

Nr 302.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående Skånska pansarregementets förläggning m. m.; given Stockholms slott den 28 maj 1943.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 maj 1943.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, BERGQUIST, BAGGE, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet samt, såvitt angår fråga om lokaler för Alvsborgs kustartilleriregementes detachment i Härnösand, med chefen för ecklesiastikdepartementet ävensom, såvitt angår fråga om förläggning av Skånska pansarregementet och om elektrifiering av vissa barackläger, jämväl med chefen för jordbruksdepartementet anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, frågor rörande Skånska pansarregementets förläggning m. m. samt anför därvid följande.

På sätt i den till årets riksdag avlätna propositionen nr 222 anmäls har i enlighet med vad i statsverkspropositionen förutsatts arméförvaltningen och marinförvaltningen med skrivelse den 10 februari 1943 inkommit med utredning rörande ett stort antal byggnadsföretag för armén och marinen. Fler-

Bihang till riksdagens protokoll 1943. 1 saml. Nr 302.

talet av dessa byggnadsföretag ha upptagits till behandling i nämnda proposition. Emellertid anförde jag vid anmälan av propositionen, att det med hänsyn till vissa då ännu icke avslutade utredningar ej varit möjligt att i ett sammanhang framlägga förslag rörande samtliga för armén aktuella byggnadsbehov. Sålunda hade spörsmålet om Skånska pansarregementets förläggning icke kunnat slutgiltigt bedömas. Fråga hade uppkommit om uppförande av ett nytt kasernetablissemment för pansarregementet samt en i samband därmed stående omorganisation av kavalleriet för vinnande av bättre utnyttjande av nu befintliga kasernetablissemment. I avbidan på en säkrare överblick huruvida detta uppslag till lösande av pansarregementets förläggningsfråga vore ur ekonomiska och andra synpunkter godtagbart avstod jag från att pröva förläggningsfrågorna för — förutom Skånska pansarregementet — följande truppförband och organisationsenheter i övrigt, nämligen Norra skånska infanteriregementet, Norrlands dragonregemente, Wendes artilleriregemente, förläggningen å Rinkaby, Signalregementets kompanier i Kristianstad och Skövde, Skånska trängkåren, Andra tygkompaniet, ridskolan samt Gudhems och Herrevadsklosters remontdepåer ävensom vissa om- och tillbyggnader vid arméns verkstäder.

Jag anhåller nu att få till behandling upptaga dessa byggnadsfrågor.

Samtidigt torde få anmälas vissa andra byggnadsfrågor samt vissa frågor om markförvärv ävensom om anvisande av medel för inventarieanskaffning sammanhängande med ifrågavarande byggnadsföretag m. m.

I. Skånska pansarregementets förläggning m. m.

Försvarsbeslutet.

Försvarsutredningen föreslog, att Skånska kavalleriregementet skulle ombildas till pansarregemente benämnt Skånska pansarregementet (P 2) samt övertaga kavalleriregementets förläggning i Hälsingborg.

Kostnaderna för förläggningsens ordnande beräknades av utredningen till 5,235,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

1942 års *försvarsberedning* fann Hälsingborg icke lämplig såsom förläggningssort för ett pansarregemente.

Efter att ha erinrat om de betydande kostnaderna för Hälsingborgs-etablissemmentets iordningställande för det nya ändamålet anförde beredningen bland annat följande.

Även om den nuvarande kasernen är i mycket gott skick — detta är enligt vad beredningen inhämtat fallet — och därför icke bör slopas, så bör i vart fall icke pansarregementet i sin helhet dit förläggas. Det synes så mycket mindre lämpligt, som beredningen också inhämtat, att Hälsingborgsförläggningsen och trakten däromkring har föga lämplig terräng för förbandets övningar. Behovet av erforderligt skjutfält kan icke tillgodoses i förläggningssortens närhet, och de övningsfält, som nu disponeras av Skånska kavalleriregementet, lära icke bliva tillräckliga och tillfredsställande för pansarregementets behov. Vid en utvidgning av övningsfälten skulle staten nödgas

inköpa god, men därför också dyrbar åkerjord. Samtliga dessa omständigheter tala emot, att etablissemetet och övningsfälten — för vars ökning medel dock icke beräknats av försvarsutredningen — utvidgas. Man skulle sålunda nödgas räkna med att regementet vid förläggning till Hälsingborg måste förlägga övningarna med stridsvagnarna å avsevärda avstånd från Hälsingborg. Dylika förflyttningar till lämplig övningsterräng medföra emellertid förslitning av materielen och stor drivmedelsförbrukning.

Då beredningen, ehuru den finner skäl tala därför, likväl icke anser sig böra föreslå, att pansarregementet i sin helhet förläggas till annan ort än Hälsingborg, är orsaken därtill allenast den, att etablissemetet och övriga anläggningar icke kunna med större fördel utnyttjas för annat försvarsändamål. Ett fullständigt slopande av etablissemetet och uppförande av ett nytt etablissemet å annan och lämpligare ort skulle föra med sig så stora kostnader, att beredningen icke kan giva sitt förord åt en dylik lösning.

Beredningen finner sig sålunda böra föreslå följande i fråga om ordnandet av förläggningen av Skånska pansarregementet.

Till kavalleriregementets nuvarande etablissemet förläggas — — — pansarinfanterikompaniet, specialkompaniet, yrkeskompaniet och motorcykelavdelningen. I viss utsträckning kan möjligen också pansarvärns- och pansarbilsutbildningen förläggas dit.

Återstoden av regementet bör förläggas till en — — — plats i det inre av Skånc. — — — Olika orter kunna därvid komma i fråga. Resultatet av en undersökning, som beredningen verkställt, synes giva vid handen, att delar av regementet lämpligen kunna förläggas till Ljungbyhed — — — dit också en stor del av kavalleriregementets utbildning är förlagd. Av sistnämnda regemente disponerade byggnader, vilka enligt uppgift numera äro helt restaurerade, torde jämväl kunna utnyttjas av pansarregementet. I anslutning till dessa byggnader böra ytterligare behöfliga anläggningar komma till utförande. Där böra sålunda de beräknade nya garagebyggnaderna och verkstadslokaler m. m. uppföras. Sannolikt kommer en på detta sätt delad förläggning, Hälsingborg—Ljungbyhed, att medföra något större kostnader än om regementet i sin helhet förlades till Hälsingborg. Det har icke varit beredningen möjligt att närmare utreda frågan, men beredningen finner sig likväl böra föreslå denna delade förläggning av regementet. Ytterligare skäl härför äro, att Ljungbyhedstrakten erbjuder god övningsterräng för ett pansarregemente och goda möjligheter att där uppföra — — — garage och verkstäder ävensom utan avsevärda kostnader ordna skjutbana och nödvändig skjutterräng. Marken omkring Ljungbyhed tillhör kronan.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen avstyrkte i utlåtande den 19 mars 1942 bestämt beredningens förslag om förläggning av delar av pansarregementet till Ljungbyhed.

Vid anmälan av *propositionen 1942:210* angående den fortsatta utbyggnaden och organisationen av landets försvarskrafter yttrade jag att, ehuru jag väl insåge att Hälsingborg icke vore någon idealisk förläggningsplats för ett pansarförband, jag dock funne det svårt att frångå försvarsutredningens förslag om förläggande av Skånska pansarregementet till nämnda stad. En förläggning av regementet i dess helhet till annan plats syntes komma att medföra så avsevärda kostnader, att — såsom jämväl försvarsberedningen förutsatt — en sådan lösning av frågan knappast kunde ifrågakomma. En uppdelning av regementet på två platser, Hälsingborg och Ljungbyhed, skulle — framhöll jag — medföra organisatoriska olägenheter och höjda årskostnader

samt ej heller ur de synpunkter, som varit för beredningen utslagsgivande, innebära en mera påtaglig förbättring av försvarsutredningens förslag. Det syntes föreligga mycket begränsade möjligheter att i Ljungbyhed bereda utrymme för ytterligare militära förband. En sådan förläggning av regementet skulle dessutom med all sannolikhet, därest den läte sig genomföra, medföra betydande byggnadskostnader och framför allt avsevärda utgifter för tjänstebostäder åt personalen. Det syntes troligt, att dessa kostnader skulle komma att betydligt överstiga de utgifter för utvidgning av övningsterrängen för ett till Hälsingborg förlagt pansarregemente som försvarsberedningen befarat bliva ofrånkomliga vid en förläggning av regementet till nämnda stad. Med hänsyn härtill och då de militära myndigheterna icke rest invändningar mot försvarsutredningens förslag i denna del ansåg jag mig böra förorda bifall till detsamma. Självfallet borde emellertid sådana anordningar träffas, som ur de synpunkter, som legat till grund för försvarsberedningens inställning, kunde befinnas lämpliga.

I enlighet härmed föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att Skånska pansarregementet skulle förläggas till Hälsingborg.

Riksdagen (skrivelse 1942: 374) fann sig böra uttala vissa betänkligheter i fråga om den föreslagna förläggningen av Skånska pansarregementet i det att riksdagen av skäl, som anförts av 1942 års försvarsberedning och som i viss mån av mig i nyssnämnda proposition erkänts såsom riktiga, funne det för enat med avgjorda olägenheter att förlägga nämnda pansarregemente i dess helhet till Hälsingborg. Utan att uttala någon bestämd mening angående regementets förläggning förutsatte riksdagen, att Kungl. Maj:t toge frågan under förnyat övervägande, innan åtgärder vidtoges som definitivt bunde hela Skånska pansarregementet till Hälsingborg.

Genom beslut den 3 juli 1942 uppdrog *Kungl. Maj:t* åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att utreda frågan om möjligheten av att förlägga hela eller delar av Skånska pansarregementet till annan ort än Hälsingborg.

Tidigare utredningar.

Med skrivelse den 14 september 1942 överlämnade *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse*, efter ärendets föredragning inför arméchefen, den av riksdagen begärda utredningen. Styrelsen föreslog, att Skånska pansarregementet skulle i sin helhet vara förlagt till Hälsingborg samt att befintligt barackläger i Ljungbyhed skulle utnyttjas för regementets räkning efter viss utbyggnad såsom övningsläger i anslutning till övningsfält i trakten av Riseberga—Färingstofta (i det följande benämnt Risebergafältet).

I styrelsens skrivelse kostnadsberäknades jämväl ett förslag av innebörd, att Skånska pansarregementet skulle förläggas till Hälsingborgs trängkårens (T 4) kaserner i Hässleholm, medan trängkåren skulle förflyttas till Hälsingborg och övertaga förutvarande Skånska kavalleriregementets för närvarande av Skånska pansarregementet disponerade etablissement. Övningsfält skulle i detta alternativ vara för trängkåren Ljungbyhed samt för pansarregementet aftingen

Risebergafältet (i vilket fall barackläger måste uppföras på fältet) eller ock ett område vid Finja station—Hörja i trakten av Hässleholm (i det följande benämnt Hörjafältet).

Styrelsen ansåg sig med hänsyn till de betydande kostnaderna icke böra föreslå uppförande av nytt kasernetablissemment för Skånska pansarregementet.

På given anledning inkom fortifikationsstyrelsen med skrivelse den 30 oktober 1942 med utredning rörande kostnaderna för en delad förläggning av pansarregementet med två bataljoner i Hälsingborg samt en bataljon vid Riseberga. Vid denna skrivelse fanns fogad en den 27 oktober 1942 dagtecknad promemoria, vari inspektören för pansartrupperna förklarade sig anse en samlad förläggning av regementet till Hälsingborg med övningsläger å Risebergafältet vara att föredraga framför delad permanent förläggning av regementet med huvuddelen i Hälsingborg och en stridsvagnsbataljon å Risebergafältet.

Sedan jag föranstaltat om ytterligare utredning i ämnet, överlämnade arméchefen den 4 mars 1943 (jämte eget yttrande och yttrande av försvarsstabschefen) en den 16 januari 1943 dagtecknad skrivelse, vari fortifikationsstyrelsen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte fatta beslut om pansarregementets förläggning, samt bifogade kostnadsberäkningar avseende följande lösning: Pansarregementet övertager Norra Skånska infanteriregementets (I 6) kaserner i Kristianstad. Signalregementets kompani i Kristianstad (S 1 K) — som i försvarsbeslutet förutsatts skola förläggas till Wendes artilleriregementes (A 3) östra kasern efter artilleriregementets utflyttning till Norra Åsum — förlägges i anslutning till pansarregementet. Norra Skånska infanteriregementet förlägges till Hälsingborg.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 angående medelsbehovet för arméns byggnader under femårsperioden 1942/47 förutsatte arméförvaltningen beslut i enlighet med sistnämnda förslag.

Chefen för försvarsstaben hade i yttrande den 1 februari 1943 förklarat sig icke kunna tillstyrka att kasernetablissemmentet i Hälsingborg i fortsättningen skulle utnyttjas såsom militärförläggning, och såsom den ur rationell, krigs-ekonomisk och operativ synpunkt enda riktiga lösningen angivit uppförandet av ett nytt etablissemment för Skånska pansarregementet på lämplig centralt belägen plats i norra Skåne, förslagsvis i trakten av Hässleholm, därvid förutsattes att kasernetablissemmentet i Hälsingborg icke vidare skulle utnyttjas för militärt ändamål. Därest detta icke kunde förverkligas förordades det av fortifikationsstyrelsen i skrivelsen den 16 januari 1943 framlagda förslaget.

Arméchefen hade anslutit sig till samma mening.

Såsom delvis redan av det sagda framgår, förelåg den 4 mars 1943 till Kungl. Maj:ts bedömande följande sex alternativa förslag till ordnande av Skånska pansarregementets förlägningsfråga:

I. P 2 i Hälsingborg med barackläger i Ljungbyhed och övningsområde Risebergafältet.

T 4 i Hässleholm.

S i K till östra kasern vid A 3.

I 6 i Kristianstad.

- II.** P 2 i Hässleholm med övningsområde Hörjafältet.
T 4 i Hälsingborg med barackläger i Ljungbyhed.
S 1 K till östra kasern vid A 3.
I 6 i Kristianstad.
- III.** P 2 och S 1 K till I 6 kasern i Kristianstad.
T 4 i Hässleholm.
I 6 i Hälsingborg.
- IV.** P 2 i Hässleholm med nytt barackläger i anslutning till Risebergafältet.
T 4 i Hälsingborg med läger i Ljungbyhed.
S 1 K till östra kasern vid A 3.
I 6 i Kristianstad.
- V.** P 2 med två bataljoner i Hälsingborg och en bataljon vid Risebergafältet.
T 4 i Hässleholm.
S 1 K till östra kasern vid A 3.
I 6 i Kristianstad.
- VI.** P 2 i nytt etablissement & centralt belägen plats i norra Skåne.
T 4 i Hässleholm.
S 1 K till östra kasern vid A 3.
I 6 i Kristianstad.

Alternativ VI hade icke kostnadsberäknats.

Nu föreliggande utredning.

Då det av chefen för försvarsstaben förordade förslaget skulle medföra avsevärda kostnadsökningar i jämförelse med försvarsbeslutet och även i andra hänseenden icke syntes godtagbart, ansåg jag mig böra föranstalta om ytterligare utredning i ärendet.

Innan jag ingår på innebörden härav torde böra erinras om vissa därmed sammanhängande punkter i försvarsbeslutet.

I enlighet med försvarsbeslutet har som nämnts förutvarande Skånska kavalleriregementet ombildats till pansarregemente, varefter kavalleriet består av tre regementen, nämligen Livregementet till häst (K 1) i Stockholm, Livregementets husarer (K 3) i Skövde samt Norrlands dragonregemente (K 4) i Umeå. Utbildningsorganisationen omfattar vid varje regemente en tung skvadron, en remontskvadron och en efterutbildningsskvadron samt två ryttarskvadroner vid Livregementet till häst, tre vid Livregementets husarer och fyra vid Norrlands dragonregemente. Vid Livregementet till häst finnes dessutom en stabsskvadron, där värnpliktiga tjänstgörande vid högre staber i Stockholm äro förlagda.

Signaltrupperna skola bestå av Signalregementets huvuddel i Stockholm (S 1) samt regementets kompanier i Kristianstad (S 1 K), Skövde (S 1 Sk) och Boden (S 1 B). Härav skola S 1 K och S 1 Sk nyuppsättas.

Ridskolan skall omhändertaga utbildningen av remonter för högre staber och motoriserade truppförband. Gudhems och Herrevadsklosters remontdepåer skola bibehållas men Utnäslöts remontdepå nedläggas.

För att bereda förläggningsutrymme för nu nämnda organisationsenheter har i försvarsbeslutet beräknats att bland annat följande åtgärder skola vidtagas: Kasernetablissemnetet i Hälsingborg skall väsentligt utvidgas, garage och stridsvagnsverkstad uppföras m. m. Norrlands dragonregementets kaserner skola tillbyggas. Nya etablissement skola uppföras för Wendes artilleriregemente vid Norra Åsum och för Signalregementets kompani i Skövde. Ridskolan skall erhålla väsentligt utvidgade lokaler. Gudhems remontdepås förläggning skall moderniseras. De sammanlagda kostnaderna för dessa byggnadsarbeten uppgå enligt försvarsutredningens beräkningar till 20,567,000 kronor.

Enligt de beräkningsgrunder, som tillämpats i fortifikationsstyrelsens skrivelse den 16 januari 1943, skulle för de avsedda ändamålen tillgodoseende erfordras väsentligt större belopp.

Av arméförvaltningens skrivelse den 10 februari 1943 framgår, att omorganisationen av kavalleriet i enlighet med försvarsbeslutet skulle medföra vissa kostnader, som ej av försvarsutredningen tagits i beräkning. Sålunda har arméförvaltningen funnit erforderligt att nybygga stallar för 240 hästar, som skulle tillföras Norrlands dragonregemente. Kostnaden härför har beräknats till 720,000 kronor, varav 260,000 kronor enligt uppgift av arméförvaltningen kunna bestridas av medel som av Kungl. Maj:t genom beslut den 27 februari 1942 ställts till förfogande för uppförande av vissa garage, vilka på grund av regementets omorganisation ej längre erfordras. Vidare ha för detta förband utan angelägenhetsgradering (jfr propositionen 1943:222, sid. 5) upptagits 900,000 kronor för nybyggnad av matinrättning i stället för den nu befintliga. Ytterligare har under hand meddelats, att den ökade ridutbildningen vid regementet syntes fordra uppförande av nytt ridhus.

Vid beredningen inom försvarsdepartementet av frågan om Skånska pansarregementets förläggning befanns det sannolikt, att byggnadskostnaderna skulle kunna minskas, om genom omorganisation av kavalleriet skapades förutsättningar för effektivare utnyttjande av nuvarande kasernetablissemnet. I en inom försvarsdepartementet upprättad promemoria angavos som en tänkbar lösning följande riktlinjer för den fortsatta utredningen:

För Skånska pansarregementet borde å Norra Åsum nytt etablissement omedelbart uppföras. För Wendes artilleriregemente borde ny förläggningsplats utses, förslagsvis Rinkaby skjutfält, där för regementet vissa byggnader redan finnas uppförda. Förläggningsfrågan för Signalregementets kompani i Kristianstad borde lösas provisoriskt i avbidan på att Wendes artilleriregementes nya etablissement färdigställts och regementets nuvarande östra kasern frigjorts för signalkompaniets räkning. Skånska pansarregementets nuvarande etablissement i Hälsingborg skulle åter tagas i anspråk för kavalle-

riets räkning, antingen för central remontutbildning eller för ett kavalleriförband, som borde bildas genom minskning av Norrlands dragonregemente och Livregementets husarer i sådan omfattning att för Norrlands dragonregementes del nybyggnad av stallar, kaserner, matsal och ridhus onödiggjordes samt för Livregementets husarers del så att Signalregementets kompani i Skövde kunde inrymmas i regementets lokaler samt taga i anspråk genom pansarbilskvadronens utbrytning ledigblivna garage och verkstäder. Om plats därför kunde beredas vid Norrlands dragonregemente kunde Skånska pansarregimentet minskas med ett kompani, som kunde förläggas till Umeå och utnyttja där ledigblivna garage och verkstäder.

Arméchefen, som i anledning av promemorian företagit utredning i ärendet, har i skrivelse den 22 april 1943 förordat förflyttning av Skånska pansarregimentet till Hässleholm, återuppsättande av Skånska kavalleriregementet genom utbrytning av två skvadroner ur Norrlands dragonregemente och en skvadron ur Livregementets husarer, fullföljande av Wendes artilleriregementes utflyttning till Norra Åsum, förflyttning av ett pansarbilkompani från Södermanlands pansarregemente till Norrlands dragonregemente, därav betingad inskränkning av byggnadsprogrammen för Signalregementets kompani i Skövde, ridskolan samt Gudhems och Herrevadsklosters remontdepåer ävensom förläggning av Signalregementets kompani i Kristianstad till Skånska kavalleriregementets kasern i Hälsingborg samt bibehållande av Utnäslöts remontdepå. Härjämte har arméchefen föreslagit vissa provisoriska åtgärder för möjliggörande av ett omedelbart uppsättande av Skånska kavalleriregementet.

Arméchefen har funnit även ett uppskov med Wendes artilleriregementes utflyttning till Norra Åsum till tid efter utgången av femårsperioden 1942/47 vara att föredraga framför en förläggning av Skånska pansarregimentet till Hälsingborg.

Överbefälhavaren har förordat arméchefens förslag samt yttrat att det ur alla militära synpunkter i varje fall vore nödvändigt att Skånska pansarregimentet icke förlades till Hälsingborg.

Av handlingarna i ärendet framgår följande beträffande de båda markområden — Riseberga- och Hörjafälten — som enligt det föregående ifrågasatts till användning såsom övningsfält.

Risebergafältet. Detta fält är beläget inom Riseberga och Färingtofta socknar i Kristianstads län. Området har en största längd av omkring 9 kilometer och en största bredd av omkring 5 kilometer. Dess ungefärliga ytinnehåll är 30.5 kvadratkilometer. Fältets gränskonturer äro relativt jämna.

Av en av inspektören för pansartrupperna upprättad promemoria framgår, att fältets form och storlek väl tillgodoser ett pansarregementes behov. Marken är enligt promemorian i regel fast och terrängen i anslutning till vägarna i allmänhet väl lämpad för övningar med pansartrupp. De stora skogsområdena söder om Åstratorp, Skälleberga och Färingtofta (norra) äro emellertid i stor utsträckning olämpliga för pansarfordon, vilket medför, att endast en begränsad del av fältets hela yta kan utnyttjas för övningar med pansarförband. Att utesluta dessa områden är dock enligt nämnda

promemoria icke möjligt med hänsyn till deras läge i förhållande till fältets mest användbara delar. Detta medför, heter det i promemorian, att ett inköp av fältet för pansarregementet i viss mån måste vara oekonomiskt, då hela arealen icke kan utnyttjas. Terrängen anses erbjuda goda övningsmöjligheter även vad angår övergång av vattendrag ävensom fältskjutning för vapen med 6.5 och 8 mm. ammunition samt granatkastare.

Av en av domänintendenten B. Carlheim-Gyllenskiöld upprättad promemoria framgår, att å området finnas omkring 59 egentliga småbruk, omkring 13 medelstora hemman å 15—20 hektar samt 11 bostadsfastigheter. I området ingå två kronoparker om tillsammans 562.7 hektar.

Hörjafältet. Detta område är beläget inom Finja och Hörja socknar i Kristianstads län. Fältet har en största längd av omkring 5 kilometer och en största bredd av omkring 4 kilometer. Dess ungefärliga yttinnehåll är 17.5 kvadratkilometer. Fältets gränskonturer äro ojämna. Detta är beroende av egendomsförhållandena och strävan att i möjligaste mån utesluta mark under hög kultur eller med dyrbar skog samt sådan mark, som är mindre lämpad för pansarfordon.

Av pansarinspektörens förutnämnda promemoria framgår, att fältets form och storlek synas fylla rimliga krav på ett pansarregementes övningsfält även om en något större areal hade varit önskvärd. Marken är i regel fast och terrängen med undantag av smärre skogsområden väl lämpad för övningar med pansartrupp. Detta innebär, att så gott som hela fältet kan utnyttjas för övningar med pansarfordon, vilket ur ekonomisk synpunkt är fördelaktigt. Även detta fält erbjuder möjlighet till övergång av ravin med vattendrag ävensom fältskjutningsterräng för 6.5 mm. vapen och granatkastare.

Av domänintendentens promemoria framgår, att åkerjorden genomgående består av grus- och sandmylla samt någon mossjord, att ängen är av ringa omfattning och snarast att karaktärisera som svag hagmark med glesa trädbestånd, att skogen på de mindre hemmanen är av föga värde samt att i området huvudsakligast ingå smärre jordbruk. I området ingå enligt promemorian 31 jordbruk om 5 hektar och därunder, 29 jordbruk mellan 5 och 10 hektar, 8 jordbruk mellan 10 och 20 hektar samt ett jordbruk om 25 hektar. I området ingå 2 kronoparker, om tillsammans 265.5 hektar.

Intet av fälten anses bereda möjlighet till skjutning med pansarvärns- eller stridsvagnskanon.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, fann 1942 års riksdag av skäl, som anförts av 1942 års försvarsberedning och som i viss mån av mig godkänts såsom riktiga, det vara förenat med avgjorda olägenheter att förlägga Skånska pansarregementet i dess helhet till Hälsingborg. Utan att uttala någon bestämd mening angående regementets förläggning förutsatte riksdagen, att Kungl. Maj:t skulle taga frågan under förnyat övervägande, innan åtgärder vidtoges som definitivt bunde hela Skånska pansarregementet till Hälsingborg. *Departements-
chefen.*

I anledning härav har Kungl. Maj:t föranstaltat om undersökningar, för vilka i det föregående — delvis på grund av ärendets natur — endast i kort-het redogjorts. Det har härvid visat sig, att denna förläggningsfråga är en av de mest komplicerade som den nya försvarsorganisationen innefattar, varom även antalet av de framlagda alternativa förslagen bär vittnesbörd. Det av försvarsutredningen förordade förslaget, vilket av mig med beaktande av de militära myndigheternas ståndpunktstagande — dock med tvekan — biträdades i propositionen 1942: 210, framstår i belysning av de nya omständigheter, som vid utredningen framkommit, icke såsom en tillfredsställande lösning.

Ett pansarförband är med hänsyn till sina stridsmedel i behov av en omfattande övningsterräng. Sålunda erfordras ett handövningsfält för enklare övningar samt terräng — 15—25 kvadratkilometer — för tillämpningsövningar med stridsvagnar m. m. ävensom skjutfält för skarpskjutningar med grovkalibriga vapen. Med beaktande tillika av de operativa synpunkter, som måste öva inverkan på frågans bedömande, är det därför nödvändigt att anpassa regementets fredsförläggning efter möjligheterna att för dess övningar disponera lämplig terräng. Beaktande måste även skänkas möjligheterna att erhålla tillgång till bostäder för personalen och till skolor samt önskvärdheten ur driftekonomisk synpunkt av att andra förband kunna utnyttja den omfattande verkstadsanläggning, som måste finnas vid ett pansarförband. Från dessa förutsättningar måste den föreliggande förläggningsfrågan bedömas. En sådan lösning bör eftersträvas, att för lägsta möjliga anläggningskostnad en ändamålsenlig fredsförläggning kan anordnas.

Vad först angår frågan om *övningsterräng* för pansarregementet framgår av den föreliggande utredningen, att det övningsområde om sammanlagt 2 kvadratkilometer, varöver pansarregementet under sin nuvarande förläggning till Hälsingborg förfogar, icke ens efter planerad utvidgning kan bli tillräckligt eller eljest lämpligt för regementets behov. Icke heller det markområde, som av kronan i Norra Åsum invid Kristianstad inköpts för Wendes artilleriregementes räkning, synes vara tillräckligt omfattande eller eljest lämpat för pansarregementet, och en utvidgning, ehuru i viss utsträckning för sannolikt stora kostnader genomförbar, är icke ägnad att för detta regemente medföra nämnvärda fördelar. Det synes även tveksamt, om för pansarregementet vid förläggning till denna plats på annan väg kan disponeras erforderlig övningsterräng. Utredningen har däremot utvisat, att Riseberga- och Hörjafälten (30.5 respektive 17.5 kvadratkilometer) äro väl lämpade för övningar med pansartrupp och i detta hänseende synas vara i det närmaste likvärdiga. Annorstädes i Skåne i sådan trakt, att förläggning av pansarförband kan vara tänkbar, synes — såvitt utredningen ger vid handen — lämplig övningsterräng icke stå att för rimlig kostnad uppbringa.

Det sagda utvisar, att den föreliggande förläggningsfrågan måste bedömas från förutsättningen att Riseberga- eller Hörjafältet tages i anspråk såsom övningsterräng för Skånska pansarregementet. Regimentet bör förläggas på sådant sätt, att förbandet med minsta möjliga drivmedelsåtgång och slitage å fordonen kan använda fältet.

Söm *skjutfält* synes det under alla förhållanden vara nödvändigt att taga i anspråk ett område invid Brösarp (avstånd från Hälsingborg 116, från Norra Åsum 39 och från Hässleholm 75 kilometer). Till denna fråga återkommer jag i det följande.

En *förläggning av pansarregementet* till Hälsingborg med ianspråktagande av Risebergafältet (avstånd 49 kilometer) är icke otänkbar under förutsättning att på detta fält anordnas en barackförläggning för användning för övningsändamål m. m. vid sidan av den ordinarie förläggningen i Hälsingborg. Emellertid har Hälsingborg med hänsyn till sitt utsatta läge icke ansetts såsom lämplig förläggningssort för ett så sårbart förband som ett pansarregemente. Staden har funnits kunna godtagas som förläggningssort endast under förutsättning att speciella, tämligen dyrbara anordningar vidtagas för att minska denna olägenhet. Detta alternativ bör därför väljas endast om det i andra hänseenden, särskilt ekonomiska, erbjuder påtagliga fördelar framför varje annat tänkbart alternativ. Så kan dock icke anses vara fallet. Såsom av det följande framgår synes detta alternativ tvärtom medföra praktiskt taget samma byggnadskostnader som ett alternativ, som räknar med de nuvarande lokalernas ianspråktagande för annat ändamål och uppförande av ett helt nytt etablissemang för pansarregementet på annan plats. Härvid förutsättes, att det nuvarande baracklägret å Ljungbyhed icke tages i anspråk. Särskild undersökning har nämligen givit vid handen, att speciellt förläggningstrymmena för manskap vid detta läger befinna sig i så dåligt skick, att lägret icke bör disponeras för detta permanenta ändamål. Med hänsyn till vad sålunda anförts anser jag mig icke kunna förorda, att Hälsingborg väljes som förläggningssort för Skånska pansarregementet (alternativen I och V).

Alternativ II, innebärande förflyttning av Skånska trängkåren från Hässleholm till kasernerna i Hälsingborg och disposition av trängkårens nuvarande kaserner för pansarregementets räkning, kan icke av militära skäl förordas. Detsamma gäller alternativ IV, som likaledes förutsätter förflyttning av trängkåren till Hälsingborg.

Alternativ III innebär en förläggning av bland annat pansarregementet i Norra skånska infanteriregementets etablissemang i Kristianstad och förflyttning av sistnämnda regemente till kasernerna i Hälsingborg. Detta alternativ torde icke kunna godtagas på grund av svårigheten att erhålla lämplig övningsterräng såväl för infanteriregementet i Hälsingborgs närhet som för pansarregementet i trakten av Kristianstad.

Det enda kvarstående förslaget utgör alternativ VI, innebärande uppförande av helt nytt etablissemang för pansarregementet. Detta förslag medför, att förläggningen av regementet kan väljas med tanke på möjligheterna av bekväm och obehindrad tillgång till övningsfält samt att de nya lokalerna kunna från början anordnas med hänsyn till pansarregementets behov. Då ett sådant etablissemang torde kunna beräknas draga en kostnad av omkring 11.5 miljoner kronor, skulle emellertid vid bifall till detta förslag den i 1942 års försvarsbeslut angivna kostnadsramen för arméns byggnadsföretag under femårsperioden 1942/47 högst väsentligt

överskridas. Med hänsyn härtill har jag funnit mig kunna förorda denna lösning endast under förutsättning att de lokaler, som i sådant fall bliva disponibla i Hälsingborg, kunna nyttiggöras för annat ändamål och därigenom byggnadskostnader för andra av arméns truppförband inbesparas. I detta syfte har på föranstaltande av mig verkställt en undersökning i ämnet, närmast med tanke på möjligheterna att genom mindre jämkningar i kavalleriets organisation — utan ökning av dess kader — underlätta ordnandet av Skånska pansarregementets förläggningsfråga.

Denna undersökning har givit till resultat att genom att disponera de nuvarande kasernerna i Hälsingborg för vissa delar av Livregementets husarer och Norrlands dragonregemente samt genom vidtagande av vissa andra därmed sammanhängande smärre ändringar i arméorganisationen det är möjligt att utföra ifrågakommande byggnadsarbeten — inberäknat nytt kasernetablisement för Skånska pansarregementet — för en kostnad av samma storleksordning som ett fullföljande av det i försvarspropositionen framlagda förslaget om disposition av kasernerna i Hälsingborg för pansarregementets räkning skulle draga. Å andra sidan ha de årliga kostnaderna för arméorganisationen vid ett genomförande av detta förslag av arméchefen beräknats komma att ökas med omkring 115,000 kronor per år. I det följande återkommer jag till en närmare granskning av sistnämnda beräkningar men vill redan i detta sammanhang framhålla, att de ökade årskostnaderna icke torde böra beräknas till högre belopp än omkring 65,000 kronor. Då denna kostnadsökning i betraktande av de fördelar i övrigt, som vid denna lösning ernås, icke synes böra ingiva betänkligheter, anser jag mig böra i princip förorda bifall till det sålunda framlagda förslaget. Jag räknar alltså med att för Skånska pansarregementet skall uppföras nytt etablissement samt att de ledigblivande förläggningslokalerna i Hälsingborg skola liksom tidigare disponeras av ett kavalleriförband, vilket utan utvidgning i övrigt av arméorganisationen skapas genom utbrytande av vissa enheter ur Livregementets husarer och Norrlands dragonregemente. I det följande benämner jag det nya kavalleriförbandet Skånska kavalleriregementet utan att därmed ha tagit slutlig ställning till denna benämningsfråga.

Med hänsyn till förläggningsförhållandena torde Norrlands dragonregemente böra minskas med en och Livregementets husarer med två skvadroner samt Skånska kavalleriregementet organiseras på två ryttar-, en special-, en remont- och en efterutbildningsskvadron. Däremot anser jag mig icke böra för närvarande förorda arméchefens förslag rörande överflyttande av pansartrupp till Norrlands dragonregemente från Södermanlands pansarregemente.

I det följande återkommer jag under särskilda avsnitt till de ändringar i hittills för de olika förbanden planerade byggnadsprogram, som ett genomförande av nämnda förslag innebär. Jag upptager nu till behandling frågan om förläggningsort för Skånska pansarregementets nya etablissement.

Från de synpunkter, vilka varit för riksdagen utslagsgivande, tala flertalet skäl för att pansarregementet förläggas till Hässleholm eller trakten därav. En sådan förläggning är lämplig jämväl med hänsyn till belägenheten av de

båda områden — Risebergafältet och Hörjafältet — som enligt det föregående kunna komma i fråga som övningsterräng. Därest Risebergafältet toges i anspråk som övningsterräng, synes pansarregementet kunna förläggas till Hässleholm — lämpligen till Mölleröds kronopark strax norr om Finjasjön, 4 kilometer från nämnda stad och 22 kilometer från Risebergafältet — Tyringe (15 kilometer från fältet) eller Perstorp (invid fältet). Om åter Hörjafältet toges i anspråk för nämnda ändamål, synes förbandet lämpligen kunna förläggas till Mölleröds kronopark (4 kilometer från Hörjafältet) eller till Svärtingstorps kronopark, vilken sistnämnda ingår i Hörjafältet. Det sistnämnda alternativet synes ur övningssynpunkt och med hänsyn till kostnaderna för slitage och drivmedel vara att föredraga. Även en förläggning till Mölleröds kronopark är emellertid ur denna synpunkt godtagbar och erbjuder dessutom fördelarna av större närhet till staden Hässleholm och sannolikt något lägre kostnader för vattenförsörjningens ordnande men nackdelen av att ett barackläger måste förflyttas från kronoparken till annan plats. En förläggning av förbandet till Tyringe (2 kilometer från Hörjafältet) synes, jämväl om Hörjafältet skall tjänstgöra såsom övningsterräng, icke vara utesluten. Under alla förhållanden bör eftersträvas en sådan förläggning av förbandet, att det icke skall bliva nödvändigt att uppföra bostäder för personalen genom statens försorg eller barackförläggning för övningsändamål å det övningsfält, som toges i anspråk. Från dessa synpunkter är Hässleholm att förordas. Denna stad synes trots sin ringa folkmängd även i övrigt erbjuda relativt goda förutsättningar för förläggning dit eller till dess närhet av ett förband av pansarregementets storlek. Efter övervägande av de på frågans lösning inverkan omständigheterna har jag funnit att flertalet skäl tala för att Hörjafältet toges i anspråk såsom övningsfält och att pansarregementet förlägges på eller invid nämnda fält å någon av de platser, som för detta alternativ i det föregående angivits. På Kungl. Maj:t torde få ankomma att efter ytterligare undersökning träffa slutligt avgörande rörande regementets förläggningsplats och att föranstalta om genomförande av erforderligt markförvärv.

Den föreliggande utredningen har givit vid handen att vid ianspråktagande av Hörjafältet vissa sociala olägenheter uppkomma, som det är av vikt att i görligaste mån förminska. Särskild undersökning skall enligt beslut av Kungl. Maj:t den 21 maj 1943 verkställas rörande dessa förhållanden, i samband varmed även komma under bedömande möjligheterna att även i fortsättningen för jordbruksändamål på ett eller annat sätt utnyttja det område, vilket utlägges såsom övningsfält.

Jag föreslår vidare, att principbeslut fattas, att Skånska kavalleriregementet skall återuppsättas genom överförande till detta regemente av delar av Livregementets husarer och Norrlands dragonregemente.

Jag övergår härefter till de med denna förläggningsfråga sammanhängande ekonomiska och organisatoriska frågorna.

Till belysande av förslagets ekonomiska innebörd torde böra först återgivas en approximativ *jämförelse mellan* å ena sidan *byggnadskostnaderna* vid ett

fullföljande av det i försvarspropositionen framlagda förslaget om förläggning av Skånska pansarregementet till Hälsingborg och å andra sidan motsvarande kostnader vid genomförandet av det av mig nu förordade förslaget om förläggning av pansarregementet till Hässleholm. Jämförelsen hänför sig till prisläget den 1 juli 1941 — varpå i det följande, där ej annat angives, beräkningarna av byggnadskostnaderna grundas — och avser att giva en såvitt möjligt rättvisande bild av kostnaderna vid samma byggnadsstandard.

Skånska pansarregementet	Skånska pansarregementet i	
	Hälsingborg	Hässleholm
	kronor	kronor
Kaserner	1,555,000	
Garage	2,529,000	
Verkstäder	1) 1,500,000	
Hårdgöring av körplaner	100,000	
Ombyggnad av matinrättning	294,000	
» » stallar till garage	2) 94,000	
Barackläger	3) 2,800,000	
Övrigt	244,000	
	<u>9,116,000</u>	11,500,000
Norrlands dragonregemente		
Kaserner	325,000	
Stallar	720,000	
	<u>1,045,000</u>	—
Signalregementets kompani i Skövde	4) 1,066,000	4) 300,000
Ridskolan	935,000	500,000
Gudhems remontdepå	133,000	122,000
Herrevadsklosters remontdepå	232,000	40,000
Signalregementets kompani i Kristianstad	212,000	212,000
	<u>12,739,000</u>	12,674,000

Till jämförelse må erinras, att försvarsutredningen beräknade motsvarande kostnader till 8,666,000 kronor.

Vid jämförelsen har hänsyn icke tagits till kostnaderna för markinköp, vilka torde bli högre om Hälsingborg väljes som förläggningsort.

Approximativt ha *kostnaderna för erforderligt markförvärv* beräknats till 1,500,000 kronor för Risebergafältet och 1,100,000 kronor för Hörjafältet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att genomföra markförvärvet på grundval av resultatet av förutnämnda nu pågående utredning. För bestridande av kostnaderna torde av riksdagen böra äskas särskilda medel, vilka jag med hänsyn till de synpunkter av social natur, som i detta fall måste anläggas, anser mig böra beräkna till 1,250,000 kronor.

De årliga *merkostnaderna vid omorganisation av kavalleriet* på ovan antytt sätt ha av arméchefen i skrivelsen den 22 april 1943 beräknats till 115,000 kronor. Befälsbehovet vid Skånska kavalleriregementet har föreslagits bli tillgodosett genom överföring av personal från övriga kavalleriregementen och ridskolan. De ökade årskostnaderna hänföra sig, förutom till viss ökning

¹⁾ En i Hälsingborg och en å Risebergafältet.

²⁾ Reservation som icke behöver tagas i anspråk om P 2 förlägges till Hässleholm.

³⁾ Om det nuvarande lägret i Ljungbyhed ombygges beräknas kostnaden till 955,000 kronor.

⁴⁾ Inberäknat barackbyggnader.

av förvaltningsorganisationen, till att arméchefen upptagit kostnader för inrättande av en särskild inspektör för kavalleriet ävensom en föredragande i hästtjänst i arméinspektionen. Viss minskning har å andra sidan åstadkommits genom att arméchefen föreslagit, att Skånska pansarregementets musikkår, som förutsatts skola kvarbliva i Hälsingborg, skall minskas från typ II till typ III. Antalet regementsofficerare vid kavalleriet har av arméchefen föreslagits bli detsamma som upptagits i propositionen 1942: 210 men med den skillnaden att ytterligare en regementschef skall tillkomma. Regementscheferna ha hänförts till lönegraden Oa 6 i stället för Ob 1. Arméchefen har vidare föreslagit, att Skånska kavalleriregementet omedelbart skall återuppsättas och tills vidare provisoriskt förläggas till Ljungbyhed.

Jag finner anledning icke föreligga att Skånska kavalleriregementet återuppsättes innan etablissemetet i Hälsingborg frigjorts för ändamålet. Vid sådant förhållande är det icke nu erforderligt att taga definitiv ställning till den ökning av den vid kavalleriet tjänstgörande personalen som kan bli en följd av beslutet om regementets återuppsättande. Förslag till personalstater torde i vederbörlig ordning i sinom tid böra framläggas och prövas. Befinnas provisoriska åtgärder under övergångstiden erforderliga, torde Kungl. Maj:t äga vidtaga sådana under förutsättning att personalstaterna därigenom icke påverkas.

Jag utgår emellertid från att omorganisationen icke nödvändiggör anställande av särskild kavalleriinspektör — utökning av kavalleriets aktiva personalkader ifrågasättes nämligen icke — att sekundchefen för Livregementet till häst skall vara överste i lönegraden Ob 1, att övriga regementschefer vid kavalleriet skola vara överstar i lönegraden Oa 6, att antalet regementsofficerare i övrigt begränsas med 1 överstelöjtnant och med 1 eventuellt 2 majorer. Jag utgår vidare från att behovet av personal i övrigt vid kavalleriet underkastas granskning i syfte att nedbringa kostnaderna. Jag ifrågasätter därvid särskilt huruvida med hänsyn till kavalleriförbandens mycket begränsade storlek något biträde åt regementsintendenten erfordras och om ej antalet tygunderofficerare kan minskas från 2 till 1 vid varje regemente. Vidare synes sjukvårdspersonalen kunna minskas i förhållande till vad arméchefen beräknat. Den minskning i personalbehovet för skrivhjälp, förrådstjänst, omhänderthavande av personalredovisning m. m., som uppkommer genom att Livregementets husarer och Signalregementets kompani i Skövde kunna förläggas till samma etablissemet, böra givetvis tillvaratagas. Det synes som om ökningen av årskostnaderna för kavalleriet med dessa utgångspunkter skulle kunna vid genomförande av det av mig framlagda förslaget hållas inom ramen av ett belopp av 65,000 kronor. Å andra sidan bortfaller vid genomförande av detta förslag — under förutsättning att pansarregementet kan förläggas till Hörjafältet eller invid detsamma — en av tygdepartementet till 40,000 kronor uppskattad årlig merkostnad för drift av en särskild verkstad å Risebergafältet, som skulle ha uppkommit vid förläggning av Skånska pansarregementet till Hälsingborg.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut rörande det nya kavalleriförbandets benämning.

Åberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att besluta

dels att Skånska pansarregementet skall förläggas invid Hässleholm,

dels ock att kavalleriet skall från och med tidpunkt, som framdeles bestämmes, omorganiseras i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående anförts.

II. Kapitalinvesteringar, som skola bestridas med de i 1943 års statsverksproposition upptagna kvotanslagen.

Försvarsväsendets fastighetsfond.

ARMÉFÖRVALTNINGENS DELFOND.

I statsverkspropositionen (kapitalbudgeten, bilaga 2, punkten 1) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att *dels* till Vissa byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 24,000,000 kronor, *dels ock* medgiva, att ifrågavarande anslag må överskridas — förutom på sätt i propositionen angivits med tillägg som betingas av prisstegring — inom ramen av ett belopp av 93,988,000 kronor, i den mån så erfordras för tillgodoseende av medelsbehovet för de byggnadsföretag m. m., som enligt riksdagens beslut i anledning av vad i statsverkspropositionen eller i särskild proposition anföres skola komma till utförande med anlåtande av berörda anslag.

Medelsbehovet för de i försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten till vilka i propositionen 1943:222 och genom tidigare beslut tagits ställning kunna beräknas bli, enligt prisläget den 1 juli 1941, 78,879,800 kronor. Medelsbehovet för samtliga dessa byggnadsarbeten, enligt prisläget den 1 juli 1942 eller senare, har för tiden intill utgången av budgetåret 1943/44 beräknats till 81,317,700 kronor. Enär för tiden intill utgången av budgetåret 1942/43 för inom försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten anvisats eller i annat sammanhang äskats av riksdagen 46,287,000 kronor, kan det till och med framläggandet av propositionen 1943:222 redovisade medelsbehovet för budgetåret 1943/44 beräknas till 35,030,700 kronor.

Skånska pansarregementet. I enlighet med vad inledningsvis anförts torde för Skånska pansarregementet böra uppföras ett nytt etablissement invid Hässleholm. En approximativ kostnadsberäkning för ett dylikt etablissement (bilaga 1) slutar såsom nämnts å ett belopp av omkring 12 miljoner kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Departements-
chefen.

Det är givetvis icke möjligt att på grundval av den föreliggande approximativa kostnadsberäkningen taga ställning till de olika byggnadsenheterna och till kostnadsberäkningarna i detalj. Å andra sidan torde medel erfordras redan under nästa budgetår. Det lär er få ankomma på Kungl. Maj:t att, se-

dan förläggingsplatsen slutligt fixerats och definitiva kostnadsberäkningar framlagts, i vanlig ordning taga ställning till dessa frågor. I detta sammanhang anser jag mig dock böra, med hänvisning till vad i propositionen 1943: 222 yttrats rörande de allmänna principerna för byggnadsföretagens utförande, anföra följande.

Med uppförande av gymnastikbyggnad och idrottsplats bör anstå till tidpunkt efter utgången av femårsperioden 1942/47. Innan åtgärder vidtagas för uppförande av logementsbyggnader, bör utredning förebringas om den med hänsyn till personalstyrkan och utbildningsenheternas antal lämpligaste storleken av byggnaderna. Logementsbyggnadernas vindar synas böra inredas till lektionssalar och reservförläggning. Frågan om behovet av ett exercishus för tekniska övningar bör närmare undersökas; någon motsvarighet härtill har ej förutsatts vid Södermanlands och Skaraborgs pansarregementen. Huruvida någon vattenreservoar kommer att erfordras får bli beroende av närmare undersökning. Frågan om behovet av bostäder bör underkastas prövning av försvarets bostadsanskaffningsnämnd. Beträffande frågorna rörande garage och stallbyggnader hänvisar jag till vad i propositionen 1943: 222 anförts. Behovet av förrådsbyggnader bör närmare utredas med utgångspunkt från att befintliga byggnader av olika slag komma till användning i största möjliga utsträckning.

Det synes vidare böra utredas huruvida icke vissa fördelar stå att vinna genom gemensamma skjutbanor i viss utsträckning för Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren. I avbidan på denna utredning torde böra anstå med tidigare avsedd utvidgning av Skånska trängkårens skolskjutningsbana, som icke är väl belägen med hänsyn till belyningsförhållanden m. m.

Tills vidare beräknar jag för nytt etablissement för Skånska pansarregementet ett belopp av 11,340,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942 av vilket belopp 10,500,000 kronor böra belasta femårsplanens kostnadsram. I detta belopp ingå icke kostnaderna för stridsvagnsverkstad, vartill jag återkommer i annat sammanhang. Jag förutsätter, att Kungl. Maj:t skall äga att med anlitan av förevarande investeringsanslag vidtaga de provisoriska åtgärder för ordnande tills vidare av Skånska pansarregementets förläggning som befinnas oundgängligen erforderliga ävensom att låta å blivande skjutfält för regementet vidtaga de anordningar som kunna befinnas erforderliga. För budgetåret 1943/44 torde medelsbehovet kunna beräknas till högst 7,000,000 kronor, varav 6,475,000 kronor tills vidare böra anses belasta femårsplanens kostnadsram.

Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum. Enligt 1942 års försvarsbeslut skall Wendes artilleriregemente motoriseras samt förflyttas från sitt nuvarande etablissement i Kristianstad till ett nytt vid Norra Åsum.

I propositionen 1942: 270 beräknades, att kostnaderna för det nya kasernetablissementet, fränsett kostnader för markförvärv, skulle kunna hållas inom en ram av 10,500,000 kronor.

Sedan 1942 års riksdag (skrivelse nr 409) på i propositionen nr 322 framlagt förslag till markförvärv för regementet för budgetåret 1941/42 beräknat ett belopp av 572,000 kronor, ha enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni, den 17 juli och den 25 september 1942 samt den 27 januari 1943 inköpts markområden för tillhoppa 533,285 kronor.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 har *arméförvaltningen* anfört i huvudsak följande.

Vid den närmare utredning rörande utbyggandet av Wendes artilleriregementes etablissemment i Norra Åsum, som genom fortifikationsstyrelsens försorg verkstälts, ha vissa förändringar i det av 1941 års försvarsutredning skisserade byggnadsprogrammet måst vidtagas, orsakade av att regementet jämlikt beslut av 1942 års riksdag skall bliva motoriserat.

Sålunda har i det nu uppgjorda byggnadsprogrammet endast en stallbyggnad för 30 hästar planerats, medan å andra sidan de av försvarsutredningen föreslagna garagen samt bensinstationen måst betydligt utökas. I byggnadsprogrammet tillkommer en motorverkstad för det fall att för truppförbanden i Kristianstad gemensam tygverkstad — förlagd till Norra Åsum — icke kommer till stånd.

Vid beräkandet av kostnaderna för nu framlagt byggnadsprogramms genomförande ha, där så varit möjligt, av 1940 års militära byggnadsutredning utarbetade standardritningar med normer tjänat såsom grundval.

Enligt fortifikationsstyrelsens vid skrivelsen den 10 februari 1943 fogade kostnadsberäkningar (se bilaga 2) uppskattas totalkostnaderna för etablissemmentet till 10,000,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, varjämte för prisstegring under tiden den 1 juli 1941—den 1 juli 1942 beräknats 800,000 kronor. I de beräknade beloppen ingå icke kostnaderna för tygverkstad, beräknade till 726,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 och 800,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Av de i kostnadsberäkningarna upptagna byggnadsbehoven ha gymnastikbyggnad, idrottsplats, kallbadhus, ridhus, rastgård samt ridbana och hindergård av arméförvaltningen hänförs till angelägenhetsgrad 2.

*Departements-
chefen.*

Enligt fortifikationsstyrelsens kostnadsberäkningar skulle kostnaderna för ifrågavarande kasernetablissemment kunna hållas inom den vid 1942 års riksdag beräknade kostnadsramen. Med hänsyn till det i propositionen 1943: 222 berörda behovet av beskrningar i byggnadsprogrammet torde emellertid, i enlighet med arméförvaltningens förslag, med de av ämbetsverket med angelägenhetsgrad 2 angivna byggnadsobjekten böra anstå till tid efter femårsperiodens slut. En närmare granskning av byggnadsprogrammet har emellertid visat, att kostnaderna torde kunna nedbringas ytterligare. Sålunda har fortifikationsstyrelsen på förfrågan upplyst, att kostnadsberäkningarna, vilka icke utförts inom styrelsen, torde hänföra sig till en högre standard med avseende å byggnadernas utförande än som eljest förutsatts för arméns nybyggnader. Å andra sidan uppgivas vissa kostnader ha beräknats alltför lågt. Enligt inom styrelsen verkställda förnyade kostnadsberäkningar (se bilaga 3) ha kostnaderna för de i de tidigare kostnadsbe-

räkningarna upptagna byggnadsbehoven numera beräknats till i runt tal 9,925,000 kronor, varvid är att märka, att i detta belopp ingå kostnader för utvändiga rörtekniska arbeten med, förutom därå belöpande administrationskostnader, omkring 850,000 kronor mot tidigare beräknade omkring 535,000 kronor. I fortifikationsstyrelsens förslag har förutsatts uppförande av 10 kaserner, envar för 100 man. Enär emellertid regementets personalstyrka enligt från arméstaben inhämtade uppgifter beräknas icke överstiga 840 man, kan byggnadsprogrammet icke oväsentligt begränsas. Ehuru Bergslagens artilleriregementes personalstyrka beräknats bliva något högre, räknar jag tills vidare med samma kostnad för kaserner som vid sistnämnda regemente, eller 2,290,000 kronor med utgångspunkt från prisläget den 1 juli 1941. Arméförvaltningen har förutsatt uppförande av underofficersbostäder för en kostnad, enligt de senaste kostnadsberäkningarna, av 119,000 kronor. Jag finner tveksamt, hurvida detta belopp verkligen vid närmare undersökning — vilken bör handhas av försvarets bostadsanskaffningsnämnd — kan visa sig erforderligt. Enligt vad jag inhämtat skulle avsikten vara att även efter regementets utflyttning till Norra Åsum såsom garnisonsmäss bibehålla regementets officersmäss i Kristianstad. Jag har intet att erinra häremot under förutsättning att lokalerna för officerare vid förläggningen vid Norra Åsum inskränkas till några mindre utrymmen för lunchservering o. dyl. Genom att förlägga dessa utrymmen i anslutning till underofficersmässens kök bör en avsevärd kostnadsbesparing kunna vinnas. Beträffande frågorna rörande garage och stallbyggnader hänvisar jag till vad i propositionen 1943:222 anförts. I övrigt har jag icke funnit anledning till erinran mot fortifikationsstyrelsens senaste kostnadsberäkningar. Till frågan om tygverkstad för regementet återkommer jag i annat sammanhang. I enlighet med det anförda torde tills vidare bära för femårsperioden 1942/47 beräknas ett belopp av i runt tal 8,600,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1942 omkring 9,300,000 kronor. För tiden intill utgången av budgetåret 1943/44 torde bära beräknas ett belopp av 7,000,000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 omkring 6,475,000 kronor.

Signalregementets kompani i Skövde. Enligt försvarsbeslutet skall ett kompani ur Signalregementet detacheras till Skövde, sedan lokaler för ändamålet blivit disponibla. Försvarsutredningen förutsatte, att ett nytt etablissemang skulle uppföras för kompaniet samt beräknade för ändamålet ett belopp av 1,100,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, som funnit vissa av försvarsutredningen beräknade garagebyggnader icke erforderliga då signalkompaniet lämpligen kunde utnyttja Livregementets husarers nuvarande garage, har med hänsyn till att vissa andra utrymmen befunnits nödvändiga i sin skrivelse den 10 februari 1943 likväl beräknat kostnaderna för etablissemang till 1,015,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 (se bilaga 4).

Departements-
chefen.

Genom omorganisation av kavalleriet efter uppsättandet av Skånska kavalleriregementet blir förlägningsutrymme för två skvadroner tillgängligt inom Livregementets husarers kasernetablisement i Skövde ävensom däremot svarande förrådsutrymmen av olika slag. Genom att utnyttja dessa utrymmen bör byggnadsprogrammet kunna inskränkas högst väsentligt. Signalkompaniet torde på grund av arten av sin utbildning bliva i behov av särskilda lokaler för undervisning. Utredning om det mest ändamålsenliga sättet att tillgodose behovet härav synes böra verkställas av fortifikationsstyrelsen. Jag förutsätter, att signalkompaniets behov av lokaler i övrigt skall kunna tillgodoses inom kavalleriregementets nuvarande lokaler i sådan utsträckning att byggnadskostnaderna för signalkompaniet enligt prisläget den 1 juli 1941, oberäknat kostnader för förlägningsbaracker, icke skola behöva överstiga 250,000 kronor. Enär de för signalkompaniet avsedda lokalerna icke torde kunna frigöras under nästa budgetår, beräknar jag, i avbidan på närmare utredning angående byggnadsbehovet, icke något belopp för budgetåret 1943/44.

Norrlands dragonregemente. Försvarsutredningen beräknade för tillbyggnad av kaserner vid Norrlands dragonregemente 618,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Beloppet ingår i det anslag av 6,255,000 kronor som 1942 års riksdag (skrivelse nr 376) efter därom i propositionen 1942: 270 framställt förslag anvisat för tillbyggnad av kaserner.

Arméförvaltningen har, såsom inledningsvis anförts, i sin skrivelse den 10 februari 1943 funnit erforderligt att uppföra icke endast kaserner för en kostnad av 650,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 utan även stallar för 240 hästar för ett belopp av 720,000 kronor, vilket behov tidigare ej förutsetts. Härjämte ha vissa andra byggnadsbehov anmälts.

Departements-
chefen.

I enlighet med vad inledningsvis anförts avses Norrlands dragonregemente skola minskas med en skvadron som skall överföras till Skånska kavalleriregementet. Enligt vad jag inhämtat komma förlägningsutrymmena att vara tillräckliga, sedan denna förändring verkställts.

De för högre staber avsedda remonter, som nu finnas vid regementet, torde böra överföras till annat förband, där stallutrymme finnes, exempelvis Livregementets husarer. Skulle de efter dessa förändringar återstående hästarna icke kunna beredas stallutrymme vid regementet, torde i andra hand ett antal av regementets egna remonter böra flyttas till annan plats, exempelvis det i anslutning till Herrevadsklosters remontdepå belägna lägret vid Ljungbyhed.

För byggnadsarbeten vid Norrlands dragonregemente torde några medel icke böra beräknas under femårsperioden 1942/47. Jag förutsätter att den verkstad för pansarbilar och de garage som nu finnas vid regementet bibehållas och icke tagas i anspråk på annat sätt än att de kunna användas för sitt ursprungliga ändamål, därest det i en framtid befinnes möjligt att förlägga förband ur pansartrupperna till Umeå.

Signalregementets kompani i Kristianstad. Enligt försvarsbeslutet skall ett kompani ur Signalregementet förläggas till Kristianstad.

Försvarsutredningen föreslog, att kompaniet skulle förläggas till Wendes artilleriregementes östra kasern i Kristianstad, sedan regementet utflyttat till Norra Asum, och beräknade för ombyggnadsarbeten 212,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 inklusive administrationskostnader. Samma belopp har av *arméförvaltningen* för ändamålet upptagits i dess skrivelse den 10 februari 1943.

Arméchefen har i sin förutnämnda skrivelse den 22 april 1943 angående Skånska pansarregementets förläggning — med förmälan att förläggningsutrymmet i kasernerna i Hälsingborg vore tillräckligt för såväl det till uppsättning föreslagna Skånska kavalleriregementet som signalkompaniet — föreslagit, att det sistnämnda skulle förläggas till Hälsingborg.

Anledning synes mig icke föreligga att föreslå ändring i det fattade beslutet att ett signalkompani skall vara förlagt till Kristianstad, vilken stad icke minst med hänsyn till möjligheterna till samövning med andra förband synes mig lämpligare för detta ändamål än Hälsingborg. Iordningställandet av kompaniets permanenta förläggning lär icke kunna påbörjas under nästa budgetår med hänsyn till den tid Wendes artilleriregementes utflyttning kan beräknas taga. Försvarsutredningen torde ha avsett det av utredningen beräknade beloppet för en allmän iståndsättning av den s. k. östra kasernen. Enligt uppgift från fortifikationsstyrelsen lär detta kunna ske för en lägre kostnad, medan å andra sidan vissa garageplatser erfordras. Jag förutsätter, att frågan om vilka åtgärder som oundgängligen måste vidtagas underkastas ytterligare utredning.

*Departements-
chefen.*

Skånska trängkåren. I skrivelse den 14 september 1942 anmälde *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* behov av ökat kasernutrymme vid Skånska trängkåren för 210 man.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 har *arméförvaltningen* angivit behovet till förläggningsutrymme för 115 man.

Medel för tillgodoseende av detta ändamål ha icke av försvarsutredningen beräknats.

Arméförvaltningen har med hänsyn till det samband frågan ägde med spörsmålet om Skånska pansarregementets förläggning utan angivande av angelägenhetsgrad upptagit ett belopp av 400,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för tillbyggnad av kasern vid Skånska trängkåren. Beloppet har ej upptagits i den vid propositionen 1943: 222 såsom bilaga 26 fogade sammanställningen.

Med hänsyn till vad jag vid anmälan av propositionen 1943: 222 (sid. 52) anfört angående de övriga trängkårerna kan jag icke nu taga ställning till frågan om byggnadsarbeten vid Skånska trängkåren. Jag förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t, därest riksdagen icke har något att däremot erinra, skall äga att av förevarande investeringsanslag under budgetåret 1943/44 ställa er-

*Departements-
chefen.*

forderliga medel till förfogande för tillgodoseende av de byggnadsbehov vid Skånska trängkåren som efter slutförd utredning befinnas mest angelägna, därvid, på sätt i nyssnämnda proposition förutsatts, förefintliga besparingar å tidigare anvisade anslag i första hand skola tagas i anspråk.

Barackbyggnader vid vissa truppförband. Av skäl som inledningsvis berörts har jag i propositionen 1943: 222 (sid. 54) vid beräkningen av det för barackbyggnader erforderliga beloppet avdragit ett belopp av 335,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, som av *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i dess skrivelse den 10 februari 1943 upptagits för barackbyggnader vid Norra Skånska infanteriregementet, Signalregementets kompani i Skövde samt Skånska trängkåren.

Departements-
chefen.

Vid bifall till det förslag till förläggning för Skånska pansarregementet m. m., som av mig framlagts, torde medel för barackbyggnader vid de av arméförvaltningen angivna förbanden nu böra beräknas. Beträffande den utredning, som av arméförvaltningen bör förebringas innan dispositionsbeslut meddelas, får jag hänvisa till vad i propositionen 1943: 222 (sid. 53) anförts.

Tills vidare beräknar jag för barackbyggnader vid vissa truppförband ett belopp av 364,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Av beloppet torde 335,000 kronor böra anses belasta femårsplanens kostnadsram.

Garagebyggnader vid Norra skånska infanteriregementet och Skånska trängkåren. I propositionen 1943: 222 (sid 54 f.) har lämnats en redogörelse för vissa medelsdispositioner och medelsäskanden rörande garagebyggnader. Såsom därav framgår har arméförvaltningen i sin skrivelse den 10 februari 1943 beräknat kostnaderna för garagebyggnader vid redan befintliga truppförband enligt prisläget den 1 juli 1941 till sammanlagt 8,218,400 kronor. Efter avdrag av de för garagebyggnader vid Norra skånska infanteriregementet, Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren beräknade kostnaderna, omkring 3,850,000 kronor, har jag i nämnda proposition beräknat medelsbehovet till, i avrundade tal, 4,365,000 kronor enligt nyssnämnda prisläge samt 4,715,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942, därvid jag förutsatt, att innan dispositionsbeslut meddelas rörande uppförande av garagebyggnader särskild utredning skall förebringas rörande behovet därav.

Departements-
chefen.

Såsom av det föregående framgår har jag föreslagit uppförande av ett nytt etablissement för Skånska pansarregementet. I kostnadsberäkningarna för detta ingår jämväl uppförande av erforderliga garagebyggnader för regementet. Sedan ställning sålunda tagits till denna förläggningsfråga, torde frågorna om tillgodoseende av garagebehovet för Norra skånska infanteriregementet och Skånska trängkåren böra bedömas på samma sätt som motsvarande frågor vid andra truppförband. Jag beräknar för garagebyggnader vid sistnämnda två truppförband de av arméförvaltningen härför upptagna beloppen, tillhoppa, i avrundat tal, 310,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Härav torde 285,000 kronor böra anses belasta femårsplanens kostnadsram.

Ridskolan. För ordnande av förläggningen vid ridskolan har 1942 års riksdag (skrivelse nr 376) efter förslag i propositionen nr 270 för budgetåret 1941/42 och 1942/43 beräknat 818,000 kronor.

Arméförvaltningen har i sin skrivelse den 10 februari 1943 för ändamålet upptagit ett belopp av 935,000 kronor.

Arméchefen har i sin skrivelse den 22 april 1943 funnit det av mig i det föregående förordade återuppsättandet av Skånska kavalleriregementet kunna föranleda en minskning av byggnadsbehovet till 790,000 kronor. I skrivelse den 1 mars 1943 har arméchefen vidare på anförda skäl hemställt, att Utnäslöts remontdepå, som enligt försvarsbeslutet skulle nedläggas i samband med ridskolans utökning, måtte med bibehållen organisation bibehållas i första hand till den 1 januari 1944.

I propositionen 1943: 222 (sid. 58) har jag anført, att jag icke för det dåvarande kunde taga ställning till frågan om ordnande av ridskolans förläggning, vid vilket förhållande det för ändamålet anvisade beloppet syntes böra få tagas i anspråk för andra ändamål.

*Departements-
chefen.*

Jag finner den utökning av antalet stallplatser, ridhus, förläggningsutrymmen m. m., som blir en följd av kavalleriets organisation på fyra i stället för tre förband, möjliggöra en väsentligt större besparing av byggnadsprogrammet för ridskolan än arméchefen föreslagit. Det synes nämligen icke vara uteslutet att till något kavalleriförband förlägga den utbildning av remonter för högre staber och motoriserade truppförband, som förutsatts skola ske vid ridskolan. Då härtill kommer att, såsom jag anført i propositionen 1943: 222, det bör utredas huruvida arméns befälspersonal bör äga tillgång till ridhästar i den omfattning, som tidigare ansetts erforderligt, kan jag icke nu taga ställning till behovet av ny- och ombyggnadsarbeten vid ridskolan. Sedan nysnämnda utredning avslutats och behovet av remonter och andra hästar vid armén fastställts, bör i ett sammanhang övervägas, huruvida ytterligare åtgärder för beredande av stallutrymmen för remonter erfordras än dem som föreslagits i propositionen 1943: 222. Därvid bör uppmärksammas möjligheten att för uppställning av remonter för såväl Skånska kavalleriregementet som andra truppförband eller staber taga i anspråk de vid lägret i Ljungbyhed befintliga stallarna, vilka äro belägna i nära anslutning till Herrevadsklosters remontdepå. Det bör även undersökas, huruvida icke de å lägret vid Ljungbyhed befintliga officers- och underofficersbyggnaderna lämpligen kunna tagas i anspråk såsom förläggningsutrymmen för remontryttare. Jag har intet att erinra mot att Utnäslöts remontdepå tills vidare med oförändrad organisation bibehålles.

Gudhems remontdepå. Såsom av propositionen 1943: 222 (sid. 63) framgår har *arméförvaltningen* i sin skrivelse den 10 februari 1943 upptagit 144,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942 för vissa byggnader m. m. vid Gudhems remontdepå. Härav motsvara 133,000 kronor kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941.

1940 års militära byggnadsutredning har i utlåtande den 23 december 1942 tillstyrkt anvisande av det äskade beloppet.

Arméchefen har i sin skrivelse den 22 april 1943 för ändamålet enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknat 122,000 kronor, varav 70,000 kronor för bostad för underofficer och två vaktmästare, 25,000 kronor för veterinär-expedition och sjukstall samt 27,000 kronor för iståndsättningsarbeten.

Departements-
chefen.

Med hänsyn till vad jag anfört under avsnittet rörande ridskolan samt då så sent som av 1942 års riksdag anvisats 100,000 kronor för uppförande av vissa personalbostäder samt för vinterboning av stallar vid Gudhems remontdepå, beräknar jag icke några ytterligare medel för byggnadsföretag vid denna remontdepå under nästa budgetår.

Herrevadsklosters remontdepå. Försvarsutredningen beräknade icke några medel för byggnadsarbeten vid Herrevadsklosters remontdepå.

Arméförvaltningen har för vissa om- och tillbyggnadsarbeten m. m. vid Herrevadsklosters remontdepå i sina anslagsäskanden för budgetåret 1943/44 ävensom i sin skrivelse den 10 februari 1943 upptagit ett belopp av 250,000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 232,000 kronor.

1940 års militära byggnadsutredning har för ifrågavarande arbeten, vilka i huvudsak ansetts betingade av remontdepåns iordningställande för utökat antal remonter, tillstyrkt anvisande av 150,000 kronor.

Departements-
chefen.

Med hänsyn till vad jag anfört under avsnittet rörande ridskolan kan jag icke tillstyrka anvisande av medel för byggnadsarbeten vid Herrevadsklosters remontdepå under nästa budgetår.

Ordnande av förläggningen å Rinkaby. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag har för detta ändamål äskats ett belopp av 300,000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 280,000 kronor.

Departements-
chefen.

Med hänsyn till det samband denna byggnadsfråga ägde med ett av de alternativ till lösning av Skånska pansarregementets förläggningsfråga, som varit under övervägande, avstod jag i propositionen 1943: 222 (sid. 67) från att taga ställning till frågan huruvida uppskov med utförandet av ifrågavarande arbeten borde äga rum.

Sedan jag numera förordat sådan förläggning av Skånska pansarregementet, att denna byggnadsfråga härigenom icke påverkas, och ordnandet av förläggningen å Rinkaby är ett byggnadsföretag av den vikt att uppskov med dess utförande icke bör ske, torde det i statsverkspropositionen för ändamålet beräknade beloppet böra ställas till förfogande under budgetåret 1943/44.

Ordnande av förläggningen för andra tygkompaniet. Enligt den av 1942 års riksdag godkända planen för försvarsväsendets utbyggnad skall arméorganisationen tillföras ett nytt truppslag, tygtrupperna, bestående av tre tygkom-

panier. Ett av dessa, benämnt andra tygkompaniet, skall enligt planen förläggas å Karlsborg.

I sin skrivelse den 31 augusti 1942 rörande lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1943/44 anmälde arméförvaltningen, bland annat, under förmälan att fråga uppkommit om nämnda tygkompanis förläggning till annan ort, sin avsikt att, sedan inom ämbetsverkets typdepartement pågående utredning i ärendet slutförts, underställa därav föranlett förslag Kungl. Maj:ts prövning.

Sedan utredningen numera verkstälts har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i en av *arméchefen* med tillstyrkan överlämnad skrivelse den 6 februari 1943 anfört följande.

1941 års försvarsutredning hade i sitt betänkande med plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet föreslagit att andra tygkompaniet skulle övertaga de förläggningslokaler, som disponerades av andra intendenturkompaniet, vilket förband avsåges att förläggas till annan ort än Karlsborg. Ifrågavarande lokaler hade emellertid, såsom arméförvaltningens fortifikationsstyrelse i skrivelse den 19 augusti 1941 framhållit, behövt tagas i anspråk för Karlsborgs luftvärnsregemente, varför provisorisk förläggning för andra intendenturkompaniet måst ordnas i avvaktan på definitiv lösning av detta kompanis förläggningsfråga. Förläggningsutrymme inom luftvärnsregementets nuvarande kasernförläggning kunde således icke heller beräknas kunna erhållas för andra tygkompaniet. Icke heller kunde det i propositionen 1942: 270 för Karlsborgs luftvärnsregemente under rubriken »Tillbyggnad av kaserner» upptagna anslaget tagas i anspråk för ordnande av andra tygkompaniets förläggning, då luftvärnsregementets förläggning, jämväl efter intendenturkompaniets utflyttning ur densamma, befunnits otillräcklig för regementets behov, varför nyssnämnda anslag beräknades behöva utnyttjas för ordnande av regementets förläggningsförhållanden.

Då sålunda nybyggnader för andra tygkompaniet i varje fall måste uppföras, hade inom ämbetsverkets tygdepartement verkstälts utredning rörande möjligheterna av kompaniets förläggning till Karlsborg eller Skövde, å vilken sistnämnda ort planerats uppförande av för Skövde garnison gemensam tygverkstad, för vilket ändamål arméförvaltningen i sina medelsäskanden för budgetåret 1943/44 hemställt om anvisande av medel.

I promemoria den 26 september 1942 hade ämbetsverkets tygdepartement, under erinran om att 1941 års försvarsutredning föreslagit en förläggning av de nya tygkompanierna i anslutning till befintliga tygstationer, framhållit, att vid andra tygkompaniet avsåges i första hand ske utbildning av bilmekaniker tillhörande tygtrupperna jämte visst antal vapenmekaniker från andra truppslag samt att först i andra hand utbildning i förrådstjänst där skulle äga rum. Därest den planerade för Skövde garnison gemensamma tygverkstaden komme till utförande, vid vilken bland annat reparationer av motorfordon avsåges bliva ombesörjda, skulle i Skövde komma att finnas tillgång på såväl reparabel materiel som yrkesskickliga och i viss grad specialutbildade instruktörer, varför under denna förutsättning en förläggning av andra tygkompaniet till Skövde ur utbildningssynpunkt vore godtagbar. Ur beredskapssynpunkt vore Skövde och Karlsborg jämställda. Då möjligheterna att anordna tillämpningsövningar för delar av uppsatta tygtrupper i form av samövningar med andra truppförband vore större i Skövde än i Karlsborg, vore ur denna synpunkt en förläggning av tygkompaniet till Skövde att föredraga. Vare sig Karlsborg eller Skövde valdes såsom förläggningssort erfordrades för kompaniets räkning kanslibyggnad, förrådsbyggnader samt skolverkstadsbyggnad, varjämte en förläggning till Karlsborg dessutom förutsatte ordnande av särskild manskapsförläggning samt uppförande av tjänstebostäder för officerare och underoffi-

cerare, då däremot, om kompaniet förlades till Skövde, manskapsförläggning beräknades kunna inrymmas inom Skaraborgs pansarregementets kasern-etablissemang.

Kostnaderna för tygkompaniets förläggning till Skövde hade av fortifikationsstyrelsen, med hänsyn till prisläget den 1 juli 1941, beräknats till i runt tal 710,000 kronor och för dess förläggning till Karlsborg till 1,160,000 kronor, och fördelade sig kostnaderna å de olika orterna sålunda:

	Skövde		Karlsborg	
	nybyggnad	ombyggnad	nybyggnad	ombyggnad
skolverkstadsbyggnad och kanslibyggnad	450,000	—	315,000	39,600
förrådsbyggnad	170,000	—	151,800	—
kasernbyggnad	—	—	—	234,600
gymnastikhus	—	—	—	33,600
tjänstebostäder	—	—	276,000	—
utvändiga ledningar	17,000	—	15,000	—
planeringsarbeten	29,400	—	27,600	—
administration och oförutsedda utgifter, cirka 6 procent på beräknad kostnad		40,000		65,600
	Summa	707,100	1,158,800	
	Avrundat	710,000	1,160,000	

Till ovan angivna summor komme kostnader för anskaffandet av den för skolverkstaden erforderliga maskinella utrustningen, vilka av tygdepartementets verkstadsavdelning beräknats till 61,000 kronor, däri även inberäknat kostnader för förrådsinredning, klädsåk samt utrustning i tvätt- och smörjhall.

Chefen för Skaraborgs pansarregemente hade vitsordat möjligheten att, med hänsyn till regementets egen organisation, inom regementets kasernetablissemang förlägga tygkompaniets manskapsstyrka men framhållit, att vissa olägenheter vore förknippade med en dylik samförläggning, främst med hänsyn till att därigenom möjligheterna att anordna lektionssalar och dagrum inskränktes. Vidare föreläge enligt regementschefens uppfattning på grund av den komplicerade arten av pansarutbildningen och den synnerligen ansträngande tjänsten vid pansarförband ett påtagligt behov av god förläggning åt regementets egen personal, varjämte det vore att förutse, att kurser och utbildningsförband komme att bliva förlagda till regementet, för vilka förläggningsutrymme borde finnas reserverat. Regementschefen hemställde därför, att tygkompaniet icke förlades i anslutning till Skaraborgs pansarregemente.

Militärbefälhavaren i III. militärområdet hade anslutit sig till de av regementschefen framförda synpunkterna och förordat andra tygkompaniets förläggning till Karlsborg samt framhållit, att, därest kompaniet förlades till Skövde, särskilda kaserner måste beräknas för dess manskapsförläggning. Då kostnaderna för dessa kaserner emellertid beräknades till 510,000 kronor, komme härvid kostnaderna för förläggningens ordnande i Skövde att bliva högre än om Karlsborg valdes såsom förläggningssort. Även ur mobiliserings-synpunkt ansåge militärbefälhavaren en förläggning av kompaniet till Karlsborg mindre ogynnsam än till Skövde.

Fortifikationsstyrelsen hade inhämtat chefens för armén direktiv i ärendet och i skrivelse den 9 december 1942 hade denne bland annat anfört, att, då utrymme för andra tygkompaniet syntes kunna beredas vid Skaraborgs pansarregemente, denna möjlighet borde utnyttjas. Mot de av regementschefen anförda skälen mot en dylik lösning av tygkompaniets förläggning talade de avsevärda fördelar ur ekonomisk synpunkt, som medföljde dess förläggning till regementet. På anförda skäl anmodade chefen för armén fortifikationsstyrel-

sen att vidtaga åtgärder för andra tygkompaniets förläggning till Skaraborgs pansarregemente med skolverkstad m. m. i anslutning till planerad verkstad för garnisonen i Skövde.

Fortifikationsstyrelsen, som i likhet med chefen för armén funne avgörande skäl tala för en förläggning av andra tygkompaniet till Skövde, finge sålunda, under erinran om att Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen (kapitalbudgeten) till innevarande års riksdag föreslagit uppförande av en för samtliga truppförband i Skövde gemensam tygverkstad förlagd till Skaraborgs pansarregemente, hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att *dels* besluta att andra tygkompaniet skulle förläggas till Skövde i anslutning till Skaraborgs pansarregemente, *dels ock* för ordnande av andra tygkompaniets förläggning därstädes för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av (710,000 + 61,000 =) 771,000 kronor, baserat på prisläget den 1 juli 1941, varav dock endast 710,000 kronor syntes böra utgå av det belopp å 50,000,000 kronor, som i Kungl. Maj:ts proposition 1942: 270 beräknats för vid sidan av försvarsutredningens förslag liggande byggnadsarbeten, medan återstoden, 61,000 kronor, syntes böra belasta driftbudgeten.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att myndigheterna av flera skäl funnit en förläggning av andra tygkompaniet till Karlsborg, såsom förutsatts i 1942 års försvarsbeslut, mindre lämplig. Vid övervägande av annan lämplig förläggningsplats för kompaniet ha arméchefen och fortifikationsstyrelsen stannat vid att förorda Skövde. Detta ställningstagande, som främst förestavats av ekonomiska skäl, synes även ur organisatorisk synpunkt vara riktigt. *Departements-
chefen.*

På grund av det anförda vill jag ansluta mig till förslaget att andra tygkompaniet skall förläggas till Skövde i stället för till Karlsborg. Genom denna ändring i försvarets organisationsplan vinnes ytterligare den fördelen att, på sätt i det följande kommer att närmare beröras, frågorna om förläggningsort m. m. för arméns intendenturförråd i Karlsborg och andra intendenturkompaniet icke för närvarande behöva upptagas till prövning. Riksdagens beslut torde således till en början böra utverkas rörande andra tygkompaniets förläggning till Skövde i anslutning till Skaraborgs pansarregemente.

De av fortifikationsstyrelsen framlagda beräkningarna av kostnaderna för tygkompaniets förläggning till Skövde sluta å ett sammanlagt belopp av 771,000 kronor. Den största posten härav hänför sig till en skolverkstad och kanslibygnad, som enligt prisläget den 1 juli 1941 kostnadsberäknats till 450,000 kronor. Till jämförelse må nämnas att en verkstadsbyggnad för tredje tygkompaniet i Boden beräknats kosta 127,000 kronor. Enligt uppgift av fortifikationsstyrelsen hänför sig skillnaden i byggnadskostnader därtill att, förutom att i verkstadsbyggnaden i Skövde skulle inrymmas vissa kansli-lokaler, sistnämnda anläggning är avsedd huvudsakligen för utbildning av motormekaniker, vilket kräver större utrymme än den utbildning som avsetts äga rum vid tygkompaniet i Boden. För närvarande lär emellertid övervägas, om ej utbildningen vid de tre tygkompanierna bör göras ensartad, i vilket fall tydligen verkstadsbyggnaden i Skövde kan minskas, medan byggnaden i Boden behöver ökas. Jag förutsätter, att Kungl. Maj:t skall äga vid-

taga de jämkningar i sådant hänseende, som kunna betingas av de förslag rörande utbildningens organisation vid tygtrupperna, som efter av vederbörande myndigheter framlagd utredning kunna befinnas påkallade. Tills vidare torde få räknas med det av fortifikationsstyrelsen upptagna beloppet. Då styrelsens kostnadsberäkningar ej heller i övrigt givit mig anledning till erinran beräknar jag för ordnande av andra tygkompaniets förläggning i Skövde ett belopp av 710,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1942 i avrundat tal 770,000 kronor, vilket belopp torde böra stå till förfogande under nästa budgetår. Till frågan om verkstadsutrustning återkommer jag i det följande.

Förläggning för arméns intendenturförråd å Karlsborg samt andra intendenturkompaniet. 1941 års försvarsutredning föreslog av krigsorganisatoriska skäl, att arméns intendenturförråd i Karlsborg samt andra intendenturkompaniet skulle förläggas till trakten av Nässjö, där nya byggnader borde uppföras för förrådet och kompaniet. Vid anmälan av denna fråga i propositionen 1942: 210 anförde jag (sid. 287), att — ehuru jag funne de skäl vägande, som föranlett försvarsutredningens förslag att förflytta arméns intendenturförråd jämte andra intendenturkompaniet från Karlsborg till trakten av Nässjö — jag icke vore beredd att för det dåvarande framlägga förslag därom. Frågan syntes mig böra ytterligare utredas, innan den kunde bliva föremål för slutligt ställningstagande. Detta uttalande föranledde ingen erinran från riksdagens sida (skrivelse nr 374, sid. 21).

I anslutning härtill uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 30 juni 1942 åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att, under beaktande av vad i propositionen 1942: 210 i ämnet anförts, verkställa utredning rörande beredande av nya lokaler — i den utsträckning så erfordrades och genom ianspråktagande om möjligt av lediga eller ledigblivande, staten tillhöriga utrymmen — för arméns intendenturförråd i Karlsborg och andra intendenturkompaniet samt att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, till vilka utredningen kunde giva anledning.

I den förutberörda skrivelsen den 10 februari 1943 har *arméförvaltningen*, under framhållande av att den sålunda anbefallda utredningen icke hunnit helt slutföras samt att ämbetsverket vid beräklandet av nämnda kostnader utgått från att intendenturförrådet och kompaniet under femårsperioden komme att kvarbliva å nuvarande förläggningssort, framhållit, att det dock torde bliva nödvändigt att under nämnda period tillgodose föreliggande ytterligare behov av förrådsutrymme genom uppförande av nya förrådsbyggnader på den plats, dit kompaniet och förrådet i framtiden komme att förläggas, samt beräknat kostnaderna härför enligt prisläget den 1 juli 1941 till 1,185,000 kronor. Ämbetsverket anmälde jämväl sin avsikt vara att, så snart pågående utredning slutförts, till Kungl. Maj:t inkomma med förslag i ämnet.

I en av arméchefen med eget yttrande den 12 april 1943 överlämnad skrivelse, dagtecknad den 9 mars 1943, har *fortifikationsstyrelsen* inkommit med nyssnämnda utredning vilken verkstälts av ämbetsverkets intendenturdepartement. Efter en redogörelse för nämnda utredning har styrelsen anført följande.

Styrelsen anslöte sig till intendenturdepartementets förslag om förläggande till Nässjö av ett arméns intendenturförråd samt andra intendenturkompaniet. Med hänsyn till de stora kostnader en sådan förläggning skulle draga, hade arméförvaltningen i sin ovannämnda skrivelse den 10 februari 1943 emellertid utgått från den förutsättningen, att intendenturförrådet i Karlsborg och intendenturkompaniet under femårsperioden 1942/47 komme att kvarligga i Karlsborg, där nyligen en provisorisk förläggning ordnats för intendenturkompaniet i avvaktan på definitivt beslut rörande dess förläggningsort, samt framhållit, att under nämnda period föreliggande behov av förrådsutrymme dock torde böra tillgodoses.

För närvarande disponerade andra intendenturkompaniet såsom förrådslokaler vissa för Karlsborgs luftvärnsregemente avsedda lokaler, vilka emellertid numera erfordrades för regementets egen del, varför nya förråd måste uppföras för kompaniet. Därjämte vore en utökning av intendenturförrådets nuvarande, inom fästningsområdet belägna förrådslokaler nödvändig. Någon möjlighet att inom fästningsområdet placera erforderliga nybyggnader förefunnnes emellertid icke. Det syntes därför vara lämpligast att de förråd, som nu disponerades för intendenturförrådet, övertoges av kompaniet samt att i Nässjö, till vilken plats förrådet och kompaniet enligt vad ovan anförts föreslogs att i framtiden förläggas, uppfördes nybyggnad, inrymmande dels det för intendenturförrådet erforderliga ytterligare förrådsutrymmet dels även ersättning för de till kompaniet överlätna förrådslokalerna. De härmed förenade kostnaderna hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats uppgå till 1,185,000 kronor. Emellertid torde byggnadsarbetena kunna uppdelas å tvenne budgetår och beräknade fortifikationsstyrelsen det för budgetåret 1943/44 erforderliga anslagsbeloppet till 600,000 kronor.

För förrådsbyggnaderna och sedermera för förläggningen erforderligt markområde hade Nässjö stad enligt skrivelser den 7 november 1942 och den 4 mars 1943, under förutsättning dels att köpeavtal avslutades före utgången av år 1943, dels att såväl intendenturförrådet som kompaniet förlades till staden, förbundit sig att till staten överlåta mot en ersättning av 1 krona, varjämte staden under samma förutsättningar erbjudit sig att utan kostnad för staten till området framdraga vatten-, avlopps- och elektriska ledningar ävensom att anlägga väg till området.

Med anledning av det anförda hemställde fortifikationsstyrelsen att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att *dels* besluta, att arméns intendenturförråd i Karlsborg och andra intendenturkompaniet skulle förläggas till Nässjö, *dels ock* för uppförande av förrådsbyggnader m. m. för arméns intendenturförråd i Nässjö för budgetåret 1943/44 anvisa ett på prisläget den 1 juli 1941 baserat reservationsanslag av 600,000 kronor.

I yttrande över föreliggande framställning har *arméchefen* anført följande.

Av de skäl, som anförts i försvarsutredningens betänkande, och på grund av vad som framkommit vid den utredning, som verkställets genom arméförvaltningens intendenturdepartements försorg, borde ovannämnda anstalt och förband förläggas till Nässjö. Förläggning till Växjö syntes mindre lämplig av i skrivelsen anförda skäl, varjämte anhopning av byggnader inom ett relativt begränsat område knappast kunde undvikas, därest en hopkoppling med Kronobergs regemente avsåges. Även om anstaltens (förbandets) omflyttning icke kunde ske förrän efter 5-årsperioden 1942/47, borde redan nu erforderliga ytterligare förråd byggas i Nässjö.

Om av kostnadsskäl en dylik förläggning icke kunde ifrågakomma, borde arméns intendenturförråd och andra intendenturkompaniet — trots därmed förenade olägenheter — kvarbliva i Karlsborg.

Departements-
chefen.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen blev frågan om förläggning för arméns intendenturförråd i Karlsborg samt andra intendenturkompaniet icke föremål för slutligt ställningstagande i samband med 1942 års försvarsbeslut. Vid den ytterligare utredning som sedermera verkstälts och som förut närmare berörts har framlagts ett förslag, enligt vilket ifrågavarande formationer tills vidare under femårsperioden skulle kvarbli i Karlsborg, medan vissa förrådsbyggnader redan nu skulle uppföras i Nässjö, vilken ort framdeles skulle bli förläggningsort för förrådet och kompaniet.

För egen del är jag icke beredd att nu taga ställning till föreliggande spörsmål och detta av flera skäl.

Till en början torde utrymmesbristen i Karlsborg icke bli så stor som man tidigare räknat med därest, såsom jag i det föregående förordat, andra tygkompaniet förlägges till Skövde. Vidare torde en delning av verksamheten för närvarande komma att medföra svårigheter ur organisatorisk och administrativ synpunkt. Men framför allt synes det mig icke lämpligt att redan i nuvarande läge fatta beslut om åtgärder, vilka till väsentlig del skulle bli aktuella först efter femårsperiodens slut.

Skulle det efter närmare utredning befinnas oundgängligen erforderligt att öka tillgången på förrådsutrymmen i Karlsborg, synes mig böra övervägas, om ej för sådant ändamål bör tagas i anspråk delar av det s. k. slutvärnet och i stället, i mån av behov, förläggningsutrymme beredas på annat sätt.

På grund härav finner jag mig böra förorda, att lösningen av frågorna om intendenturförrådets och andra intendenturkompaniets förläggning må tills vidare anstå.

Artilleriskjutskolan och Bergslagens artilleriregemente. Artilleriskjutskolan är förlagd till Skillingaryd, där skjutfältet, som har en areal av cirka 2,500 hektar, utnyttjas gemensamt av skolan och Smålands artilleriregemente. I den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 250 angående skjutfält för Bergslagens artilleriregemente m. m. har Kungl. Maj:t föreslagit, att ett område om 10,546 hektar i trakten av Villingsberg å Kilsbergen i Örebro län måtte tagas i anspråk såsom artilleriskjutfält. Detta skjutfält kommer att med avseende å såväl areal som terrängförhållanden bli avsevärt överlägset samtliga nu befintliga artilleriskjutfält. För att till fullo utnyttja fältet har ifrågasatts en förflyttning av artilleriskjutskolan till Villingsberg från Skillingaryd, vars skjutfält icke erbjuder tillfredsställande möjligheter. Sålunda har arméförvaltningens fortifikationsstyrelse i skrivelse den 15 februari 1943 — i samband med att styrelsen förordat Villingsbergsområdet såsom skjutfält för Bergslagens artilleriregemente — framhållit, att en förflyttning av artilleriskjutskolan från Skillingaryd till nämnda skjutfält syntes lämplig. I yttrande till statsrådsprotokollet vid anmälan av förenämnda proposition förklarade jag emellertid, att jag på sakens dåvarande ståndpunkt icke ansåg mig kunna taga ställning till frågan om artilleriskjutskolans förflyttning. Sedan numera utredning verkstälts rörande kostnaderna för en förläggning i Villingsberg dels enbart för artilleriregementet, dels ock för såväl regementet som artilleri-

skjutskolan, anhåller jag att till behandling få upptaga frågan om byggnadsbehovet å skjutfältet och i samband därmed spörsmålet om artilleriskjutskolans förflyttning.

Såsom i propositionen nr 222 angående vissa byggnadsföretag för armén och marinen m. m. (sid. 59) framhållits, beräknade 1942 års riksdag för vissa av 1941 års försvarsutredning föreslagna tillbyggnadsarbeten vid artilleriskjutskolans förläggning i Skillingaryd ett belopp av 880,000 kronor.

I skrivelse den 2 mars 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i ämnet anfört i huvudsak följande.

I skrivelse till fortifikationsstyrelsen den 28 juli 1942 hade chefen för artilleriskjutskolan framhållit, att de av försvarsutredningen för skjutskolan föreslagna byggnadsåtgärderna i vissa fall icke vore tillräckliga för att täcka det verkliga behovet av förläggnings- och andra utrymmen vid skolan. Bland annat upptoge betänkanudet endast förläggning för 45 elever, medan förläggningsutrymme erfordrades för 77 officerare och elever, av vilka 15 officerare, som vore förlagda till skolan mer än fem månader, borde tilldelas dubletter. Därjämte erfordrades förläggningsutrymme för ytterligare 150 man, underofficersbostäder, marketenteri- och mässbyggnader, motorverkstad och vinterboning av nuvarande gymnastikbyggnaden. Nämda skrivelse hade av styrelsen för erhållande av direktiv underställt chefen för armén.

Av en sedermera på underdrag av arméchefen verkställd utredning rörande möjligheterna för förläggning av artilleriskjutskolan till det av arméchefen såsom skjutfält för Bergslagens artilleriregemente förordade området vid Villingsberg framginge, att skjutfältet vid Skillingaryd, som närmast avsetts såsom skjutfält endast för Smålands artilleriregemente, vore jämförelsevis trångt samt att under de tider, då artilleriskjutskolan varit dit förlagd, artilleriregementet endast undantagsvis kunnat disponera delar av skjutfältet för övningar eller skarpskjutningar. Det planerade skjutfältet vid Villingsberg vore betydligt rymligare och möjligheter funnes att inom detsamma samtidigt bedriva övningar och skarpskjutningar såväl med artilleriskjutskolan som med förband ur Bergslagens artilleriregemente, varför en förflyttning av skolan till nämnda skjutfält måste förordas. Vid beräkandet av kostnaderna för i samband med artilleriskjutskolans förflyttning erforderliga byggnadsarbeten hade stor vikt lagts på att i möjligaste mån nedbringa dessa. För erforderliga nybyggnader hade sålunda avsetts att tillämpas billigast möjliga typer, varjämte förutsatts ett utnyttjande av samtliga vid Villingsbergs herrgård befintliga, domänverket nu tillhöriga byggnader, vilka dock, för att kunna användas för avsett ändamål, i viss utsträckning måste omändras och iståndsättas. Då dessa byggnader för närvarande utnyttjades av domänverket till bostäder för arrendator och arbetare vid skogs- och jordbruk med flera ändamål, erfordrades emellertid, därest byggnaderna toges i anspråk för militära ändamål, uppförande av motsvarande bostadslägenheter m. m. utanför förläggingsområdet. Kostnaderna härför hade enligt en av skogstaxatorn J. Mård den 10 december 1942 dagtecknad utredning uppskattats till 280,000 kronor, vilka kostnader syntes böra bestridas av medel anslagna till försvarsändamål. Därjämte borde förvärvas ett inom det tilltänkta förläggningsområdet beläget, Hidinge kommun tillhörigt skolhus, vilket, ehuru förhandlingar rörande eventuellt förvärv av byggnaden ännu icke upptagits, kunde åsättas ett beräknat värde av cirka 12,000 kronor. De å skjutfältet erforderliga byggnadsarbetena omfattade, förutom förenämnda omändrings- och iståndsättningsarbeten, ordnande av vinterförläggning för en övningsdivision om 600 man, förläggningslokaler för lärare och elever vid skjutskolan, uppförande av bostadslägenheter för underoffice-

rare m. fl., stallar och förråd m. m. samt väg- och planeringsarbeten jämte vissa anläggningar i målterrängen och avsåge att täcka jämväl Bergslagens artilleriregementes behov av förläggingsutrymme å skjutfältet, varför några väsentliga kostnader för detta ändamål icke komme att uppstå.

Enligt nu verkställd kostnadsberäkning, baserad på prisläget den 1 juli 1941, uppgingo kostnaderna för utförandet å ifrågavarande skjutfält av för såväl skolan som regementet erforderliga byggnadsarbeten till 3,925,000 kronor, varav belöpte 3,500,000 kronor å med angelägenhetsgrad 1 graderade byggnadsarbeten och återstoden, 425,000 kronor, å med angelägenhetsgrad 2 graderade arbeten. Med utförandet av de med 2 graderade arbetena syntes kunna anstå till tidpunkt efter utgången av budgetåret 1946/47. Riksdagen hade för påbörjande av vissa byggnadsarbeten för artilleriskjutskolan vid Skillingaryd för budgetåret 1942/43 anvisat ett belopp av 360,000 kronor. Dessa medel hade emellertid ännu icke disponerats för ändamålet och bleve, därest skjutskolan förflyttades från Skillingaryd, icke heller erforderliga här för liksom icke heller de ytterligare medel, som för ändamålet beräknats. Dessa medel syntes i stället böra anvisas för de enligt ovan erforderliga byggnadsarbetena m. m. för artilleriskjutskolans förläggning vid Villingsberg. Då dessa arbeten enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats draga en kostnad av 3,500,000 kronor, uppginge alltså det ytterligare medelsbehovet till 3,140,000 kronor.

Då det föreslagna artilleriskjutfältet med hänsyn till å detsamma erforderliga avverkningar icke kunde beräknas bliva taget i anspråk förrän under våren 1945, syntes byggnadskostnaderna kunna uppdelas på budgetåren 1943/44 och 1944/45, varvid för arbetenas påbörjande under budgetåret 1943/44 syntes böra beräknas ett belopp av 1,900,000 kronor.

Av den uppgjorda kostnadsberäkningen framgår, att en jämförelsevis solid bebyggelse planerats samt att utöver kostnader för byggnadsarbeten — tillhoppa 2,344,400 kronor inklusive förenämnda belopp av 292,000 kronor för in-anspråktagande av befintliga byggnader — medel jämväl beräknats för yttre arbeten enligt följande plan:

skyddsrum å skjutfältet	kronor	218,200
skjutbaneanläggning	»	81,800
yttre elektriska ledningar	»	72,700
signalnät	»	91,000
vattenledningar och reningsverk	»	238,200
avlopp	»	119,000
vägar och planeringsarbeten (för byggnaderna)	»	260,000
varjämte för administration beräknats ett belopp av	»	205,000

I syfte att nedbringa kostnaderna genom att planlägga den förordade bebyggelsen på enklare sätt remitterades ärendet åter till fortifikationsstyrelsen den 5 mars 1943. Med skrivelse den 2 april 1943 har styrelsen inkommit med en ny kostnadsberäkning, utvisande en slutsumma av i runt tal 2,750,000 kronor. Besparingen avses skola åstadkommas dels genom att utföra samtliga nybyggnader såsom baracker, varigenom byggnadskostnaderna avsevärt nedbringas, dels ock genom beskärning av kostnaderna för yttre arbeten och administration.

Sedermera har under hand uppdragits åt fortifikationsstyrelsen att verkställa en beräkning av kostnaderna för ordnande av en förläggning vid Villingsberg enbart för artilleriregementet. Till åtlydnad härav har styrelsen uppgjort två förslag, varav det ena förutsätter ianspråktagande av domänverkets byggnader, medan det andra avser uppförande av enbart barackförläggning. Kostnaderna ha beräknats till 2,140,000 kronor respektive 1,990,000 kronor.

De olika alternativen framgå närmare av följande jämförande tablå:

Ändamål	Bergslagens artilleriregemente och artilleriskjutskolan		Endast Bergslagens artilleriregemente	
	Alt. 1 Kronor	Alt. 2 Kronor	Alt. 3 Kronor	Alt. 4 Kronor
Byggnadskostnader	2,298,100	1,342,400	889,800	1,043,600
Yttre arbeten	1,045,400	893,200	846,900	831,900
Administration	200,500	134,400	104,300	112,500
Ersättningskostnader för utnyttjande av befintliga byggnader.....	292,000	292,000	292,000	—
Totalkostnad	1) 3,836,000	1) 2,662,000	1) 2,133,000	1) 1,988,000
Avrundat belopp	3,840,000	2,670,000	2,140,000	1,990,000
	Permanent anläggning med normal byggnadsstandard och med utnyttjande av befintliga byggnader. Centralvärmeledning. WC-anläggning.	Anläggning av baracktyp med utnyttjande av befintliga byggnader. Nya baracker å grunder och försedda med centralvärmeledning. Avträden.	Barackläger med utnyttjande av befintliga byggnader. Nya baracker på plintar och med kaminuppvärmning. Avträden.	Nyuppfört, rent barackläger. Baracker på plintar och med kaminuppvärmning. Avträden.

I skrivelse den 1 februari 1943 ha *representanter för Tofteryds kommunalfullmäktige* erinrat, att stora summor under årens lopp nedlagts för att förbättra Skillingaryds skjutfält, ävensom gjort gällande, att skjutfältet måste anses fylla alla rimliga anspråk. Tofteryds kommun, inom vilken skjutfältet vore beläget, hade genom statens förvärv av ett antal jordbruksfastigheter fått sina skatteinkomster avsevärt förminskade. Om skjutskolan flyttades till annan ort komme kommunen att åsamkas ytterligare förluster, bland annat på grund av minskad omsättning i affärerna i Skillingaryds municipalsamhälle. Under åberopande av det anförda hemställes, att artilleriskjutskolan alltjämt måtte få vara förlagd till Skillingaryd.

Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, som yttrat sig över framställningen, har efter hörande av chefen för arméstaben hemställt, att framställningen icke måtte föranleda någon åtgärd.

Under förutsättning av bifall till Kungl. Maj:ts i propositionen nr 250 framlagda förslag rörande anläggande av artilleriskjutfält för Bergslagens artilleri-

*Departements-
chefen.*

¹⁾ I summan ingå icke kostnader för skjutbaneanläggning.

regemente vid Villingsberg synes det lämpligt att nu upptaga de därmed förknippade byggnadsfrågorna till behandling. Den bebyggelse som erfordras är av två slag, nämligen dels förlägningsutrymmen, som icke avses att utnyttjas annat än under vissa tider av året, dels ock bostäder för vid skjutfältet stadigvarande sysselsatt personal. Om skjutfältet endast skulle utnyttjas av artilleriregementet torde, med tanke på de relativt korta tidsperioder varunder regementets skjutövningar komma att äga rum, en barackförläggning i ganska enkelt utförande kunna godtagas. Enär dessa skjutningar huvudsakligen pågå under den kalla årstiden, måste dock barackerna vara vinterbonade och försedda med erforderliga uppvärmningsanordningar. Såsom av redogörelsen ovan framgår har fortifikationsstyrelsen för en dylik förläggning beräknat en kostnad av lägst 1,990,000 kronor.

Fråga har emellertid uppkommit, huruvida icke artilleriskjutskolan, som för närvarande är förlagd till Skillingaryd, i detta sammanhang bör förflyttas till Villingsberg. En för skjutskolan och Bergslagens artilleriregemente gemensam förläggning har därvid ansetts böra komma till utförande.

Artilleriskjutskolan måste förfoga över ett skjutfält, som erbjuder goda betingelser för skjutning med moderna artilleripjäser. Även efter de utvidgningar, som Skillingaryds skjutfält undergått, kan fältet icke anses numera fylla de krav, som måste ställas på ett för den centrala artilleriskjutskolan avsett skjutfält. Den artilleristiska utbildningen kan härigenom icke bliva så mångsidig och modernt lagd som önskligt är. Skjutskolans förläggning till Skillingaryds trånga skjutfält inverkar härförutom störande på utbildningen vid Smålands artilleriregemente. De i Skillingaryd uppförda anläggningarna för skjutskolan kunna i full utsträckning utnyttjas av nyssnämnda regemente. För en förflyttning av artilleriskjutskolan till Villingsberg tala sålunda starka skäl.

Det är givet, att förläggningen å Villingsberg måste erhålla en något mera permanent karaktär, om densamma skall utnyttjas av såväl artilleriskjutskolan, vilken årligen är i verksamhet fem à sex månader i följd, som Bergslagens artilleriregemente. Enär utbildningen vid skjutskolan företrädesvis är förlagd till sommarhalvåret, medan regementets skjutövningar huvudsakligen pågå under hösten och vintern, synes dock hinder icke möta mot en gemensam förläggning. Tvärtom uppstå härigenom vissa fördelar bland annat såtillvida att de byggnader, som skola uppföras, kunna utnyttjas på ett ekonomiskt lämpligare sätt än som är möjligt om endast ettdera av ifrågakvarande förband skall disponera byggnaderna.

På mitt uppdrag har arméförvaltningens fortifikationsstyrelse — utöver de olika förlägningsförslag, för vilka redogörelse i det föregående lämnats — utarbetat ännu ett dylikt förslag för anordnande av lokaler vid förläggning till Villingsberg för såväl Bergslagens artilleriregemente som artilleriskjutskolan därvid räknats med att av befintliga byggnader endast Villingsbergs herrgård tages i anspråk, medan övriga lokaler tillhandahållas i barackförläggning. Kostnaderna enligt detta alternativ ha i sin helhet beräknats till 2,600,000 kronor. Såsom inledningsvis nämnts har riksdagen beräknat ett belopp av

880,000 kronor till arbeten för artilleriskjutskolans räkning vid Skillingaryd, vilket belopp icke till någon del tagits i anspråk. Då kostnaderna för nyssnämnda alternativ med $(1,990,000 + 880,000 - 2,600,000 =)$ 270,000 kronor understiga de kostnader, som uppkomma därest artilleriskjutskolan kvarligger å Skillingaryd och å Villingsberg anordnas förläggning endast för Bergslagens artilleriregemente enligt det billigaste alternativet, synes den ifrågasatta förflyttningen av artilleriskjutskolan även ur ekonomisk synpunkt vara gynnsam. Då jag icke kan finna, att de av representanter för Tofteryds kommunalfullmäktige anförda synpunkterna i förläggningsfrågan kunna vara av avgörande betydelse vid bedömandet av denna fråga, anser jag mig sålunda böra förorda, att artilleriskjutskolan förflyttas från Skillingaryd till det nya skjutfältet å Villingsberg.

Jag övergår härefter till vissa frågor rörande förläggningsordnande m. m.

Vid samhället Villingsberg, som synes vara den plats inom skjutfältet, som bäst lämpar sig för här ifrågavarande bebyggelse, finnes för närvarande en äldre herrgårdsbyggnad i mindre gott skick, som domänverket vid behov upplåtit för olika kurser o. dyl., varjämte densamma tidvis utnyttjats såsom arbetarförläggning m. m. Vidare finnes en arrendatorsbostad i gott skick, ytterligare två bostadsbyggnader samt ekonomibyggnader, bland annat såg, kvarnbyggnad och smedja. Härjämte finnes en Hidinge kommun tillhörig skolbyggnad i gott skick, som emellertid icke längre användes för sitt ändamål. — Jordbruket vid Villingsberg, som omfattar en areal av cirka 25 hektar, är utarrenderat. Den öppna jorden är till större delen belägen inom det blivande skjutfältets gränser men utom det s. k. utrymningsområdet, medan endast en mindre del — omkring 8 hektar — är belägen helt utanför skjutfältet. Fortifikationsstyrelsen har i sina förslag rörande ordnande av förläggning för regementet och skjutskolan — alternativ 1 och 2 — räknat med att utnyttja samtliga befintliga byggnader för förläggningsändamål, därvid ersättning skulle utgå till domänverket för uppförande å annan plats av byggnader i stället för de för militära ändamål utnyttjade. Från domänstyrelsen har emellertid inhämtats, att jordbruksdriften vid Villingsberg avses att i fortsättningen drivas i stort sett i oförändrad utsträckning. Under sådana omständigheter finner jag den mest tilltalande lösningen av förläggningsfrågan vara, att av befintliga byggnader endast herrgården, som för närvarande icke utnyttjas av domänverket, överföres till lantförsvaret, medan i övrigt baracker uppföras. Dock torde de bostäder, som avses för skjutfältets permanenta personal, böra erhålla ett mera permanent utförande. Jag finner mig i stort sett kunna godtaga fortifikationsstyrelsens senast avgivna förslag, enligt vilket kostnaderna för förläggningsordnande — inklusive 12,000 kronor för förvärfv av skolhuset — beräknats till 2,600,000 kronor. Domänstyrelsen har enligt vad som under hand inhämtats räknat med uppförande av en ny byggnad för ett belopp icke understigande 20,000 kronor, om herrgårdsbyggnaden toges i anspråk för militära ändamål. Då emellertid behovet av en dylik byggnad synes kunna ifrågasättas, torde knappast i detta sammanhang medel härför böra beräknas. Om behov av tillfälliga förläggningsutrymmen uppstår för domän-

verkets vidkommande, lärer förenämnda skolhusbyggnad kunna ställas till förfogande. I anslutning till det anförda beräknar jag tills vidare det för förläggningens ordnande erforderliga beloppet i sin helhet till 2,600,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande, enligt prisläget den 1 juli 1942, 2,808,000 kronor.

För nästa budgetår torde böra beräknas ett belopp av 1,500,000 kronor, varav 1,390,000 kronor torde få anses belasta femårsplanens kostnadsram. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan fortifikationsstyrelsen framlagt av fullständiga kostnadsberäkningar åtföljt förslag beträffande samtliga för förläggningen erforderliga byggnader, i vanlig ordning fastställa definitivt byggnadsprogram för förläggningen.

Tygverkstäder m. m. för armén. I skrivelse den 9 januari 1942 hemställde *arméförvaltningen*, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för nybyggnadsarbeten vid vissa truppförbands tygverkstäder anvisa ett reservationsanslag av 2,975,000 kronor enligt följande plan.

	Kronor
Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente	554,000
Västernorrlands regemente (serviceverkstad)	100,000
Skånska trängkåren	510,000
Svea trängkår (serviceverkstad)	82,300
Göta artilleriregemente	230,000
Wendes artilleriregemente och Norra skånska infanteriregementet ...	168,000
Norrlands artilleriregemente och Jämtlands fältjägarregemente m. m.	614,000
Göta ingenjörkår och Jönköpings-Kalmar regemente	218,000
Skånska kavalleriregementet, Ljungbyhed (serviceverkstad)	72,000
Planering, hårdgöring av tillfartsvägar och verkstadsplaner, stängsel m. m.	255,000
Administration och oförutsett, cirka 6 procent	171,700
Summa kronor	2,975,000

Arméförvaltningens tygdepartement hade angivit vissa riktlinjer för anordnande av tygverkstäder som av dess dåvarande industribyrå formulerats på följande sätt:

Truppförbandens tygverkstäder vore otillräckliga för de ökade krav på reparationstjänst, som även under normala fredsförhållanden måste ställas på desamma, för att truppförbandens tygmaterielstock skulle kunna fullgott underhållas och ständigt befinnas i krigsdugligt skick.

De omständigheter, som efter sagda verkstäders planering och uppförande hade medfört ökade krav på reparationstjänsten, vore framför allt följande:

- 1) ökad motorisering av förbanden med därav följande särskilt stora krav på en regelbunden tillsyn av den dyrbara motormaterielen;
- 2) arméns alltjämt fortgående mekanisering i övrigt med tillkomst av komplicerad, känslig och dyrbar ny materiel;
- 3) större värnpliktskontingenter med ökat materielslitage som följd; samt slutligen

4) längre värnpliktstjänstgöring, som väl komme att medföra ökat materielslitage, ävensom krav på snabbast möjliga utförande av reparationer.

Till en början hade byrån övervägt lämpligheten av att förlägga den huvudsakliga reparationstjänsten till i orten befintliga civila verkstäder men därvid kommit till det resultatet, att under normala fredsförhållanden förekommande reparationer borde utföras vid truppförbandens egna verkstäder och tygstationer. Skälen härför vore särskilt följande:

nödvändigheten ur krigsberedskapssynpunkt av tillgång till militära verkstäder för utbildning av de värnpliktiga yrkesmän, som vid mobilisering skulle tillföras truppförband, etappformationer m. m.;

den militära materielens i många fall speciella art, vilket krävde särskild förtrogenhet med dess användning, förpackning vid transporter m. m., för att erforderliga reparationer skulle bli rätt utförda;

svårigheten att vid anlitan av civila verkstäder i rätt tid och i lämplig omfattning kunna tillhandahålla dessa reservdelar;

svårigheten att vid anlitan av ett flertal civila verkstäder — vilket, med hänsyn till den kapacitet, som dessa vanligen hade, måste bli regel — rätt fördela arbetena mellan dem med hänsyn till tillgången på specialarbetare, arbetstillgång i övrigt, erforderliga verktyg m. m., att under arbetets gång utföra erforderlig kontroll, ävensom att kontrollera använd arbetstid och skäliga omkostnadspålägg; samt

riskan, att truppförbandens känsla av ansvar för en god materielvård avtrubbades, därest alla reparationer skulle sändas till civila verkstäder i stället för att utföras under direkt kontroll av inför truppförbandschefen ansvarig tjänstegremschef.

Då sålunda vägande skäl syntes tala för erforderliga reparationers utförande vid militära verkstäder, hade byrån genom besök vid truppförbanden verkställt en undersökning av befintliga lokaler i avsikt att till det oundgängligen nödvändiga inskränka erforderliga ny- och ombyggnader.

De allmänna erinringar mot nu befintliga verkstadslokaler, som därvid framkommit, kunde sammanfattas sålunda:

samhörande verkstadsavdelningar vore ofta förlagda till skilda, över stora områden spridda lokaler;

vid många förband vore de egentliga verkstäderna inrymda i gamla träbyggnader, vilka utdömts av vederbörande myndighet ur såväl brand- som hygienisk synpunkt;

verkstäder hade i vissa fall måst inredas i vinds- och källarutrymmen, befintliga skjul eller baracker utan uppvärmningsmöjligheter;

hygieniska anordningar i form av omklädnads-, tvätt- och toalett- samt matrum saknades ofta.

Den splittrade förläggningen av olika verkstadsavdelningar verkade fördrande på arbetsprodukten, då den medförde antingen otillräcklig kontroll av arbetsintensiteten (ackordslöner hade sålunda endast i undantagsfall kunnat förekomma) eller ett i förhållande till det ringa arbetareantalet oproportionerligt stort antal arbetsledare. Avsaknaden av hygieniska anordningar, bristande uppvärmning och undermåliga belysningsförhållanden medverkade ävenledes till sämre arbetsresultat och sålunda högre reparationskostnader.

Dessa studier å de olika platserna hade givit vid handen, att en lösning av lokalfrågorna vore den viktigaste förutsättningen för att en rationalisering och modernisering av driften skulle vara möjligt att genomföra.

Vid planeringen av sålunda erforderliga ny- och ombyggnader syntes byrån följande synpunkter böra ligga till grund.

1) På garnisonsort utan tygstation borde finnas militär verkstad med sådan kapacitet, att reparationsbehovet under normala fredsförhållanden kunde

effektueras därstädes, dock med undantag av sådant arbete, som krävde speciella och dyrbara maskiner och instrument.

2) På garnisonsort med flera truppförband borde en centralisering av arbetet i görligaste mån ske till *en* tygverkstad för att därigenom minska nybyggnads-, maskin- och verktygskostnader. Sådan centralisering borde ske till inom garnisonen befintligt artilleri-, ingenjör- eller trängförband bland annat därför, att vid dylikt förband en viss personalorganisation och en viss, om ock delvis försliten maskinpark redan funnes.

3) I garnisonsort där tygverkstäder funnes, lydande under försvarsväsendets verkstadsnämnd, borde erforderliga nybyggnader uppföras i anslutning till dessa och ej vid truppförbanden annat än för att tillgodose truppförbandets omedelbara behov av service- och utbildningslokaler.

4) Lokalbehovet för tygverkstäder borde slutligen dimensioneras efter normala fredsbehov, då det kunde förutsättas, att civila verkstäder eller mobiliserade militära verkstäder skulle vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap kunna övertaga den del av reparationsarbetena, som truppförbandens verkstäder ej kunde utföra.

Vad därefter beträffade centraliseringen av verkstäderna inom garnisonsort, ansåge industribyrån dock, att nedan angivna avdelningar ej lämpligen borde skiljas från respektive truppförband, nämligen:

1) tygavdelningens expeditioner samt vapensmedjan, vilken senare borde vara förlagd i omedelbar anslutning till vapenförrådet;

2) serviceverkstad, avsedd för mindre reparationer och justeringsarbeten, samt — i vissa fall —

3) cykelverkstad, då dithörande reparationsarbeten krävde ringa utrymme, få verktyg samt personal med enkel utbildning, vartill komme, att transport av söndrade cyklar vore relativt dyr.

I övrigt syntes det, att nedanstående avdelningar borde centraliseras såväl inom garnisonsort som även till en gemensam byggnad, där ej med hänsyn till befintliga användbara byggnaders utnyttjande ekonomiska skäl talade däremot, nämligen

expeditionslokaler,

motorreparationsverkstad,

smidesverkstad, vid artilleritruppförband även innefattande pjäshell,

sadelmakeriverkstad,

snickeriverkstad,

måleriverkstad,

material- och reservdelsförråd samt

omklädnads-, tvätt-, toalett- och lunchrum.

För beräkning av utrymmesbehovet för dessa verkstadslokaler hade byrån slutligen inhämtat uppgifter om respektive förbands tygmaterielstock samt vederbörande tjänstegrepschefers krav på erforderligt utrymme, vilket sistnämnda sedan granskats och korrigerats.

I yttrande den 27 mars 1942 över arméförvaltningens framställning har *försvarsväsendets verkstadsnämnd* anfört bland annat följande.

Verkstadsnämnden ville till en början framhålla, att den utökning av arméns vapenutrustning, mekaniska stridsmedel och tekniska materiel i övrigt, som redan ägt rum och som komme att ytterligare fortgå, ställde stora krav på reparationstjänsten. Behovet av ökade möjligheter att tillgodose underhåll av truppförbandens tygmateriel framträdde särskilt starkt i belysning av de förslag, som framkommit genom 1941 års försvarsutredning. För dessa behov syntes vissa av de nuvarande tygverkstäderna vid truppförbanden vara otillräckliga. Verkstadsnämnden ville med anledning härav för sin del tillstyrka en utvidgning av dessa tygverkstäder.

De av tygdepartementet och fortifikationsstyrelsen nu föreslagna nyanläggningarna syntes vara så dimensionerade, att de jämte övriga vid truppförbanden befintliga verkstäder komme att i huvudsak motsvara de krav på underhålls- och reparationstjänst, som under fredstid uppkomme, därest i 1941 års försvarsutredning föreslagen femårsplan för anskaffning av krigsmateriel genomfördes. De syntes även under enahanda förutsättning vara lämpligt avvägda för att under extraordinära förhållanden utföra sådana arbeten, vilka med fördel kunde utföras i omedelbar anslutning till materielens uppställningsplatser, varvid övriga föreliggande reparationsbehov avsåges skola utföras av privatindustrien.

Verkstadsnämnden ville i detta sammanhang framhålla, att det syntes fördelaktigt att ifrågavarande arbeten i möjligaste mån utfördes i försvarsväsendets egen regi, då härigenom så småningom kunde framväxa en arbetarkontingent, som vore väl förtrogen med den speciella materielens handhavande och som vid eventuellt krig kunde komma att bilda en fast och pålitlig elit av arbetare för försvarsmaktens behov. Å andra sidan borde jämväl under normala fredstider hos den privata industrien utläggas provbeställning i sådan omfattning, att denna industri erhöle erfarenhet av dylika krigsmaterielreparationer.

De i förslaget upptagna anläggningarna syntes vara för sitt ändamål i huvudsak väl planerade. Beträffande den ekonomiska kalkylen framhöles emellertid, att den i samtliga fall syntes förutsätta, att befintliga transformatoranläggningar och ledningsnät för energi, vatten och avlopp ej behövde utbyggas för att kunna tillgodose den ökade förbrukningen, som de föreslagna verkstäderna komme att medföra. På grund av redan nu vid vissa truppförband rådande överbelastning å nämnda anläggningar och ledningsnät syntes dock nödvändigt att härutinnan vidtaga en del utvidgningar. Nämnden saknade dock möjlighet att på grundval av den föreliggande utredningen bedöma storleken av kostnaderna härför och i vilken utsträckning dessa inkluderades i de uppgjorda beräkningarna.

Utöver i förslaget upptagna engångskostnader för ifrågavarande verkstäder komme jämväl kostnader för maskiner och verktyg m. m., som enligt vad nämnden under hand erfarit beräknades komma att uppgå till omkring 500,000 kronor och hade avsetts skola täckas av medel ur genom Kungl. Maj:ts skrivelser den 29 november 1940 och den 5 september 1941 till förfogande ställda anslag om 13,000,000 kronor att disponeras efter samråd mellan tygdepartementet, industrikommissionen och verkstadsnämnden.

Årskostnaderna för maskiner, verktyg och andra inventarier beräknades komma att uppgå till 75,000 kronor samtidigt som årskostnader för byggnader komme att belöpa sig till omkring 80,000 kronor, varvid hänsyn icke tagits till kostnader för ränta å investerat kapital. Årskostnaderna för maskiner hade — för att möjliggöra ersättningsanskaffning — beräknats efter en livslängd av 10 år, d. v. s. en årlig avskrivning om 10 procent å anskaffningskostnaden, och för verktyg efter en livslängd av tre år. I kostnaderna för byggnader inginge avsättning för värdeminskning, beräknad efter 1.25 procent å anläggningskostnaden samt kostnader för underhåll med omkring 45,000 kronor årligen. Utöver nu nämnda årskostnader tillkomme bland annat avlöningar till vid verkstäderna anställd personal, vilka kostnader enligt uppgift ej behövde belasta avlöningsanslagen utan kunde påföras verkstädernas driftkostnader.

Beträffande de priser, som den privata industrien skulle betinga sig i jämförelse med kostnaderna vid de statliga verkstäderna, framhöll verkstadsnämnden att, under förutsättning av att de statliga verkstäderna leddes efter rationella principer och att dessas kapacitet fullt utnyttjades, kostnaderna

vid de statliga verkstäderna icke syntes behöva bliva högre än de kostnader, som betingades av privatindustrien. För jämförelse av dessa kostnader måste emellertid i möjligaste mån lika förutsättningar skapas för de statliga fabriekernas och verkstädernas som för privatindustriens kostnadsberäkningar, så att rättvisande och enhetliga priser skulle kunna åsättas tillverkade produkter eller utförda arbeten.

Arméförvaltningens framställning föranledde icke något Kungl. Maj:ts förslag till 1942 års riksdag.

I skrivelse den 7 augusti 1942, varöver 1940 års militära byggnadsutredning den 19 november 1942 avgivit utlåtande, hemställde *arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse* om anvisande av 82,300 kronor för om- och tillbyggnad av Svea trängkärs tygverkstad, vilken framställning icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Under erinran härom hemställde *arméförvaltningen* i sin framställning den 31 augusti 1942 rörande lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1943/44 om anvisande för nämnda budgetår såväl av sistnämnda belopp som av ett anslag av 3,015,000 kronor motsvarande kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1942 för övriga i tidigare omförmälda framställning avsedda tygverkstäder.

Genom beslut den 16 oktober 1942 anvisade Kungl. Maj:t medel för uppförande av vissa med beredskapsförhållandenas krav sammanhängande serviceverkstäder vid bland annat vissa av de truppförband, för vilka tygverkstäder äskats.

Under erinran härom anfördes i *en inom försvarsdepartementet utarbetad promemoria* att, då beslut om medelsanvisning för serviceverkstäderna fattades, särskilt framhållits, att de i fredstid kunde användas för vård och underhåll av tygmateriel. I promemorian framhölls vidare, att den till grund för arméförvaltningens framställning liggande planen utarbetats före femårsplanens godkännande och icke syntes i tillräcklig grad ha tagit hänsyn till reparationsbehovet för den materiel, som skulle finnas enligt nämnda plan. I promemorian påkallades vidare utredning i syfte att utröna huruvida icke driftstekniska och andra fördelar stode att vinna genom en gemensam verkstad i Göteborg för Göta artilleriregemente, Göteborgs luftvärnskår, Älvsborgs kustartilleriregemente samt Göteborgs örlogsdepå.

I yttrande den 23 december 1942 i anledning av promemorian angåvo arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse det omedelbara medelsbehovet för tygverkstäder vid armén till 4,146,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, varjämte upplystes, att ytterligare högst avsevärda medelsbehov för tygverkstäder kunde beräknas uppkomma.

Tygdepartementet anförde i yttrandet den 23 december 1942 bland annat följande principiella synpunkter:

Vid uppgörandet av de riktlinjer, vilka en modernisering av arméns tygverkstäder bör följa, har departementet bland annat haft att taga ställning till frågan om centralisering av reparationsverksamheten. Departementet anser i princip, att centralisering bör genomföras och frågan har kunnat begränsas till att avgöra graden av centralisering. Två alternativ ha därvid framkommit:

Alternativ I Centralisering till ett fåtal stora verkstäder.

Alternativ II » huvudsakligen inom garnisonsorterna.

Departementet har funnit alternativ II vara det enda praktiskt genomförbara och grundar sitt ställningstagande på bland annat nedanstående synpunkter.

1. Reparationsarbetet å tygmaterielen är i motsats mot exempelvis viss intendenturmateriel (skodon, kläder, »tvätt» m. m.) endast i mycket ringa omfattning lämpat för centralisering i den bemärkelsen, att man genom sammanförandet av stora mängder materiel skulle kunna utföra arbetet på väsentligt snabbare eller billigare sätt. De olika arbetsoperationerna kunna icke klassificeras och göras till föremål för »flytande» arbete i tillnärmelsevis samma utsträckning som ovanstående intendenturmateriel.

2. Det är med hänsyn till det alltmera ökade kravet på den militära personalens materielkänedom och nödvändigheten att för reparationsarbete i fält utbilda viss personal vid så gott som varje truppförband nödvändigt, att reparationsarbetet förläggas i anslutning till eller i rimlig närhet av förbandens freds-förläggningsplatser.

3. Med hänsyn till de uppgifter arméns egna verkstäder komma att tilldelas vid krigsfall, uppgifter av sådan art, att de endast med största svårighet och med mycken tidsspillan kunna överflyttas på i anspråk tagna civila verkstäder, är det önskvärt, att de icke sammanföras till ett fåtal sårbara enheter.

4. En centralisering av tygmaterielreparationerna till ett fåtal större verkstäder skulle medföra, att varje truppförband måste förses med avsevärt större egna verkstäder för »service» — arbete än vad fallet blir, om det inom garnisonsorten finnes en reparationsverkstad.

5. Redan centraliseringen till garnisonsorterna giva verkstäderna en sådan storleksordning, att arbetet bör kunna drivas rationellt efter moderna principer.

Riktigheten av detta departementets ställningstagande är icke lika lätt att utredningsvis i siffror framlägga såsom exempelvis beträffande intendenturmaterielen men är för varje med detta slag av verkstadsarbete förtrogen ingenjör alldeles uppenbar.

Genom beslut den 11 februari 1943 uppdrog jag åt *särskild utredningsman*, verkstadsdirektören G. Aste, att inom försvarsdepartementet biträda med utredning beträffande frågan huruvida och i så fall i vilken omfattning medel borde äskas av innevarande års riksdag för verkstäder vid försvaret.

Med skrivelse den 1 mars 1943 överlämnade Aste en promemoria, vari han i princip biträdde det framlagda förslaget men på anförda skäl fann det äskade beloppet 4,146,000 kronor kunna nedbringas till 3,691,000 kronor.

I yttrande den 10 mars 1943 i anledning av Astes promemoria funno *arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse* kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941 kunna nedbringas till 3,780,000 kronor.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 beräknade *arméförvaltningen* medelsbehovet för verkstäder vid armén under femårsperioden 1942/47 till 10,000,000 kronor inberäknat nyssnämnda belopp av 3,780,000 kronor.

I anledning av den i förenämnda inom försvarsdepartementet utarbetade promemorian påkallade utredningen rörande centralisering av verkstadstjänsten i Göteborg anförde *arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse samt marinförvaltningen* i gemensam skrivelse den 21 april 1943 bland annat följande.

Vid bedömandet av möjligheterna att samordna underhålls- och reparationsarbetet för de olika försvarsgrenarna och förbanden i Göteborg kan man utgå från nedanstående alternativ:

I. En central större verkstadsanläggning för allt försvarets arbete i Göteborg.

II. Visst arbete av servicekaraktär vid varje förband, större arbeten koncentrerade till en gemensam verkstad.

III. En fördelning av reparationsarbetet så att arbete av viss art koncentreras till ett eller flera förband.

Vid bedömandet av dessa alternativ böra nedanstående synpunkter beaktas:

1. Sådant reparationsarbete, som i krig skall utföras av trupperna, måste under fredsförhållanden övas i tillräcklig omfattning. Den nuvarande materielens komplicerade natur gör att största hänsyn måste tagas till övning i dylikt reparationsarbete under fredsförhållanden. Detta övningsarbete måste i stor utsträckning utföras jämsides med annan utbildning vid förläggningen.

2. Förutom ovan framförda synpunkter är av värde, att personal vid en depå bibringas känsla för reparationsarbetets natur och svårigheter. Denna känsla bibringas endast i ringa omfattning, därest reparationsarbetet helt förläggas utom depån och helt undandrages depåchefens ansvar.

3. På grund av materielens natur måste visst servicearbete under alla omständigheter förläggas till depåer, exempelvis beträffande flygplan, båtar intill kaj m. m.

Med hänsyn till dessa synpunkter finna tygdepartementet och marinförvaltningen, att alternativ III närmast bör ifrågakomma och föreslår en centralisering i Göteborg efter nedanstående riktlinjer:

1. *Reparation av optisk materiel* centraliseras för samtliga försvarsgrenar till en verkstad insprängd i berg antingen i Nya Varvet eller KA 4. Utredning härav anförtros åt den kommitté med representanter från armén, flottan och kustartilleriet, som för närvarande bearbeta frågan om centrala optiska reparationsverkstäder.

2. *Reparation av signalmateriel* (huvudsakligen radio-, telefon- och kabelmateriel) centraliseras för samtliga försvarsgrenar till en verkstad, förlagd till Nya Varvet eller KA 4. Utredning härav verkställs av marinförvaltningen i samråd med arméförvaltningens tygdepartement, som för närvarande bearbeta frågan om centrala signalverkstäder för armén.

3. *Reparation av motorfordon och luftvärnsmateriel* centraliseras till en verkstad förlagd till Lv 6. Utredning härav verkställs av tygdepartementet i samråd med marinförvaltningen.

4. *Sadelmakerireparationer* centraliseras till A 2. Utredning härav verkställs av tygdepartementet i samråd med marinförvaltningen.

5. *Snickerireparationer*, utom beträffande fartyg och båtar, centraliseras till A 2. Utredning härav verkställs av tygdepartementet i samråd med marinförvaltningen.

Arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse samt marinförvaltningen i samråd utarbeta för närvarande kostnadsförslag till de anläggningar, som enligt ovanstående utredning böra komma till stånd, och ha anmält sig ha för avsikt att senare inkomma med de anslagsäskanden, som kunna föranledas härav.

Uti en den 19 april 1943 dagtecknad promemoria har från marinförvaltningen lämnats en redogörelse för de åtgärder för planläggning av arméns

och marinens verkstäder i Göteborg, som skulle ankomma på marinens myndigheter. I likhet med vad fallet är beträffande arméns verkstäder i Göteborg ha definitiva kostnadsberäkningar icke framlagts av marinförvaltningen. I promemorian har emellertid hemställts, att ett belopp av 252,000 kronor måtte anvisas för nästa budgetår, för täckande av kostnaderna för vissa särskilt angelägna verkstadsanläggningar, vilka preliminärt kostnadsberäknats.

Sedan fråga uppkommit om anordnande av verkstad för Skånska pansarregementet vid förläggning till trakten av Hässleholm, har *arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse* på given anledning i skrivelse den 14 maj 1943 anfört bland annat följande.

Vid uppgörande av de kostnadsberäkningar, som lågo till grund för i utlåtandet den 10 mars 1943 angivna kostnader å tillhopa 3,780,000 kronor, hade departementet och styrelsen utgått från förutsättningen att Skånska pansarregementet skulle förläggas till Hälsingborg samt att Göta artilleriregemente och Göteborgs luftvärnsskår i stort sett skulle utrustas med egna tygverkstäder.

Sedermera ha emellertid departementet och styrelsen samt marinförvaltningen i skrivelsen den 21 april 1943 förordat visst samordnande av reparationstjänsten vid arméns och marinens förband i Göteborg. Slutlig utredning härom synes dock icke kunna förväntas föreligga inom tidpunkt, som möjliggör frågans behandling vid innevarande års riksdag, varför härav föranledd framställning torde få avgivas i samband med arméförvaltningens medelsäskanden för budgetåret 1944/45. Därjämte har numera ifrågasatts uppförande av nytt etablissement för Skånska pansarregementet i trakten av Hässleholm (Finja—Hörja).

Med anledning av de ändrade förhållanden, som sålunda inträffat efter avgivandet av tygdepartementets och fortifikationsstyrelsens utlåtande den 10 mars 1943, få departementet och styrelsen härmed framlägga reviderade kostnadsberäkningar för jämte i vissa fall nya förslag till nybyggnadsarbeten för tygverkstäderna vid de i utlåtandet berörda truppförbanden samt i samband därmed även framlägga förslag till gemensam tygverkstad för Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren, och kunna kostnaderna sammanfattas sålunda:

	Kronor
1. Nybyggnadsarbeten vid i utlåtandet den 10 mars 1943 angivna truppförband	1,945,000
2. Central tygverkstad för A 3 och I 6 i Norra Åsum	1,028,000
3. Central tygverkstad för P 2 och T 4 i Hässleholm	1,690,000
4. Serviceverkstad för T 4, Hässleholm	207,000
5. Provisoriska anordningar jämte viss utrustning, som kunna bli erforderliga för P 2, Hälsingborg och A 3, Kristianstad före färdigställandet av de nya verkstäderna enligt ovan	300,000
	Kronor 5,170,000

Medel för maskiner och utrustning för de under punkterna 1—4 upptagna verkstäderna beräknas utgå från anslag, som i annan ordning ställts till tygdepartementets förfogande.

Ovanstående kostnader äro baserade på prisläget den 1 juli 1941. Med hänsyn till kostnadsstegringen från den 1 juli 1941 till den 1 juli 1942 bör ovanstående summa ökas med cirka 8 procent eller med 415,000 kronor till 5,585,000 kronor.

I detta sammanhang vilja departementet och styrelsen framhålla att här ovan angivna kostnader och förslag, i likhet med vad även tidigare varit fallet,

icke innefatta signalverkstäder. Rörande dylika verkstäder pågår för närvarande särskild utredning och avses förslag i detta ämne att om möjligt framläggas i samband med arméförvaltningens medelsäskanden för budgetåret 1944/45. Då emellertid signalverkstäderna för erhållande av störningsfrihet böra vara förlagda på visst avstånd från andra verkstäder, är någon olägenhet icke förenad med att dessa tvenne verkstadsfrågor lösas oberoende av varandra.

Kostnaderna för de under punkten 1 upptagna verkstäderna, 1,945,000 kronor, ha av fortifikationsstyrelsen justerats med hänsyn till den av verkstadsdirektören Aste verkställda utredningen och fördela sig enligt en vid skrivelsen den 14 maj 1943 fogad tablå på följande sätt.

	Kronor
Norrlands trängkår	601,800
Västernorrlands regemente	37,000
Svea trängkår	89,000
Norrlands artilleriregemente	543,800
Göta ingenjörkår och Jönköpings-Kalmar regemente	205,000
Vägar, planering och stängsel	170,000
Vatten och avlopp	80,000
Elektriska ledningar m. m.	72,000
Administration och oförutsett	146,400
	Summa kronor 1,945,000

Till grund för beräkningen av posterna 2, 3 och 4 (1,028,000 kronor, 1,690,000 kronor och 207,000 kronor) ligga särskilda specifikationer, beträffande vilka närmare upplysningar torde få inhämtas ur de handlingar, som i vanlig ordning komma att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott.

Departements-
chefen.

Det är av största vikt, att den omfattande materiel av skilda slag, som särskilt under de senaste åren tillförts försvarsväsendet, erhåller tillfredsställande vård och översyn. För dessa uppgifter bör under krigsförhållanden i den mån så är lämpligt och möjligt utnyttjas den civila industrien. Vid den utredning, som enligt det föregående verkstälts, har förutsatts, att under normala fredsforhållanden förekommande reparationer skola utföras vid truppförbandens egna verkstäder och tygstationer. Till stöd för denna uppfattning har anförts bland annat, att det är ur krigsberedskapssynpunkt nödvändigt att vid militära verkstäder kunna utbildas värnpliktiga yrkesmän, som vid mobilisering kunna tillföras truppförband, etappformationer m. m. Även har anförts, att vid anordnande av verkstäder av denna art kunde framväxa en arbetarstam, som vore väl förtrogen med den speciella materielens handhavande och som vid eventuellt krig kunde komma att bilda en fast och pålitlig elit av arbetare för försvarsmaktens behov. För egen del ansluter jag mig till nämnda uppfattning och vill framhålla, att en effektiv reparationstjänst inom försvarsväsendet, ägnad att på tillfredsställande sätt fungera även vid mobilisering och krig, icke torde kunna upprätthållas med mindre värnpliktiga specialister och yrkesmän erhålla specialutbildning för sina uppgifter och bliva förtrogna med materielen. Jag förordar alltså, att reparationstjänsten i fråga om tyg- och jämförlig materiel skall under fredsforhållanden utföras vid mili-

tära verkstäder men förutsätter samtidigt, att för speciella uppgifter och för vidmakthållande av en god reparationsberedskap jämväl hos industrien denna kommer att även under fred tagas i anspråk i den mån så prövas lämpligt.

Vid anmälan av den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 179 angående centralisering av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel m. m. framhöll jag, att för en starkare centralisering till anstalter, gemensamma för större områden, i allmänhet icke lämpade sig reparation av motorfordon, artilleripjäser och annan tygmateriel liksom ej heller snickeriarbeten till den del dessa sistnämnda icke vore att hänföra till nytillverkning. Beträffande dessa former av reparationstjänst finge mera rationella och ekonomiskt fördelaktiga driftsformer sökas genom sammanförande såvitt möjligt av reparationsverkstäder på en och samma ort till en gemensam verkstad.

Det förslag rörande anordnande av militära verkstadsanläggningar, som arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse enligt det föregående senast framlagt, ansluter sig helt till de synpunkter som sålunda av mig i propositionen nr 179 anfördes. Jag kan därför i princip biträda detta förslag och förordar sålunda en centralisering av verkstäderna i huvudsaklig överensstämmelse med vad av nämnda myndigheter angivits. Detta innebär, att på en garnisonsort med flera truppförband i allmänhet kommer att finnas endast en tygverkstad men att varje truppförband bör äga tillgång till utrymmen för egentligt servicearbete. Ett genomförande av detta förslag möjliggör en ändamålsenlig och ekonomiskt gynnsam drift av verkstäderna. Härigenom torde skapas förutsättningar för att arbetet kan utföras till kostnader, som icke behöva överstiga dem som skulle uppkomma vid anlåtande av enskilda reparationsföretag.

Vad beträffar särskilt de verkstadsanläggningar, som planerats i Göteborg, synes mig böra ytterligare utredas, huruvida icke i anslutning till nämnda principer centraliseringen bör drivas längre än armé- och marinförvaltningarna i skrivelsen den 21 april 1943 föreslagit. Utan att binda mig för en viss ståndpunkt i denna fråga finner jag det böra ytterligare övervägas, om icke allt verkstadsarbete för försvarets räkning i Göteborg med undantag för servicearbete och möjligen för signal-, optisk- och minmateriel bör centraliseras till en gemensam verkstad. Jag finner icke anledning att, innan fullständig utredning föreligger, beräkna medel för verkstadsanläggningar i Göteborg.

Med hänsyn till att arméförvaltningen vid beräkningen av det för verkstäder vid armén under femårsperioden 1942/47 angivna beloppet icke i detta sammanhang tagit hänsyn till kostnaderna för verkstad för Skånska pansarregementet bör det för verkstäder m. m. i propositionen 1943: 222 beräknade beloppet höjas från 10,000,000 till 11,070,000 kronor.

Arméförvaltningens nu föreliggande medelsäskande avser endast en del av de verkstäder, som avses skola utföras inom ramen av sistnämnda belopp. Vissa synpunkter, som framkommit vid särskild inom försvarsdepartementet genom tillkallad sakkunnig utförd granskning av arméförvaltningens förslag, ha av arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse beaktats i det i skrivelsen den 14 maj 1943 framställda slutliga förslaget. Enligt detta skulle bland annat beräknas ett belopp av 300,000 kronor, enligt prisläget den

1 juli 1941, för provisoriska anordningar jämte viss utrustning, som kunde bli erforderliga för Skånska pansarregementet och Wendes artilleriregemente före färdigställande av de nya verkstäderna. Jag har intet att erinra häremot men återkommer, enär medelsbehovet i fråga ej torde böra bestridas över kapitalbudgeten, i annat sammanhang härtill. Jag förordar nu bifall i övrigt till nämnda förslag och beräknar sålunda på grundval av prisläget den 1 juli 1941 medel för följande ändamål.

	Kronor	Kronor
1. Tygverkstad för Norrlands trängkår och Västernorrlands regemente	601,800	
2. Serviceverkstad för Västernorrlands regemente	37,000	
3. Serviceverkstad för Svea trängkår	89,000	
4. Tygverkstad för Norrlands artilleriregemente och Jämtlands fältjägarregemente m. m.	543,800	
5. Tygverkstad för Göta ingenjörkår och Jönköpings-Kalmar regemente	205,000	
6. Vägar, planering och stängsel, vatten, avlopp, elektriska ledningar, administration och oförutsett för nämnda verkstäder	468,400	1,945,000
7. Tygverkstad för Wendes artilleriregemente och Norra skånska infanteriregementet i Norra Åsum		1,028,000
8. Tygverkstad för Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren invid Hässleholm		1,690,000
9. Serviceverkstad för Skånska trängkåren i Hässleholm		207,000
	<u>Summa</u>	<u>4,870,000</u>

vilket belopp på grundval av prisläget den 1 juli 1942 torde böra beräknas till 5,260,000 kronor.

Med hänsyn särskilt till vikten av att den genom Wendes artilleriregementes fortskridande motorisering alltmer ökade fordonsparken vid regementet skall erhålla tillbörlig vård och översyn bör den för truppförbanden i och invid Kristianstad gemensamma tygverkstaden uppföras så snart ske kan. Det samma gäller den för Skånska pansarregementet och Skånska trängkåren gemensamma verkstaden.

Såsom av skrivelsen den 14 maj 1943 framgår utgår tygdepartementet från att kostnaderna för maskiner och annan utrustning för verkstäderna skola kunna bestridas från anslag, som stå till dess förfogande.

I enlighet med det anförda erfordras för tygverkstäder m. m. för armén för budgetåret 1943/44 ett belopp av 5,260,000 kronor, varav 4,870,000 kronor torde få anses belasta femårsplanens kostnadsram. I detta sammanhang torde böra framhållas, att i årets statsverksproposition, kapitalbudgeten, bilaga 2, äskats ett belopp av 539,000 kronor för tyganstalt vid Smålands artilleriregemente. En del av detta belopp avsågs för en mindre motorverkstad vid Skillingaryd, avsedd att betjäna såväl Smålands artilleriregemente som — framför allt — artilleriskjutskolan. Därest skjutskolan förflyttas från

Skillingaryd torde behovet av en särskild motorverkstad därstädes bortfalla. Det på verkstaden belöpande beloppet torde, därest så prövas erforderligt, vid bifall till förslaget om artilleriskjutskolans förläggning till Villingsberg få tagas i anspråk för uppförande därstädes av en serviceverkstad för motorfordon.

Hundgårdar vid arméns truppförband. I skrivelse den 30 november 1942 upptog *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* till behandling frågan om medelsanvisning för hundgårdar vid arméns truppförband. Styrelsen anförde därvid följande.

I skrivelse den 13 augusti 1942 hade chefen för armén anmodat arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att vid samtliga infanteri- och kavalleriregementen samt trängkårer låta uppföra hundgårdar för nämnda förband tilldelade tjänstehundar med beaktande av möjligheterna att eventuellt utnyttja och förbättra vid förbanden nu befintliga provisoriska hundgårdar för sommar- eller vinterbruk samt därvid anført, bland annat, följande.

Enligt uppdrag hade inspektören för infanteriet verkställt utredning rörande armétruppförbandens behov av tjänstehundar i fred och krig. Utredningen gäve vid handen, att hundbehovet vore klarlagt endast beträffande infanteriet och kavalleriet, där behovet av hundplatser uppginge för infanteriregemente till 14 uppvärmbara och 12 icke uppvärmbara platser, under det att för kavalleriregemente motsvarande antal platser vore 12 respektive 6. Beträffande artilleriet och luftvärnet vore ännu icke helt utrett omfattningen av förevarande behov liksom icke heller beträffande pansartrupperna. Tills vidare avsåges dock Skånska pansarregementet, Södermanlands och Skaraborgs pansarregementen bibehålla förutvarande Skånska kavalleriregementet, Södermanlands och Skaraborgs regementen tilldelade tjänstehundar, för vilka vid vederbörande regementen nu befintliga hundgårdar torde kunna bibehållas i den mån desamma vore godtagbara för vinterbruk. Vid trängtrupperna vore behovet av tjänstehundar avhängigt av underhållsförbandens blivande organisation, varför för dessa förband tills vidare borde räknas med nuvarande tjänstehundstilldelning, och hundgårdar anordnas med 6—8 uppvärmbara platser på sådant sätt, att de vid behov kunde utökas. Såväl inspektören för infanteriet som chefen för arméhundväsendet hade framhållit nödvändigheten av att ordentliga hundgårdar snarast uppfördes vid hundtilldelade truppförband samt att uppvärmbara hundplatser kunde disponeras redan instundande vinter.

Med anledning härav finge fortifikationsstyrelsen anförda följande.

Chefen för arméhundväsendet, med vilken styrelsen samrått vid utarbetandet av typförslag till ifrågavarande hundgårdar, hade framhållit nödvändigheten av *dels* att desamma försåges med installation såväl för uppvärmning av lokalerna som för tillredning av hundarnas föda samt med vatten- och avloppsledningar och elektrisk belysning, *dels* att vid desamma anordnades icke blott förrådsutrymme för förvaring av hundarnas utrustning, pulkor, seldon och proviant utan även ett mindre, uppvärmt utrymme som expeditions- och vaktlokal.

Genom fortifikationsstyrelsens försorg hade uppgifter från samtliga infanteri- och kavalleriregementen samt trängkårer införskaffats rörande behovet av uppvärmbara respektive icke uppvärmbara hundplatser vid truppförbanden. Därvid hade framkommit, att vid fem av dessa truppförband ombyggnad av befintliga hundgårdar lämpligen kunde göras, medan nybyggnad erfordrades vid övriga truppförband.

Av från pansarregementena inkomna uppgifter framginge, att vid dessa befintliga hundgårdar vore tillfyllest.

Föreliggande förslag till hundgårdar vid truppförbanden, som uppgjorts med beaktande av olika möjligheter att utan åsidosättande av kraven på ändamålsenlighet nedbringa kostnaderna, hade utformats så att å ömse sidor om expeditions- och förrådslokaler lagts hundplatser, varav ena sidans platser avsåges att utföras uppvärmbara och andra sidans icke uppvärmbara, vilka platser kunde anordnas oberoende av varandra och i en framtid kunde ökas med ytterligare platser.

Fortifikationsstyrelsen hade, såsom av en bifogad kostnadstabla närmare framginge, beräknat kostnaderna för anordnandet av erforderligt antal hundplatser till 492,600 kronor eller i avrundat tal till 493,000 kronor.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställde fortifikationsstyrelsen, under framhållande av angivna önskemål att uppvärmbara hundplatser redan under vintern 1942—1943 stode till förfogande, att Kungl. Maj:t måtte till fortifikationsstyrelsens förfogande för anordnande av hundgårdar med uppvärmbara, respektive icke uppvärmbara platser vid infanteri- och kavalleriregementena samt trängkårerna ställa ett belopp av 493,000 kronor.

I häröver avgivet yttrande anförde *arméchefen* följande.

Arméhundväsendet i landet hade hittills närmast stått på försöksstadiet. Bedriven försöksverksamhet liksom utländsk krigserfarenhet hade givit belägg för, att rapport-, patrull-, drag-, skydds- och sjukvårdshundar icke borde saknas i krigsorganisationen, framför allt icke i ett land med betydande skogs- och ödemarksarealer som vårt. I under utarbetande varande krigsorganisation räknades också med ett betydande antal hundar, vilket bland annat nödvändiggjorde en effektiv och året runt pågående hundutbildning vid truppförbanden. En förutsättning härför vore, att erforderliga lokaler för hundarnas uppställning, skötsel och vård funnes vid truppförbanden. Hittills befintliga hundkojor hade vid flertalet förband varit av provisorisk natur och utgjorde icke ur djurskyddssynpunkt godtagbara lokaler. Hundutbildningen under vinterförhållanden förutsatte tillgång på uppvärmbara hundboxar. Vid anbefalld utredning hade truppförbandens minimibehov av hundplatser för att möjliggöra utbildning av i krigsorganisationen erforderligt antal hundförare och hundar utretts. Denna utredning hade legat till grund för fortifikationsstyrelsens föreliggande medelsäskande, vilket tillstyrktes.

För att en maximering av arméns hundbestånd skulle kunna genomföras, sedan krigsbehovet av hundar numera kunnat beräknas, hade chefen för armén föranstaltat om utarbetande av hundhållningsreglemente, i huvudsak efter de principer, som hittills tillämpats beträffande arméns hästar, varigenom hundväsendet avsåges skola givas erforderlig stadga.

Genom beslut den 22 januari 1943 fann Kungl. Maj:t föreliggande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I *arméförvaltningens* förutberörda skrivelse den 10 februari 1943 har ifrågasvarande medelsäskande utan angivande av angelägenhetsgrad upptagits till oförändrat belopp 493,000 kronor, varav 36,000 kronor ansetts belöpa å prisstegring den 1 juli 1941—den 1 juli 1942. Ämbetsverket har i skrivelsen anfört, att vissa åtgärder för anordnande av hundgårdar vid truppförbanden syntes oundgängligen erforderliga, därest de olika truppförbanden skulle hava möjlighet att året runt mottaga dem tilldelade tjänstehundar. Kostnaderna för erforderliga åtgärder, vilka genom vidtagande av förenklingar i

olika hänseenden syntes kunna nedbringas under nyssnämnda belopp, syntes böra ingå i det belopp, som avsetts att reserveras för mötande av under återstående del av femårsperioden uppkommande byggnadsbehov.

I skrivelse den 22 april 1943 har *fortifikationsstyrelsen* återkommit till frågan om medelsanvisning för hundgårdar för arméns truppförband och därvid anfört följande.

I skrivelse den 19 april 1943 hade chefen för armén anmodat arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att vidtaga åtgärder för tillgodoseende av det föreliggande behovet av hundgårdar vid arméns truppförband samt därvid bland annat anfört följande.

Inom arméinspektionen hade verkställts utredning angående möjligheterna att nedbringa kostnaderna för truppförbandshundgårdarna, varvid främst undersökts möjligheten att genom förenklad konstruktion förbilliga desamma. Därvid hade fastslagits, att varje hundgård — om hundtjänsten och hundvården vid truppförbanden skulle erhålla önskad stadga — borde innehålla en »stomme», inrymmande bland annat mindre expeditjonslokal tillika sjukvårdsrum, förråd, selkammare och kokspis, i enlighet med av fortifikationsstyrelsen utarbetad typritning till truppförbandshundgård. Provisorisk eller förenklad lösning av dessa lokalfrågor kunde med hänsyn till en ordnad hundtjänst icke förordas. Därjämte måste hundgården innehålla erforderligt antal varm- och kallboxar. På grund av från chefen för försvarsdepartementet lämnat meddelande angående den årliga medelstildelning, som kunde påräknas för arméhundväsendet, bleve en minskning av tidigare planlagd freds- och krigsorganisation av huvudväsendet nödvändig, varför antalet hundboxar vid infanteriregementena kunde minskas från tidigare beräknade 26 till 20 platser och vid kavalleriregementena från 18 till 16 platser. Möjligheterna att minska kostnaderna för hundboxar genom att vid sydligare belägna truppförband endast uppföra sommarbonade dylika hade diskuterats. Då emellertid erfarenheten visat, att även i de södra delarna av landet risk föreläge för mycket kalla vintrar, hade överfältveterinären icke ansett sig ur hälsovårds- och djurskyddssynpunkt kunna tillstyrka en dylik lösning. Utredningen hade sålunda givit vid handen, att den möjliga kostnadsminskningen kunde erhållas endast genom minskning av antalet hundplatser. Standardförsämring av hundgårdarna eller ytterligare provisoriska anordningar för hundtjänsten vid truppförbanden vore ur utbildnings- och djurskyddssynpunkt icke godtagbara. Behovet av truppförbandshundgårdar samt antalet varm- och kallboxar vid dessa jämte kostnaderna för desamma framginge av skrivelsen bifogad tablå, enligt vilken kostnaderna uppginge till i avrundat belopp 380,000 kronor. Det vore synnerligen angeläget att hundgårdsfrågan snarast möjligt ordnades vid samtliga i tablåen angivna förband, men kunde erforderliga byggnadsåtgärder likväl uppdelas på tvenne budgetår, varvid uppdelningen borde ske enligt i skrivelsen angiven gradering av angelägenhetsgrad. Chefen för armén anmodade tillika fortifikationsstyrelsen beakta de ytterligare möjligheter, som kunde föreligga att byggnadstekniskt nedbringa kostnaderna.

Med anledning av vad sålunda förekommit finge fortifikationsstyrelsen anföra följande.

Av chefen för armén angivna kostnader hänförde sig till prisläget den 1 juli 1942 och vore beräknade på grundval av de ritningar, som bifogats fortifikationsstyrelsens ovannämnda den 6 november 1942 avgivna underdåniga förslag i ämnet. Någon möjlighet att ytterligare nedbringa dessa kostnader genom ett enklare utförande av hundgårdarna föreläge enligt styrelsens åsikt icke, därest desamma på ett ändamålsenligt sätt skulle kunna fylla sin uppgift.

I likhet med chefen för armén ansåge fortifikationsstyrelsen att uppförandet av erforderliga hundgårdar i sin helhet borde komma till stånd under femårsperioden 1942/47 men att detsamma i enlighet med vad chefen för armén i sin förenämnda skrivelse därom anfört, torde kunna uppdelas på tvenne budgetår varvid i första hand hundgårdar borde uppföras vid de trupperförband, som helt saknade sådana eller där vinterbonade hundgårdar ur djurskyddssynpunkt omedelbart erfordrades, nämligen vid Jämtlands fältjägarregemente, Södra skånska infanteriregementet, Dalregementet, Hälsinge, Bohusläns, Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands regementen samt Norrlands dragonregemente. Kostnaderna för erforderliga byggnadsåtgärder vid nämnda regementen uppginge enligt prisläget den 1 juli 1942 till omkring 188,000 kronor, motsvarande enligt 1941 års prisläge 174,000 kronor, men torde vid tidpunkten för arbetenas planerade utförande under hösten 1943 -- med en beräknad prisstegring av inalles cirka 20 procent -- ha stigit till 209,000 kronor.

Fortifikationsstyrelsen hemställde, med överlämnande av genom arméchefens försorg uppgjord behovs- och kostnadstabla, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen, att för uppförande av hundgårdar vid ovannämnda förband för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av 209,000 kronor, varav emellertid endast 174,000 kronor syntes böra belasta femårsplanens kostnadsram.

*Departements-
chefen.*

Varken i 1941 års försvarsutrednings betänkande eller i propositionen 1942: 210 förutsågos några kostnader av den art, som av fortifikationsstyrelsen enligt lämnade direktiv anmälts i skrivelsen den 30 november 1942. På grund härav lämnade också såsom förut nämnts Kungl. Maj:t denna framställning utan åtgärd. Av samma skäl upptogs ej heller äskandet i propositionen 1943: 222. Sedermera har fortifikationsstyrelsen på grundval av en inom ramen för nu disponibla årsanslag väsentligt reducerad organisation av hundväsendet vid trupperförbanden framlagt ett förslag till härför erforderliga hundgårdar. Mot det tidigare förslagets totalsumma av 493,000 kronor upptager det mindre omfattande projektet 380,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942.

I betraktande av att hundväsendet vid armén enligt vunna erfarenheter är av stor betydelse för särskilt vissa underhålls- och förbindelseformationers krigsduglighet samt för bevakning vill jag icke motsätta mig, att medel beräknas för ett genomförande av det mera begränsade program för anordnande av trupperförbandshundgårdar under nästa budgetår, som innefattas i fortifikationsstyrelsens skrivelse den 22 april 1943.

Enligt nämnda skrivelse skulle kostnaderna för uppförande av de hundgårdar som erfordras under nästa budgetår uppgå till 209,000 kronor. Fortifikationsstyrelsen har därvid räknat med en prisstegring sedan den 1 juli 1941 av icke mindre än 20 procent. Jag finner mig böra för nästa budgetår tills vidare beräkna det belopp, som erfordras enligt prisläget den 1 juli 1942, 188,000 kronor, varav 174,000 kronor böra anses belasta femårsplanens kostnadsram.

Kulspruteskjutbana vid Dalregementet. I sin skrivelse rörande lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1943/44 anmälde arméförvaltningen sin avsikt vara att efter verkställd utredning inkomma med förslag till anläggande av

kulspruteskjutbana vid Dalregementet. Arméförvaltningen framhöll i detta sammanhang, att regementet saknade kulspruteskjutbana och därför vore hänvisat till sina skol- och korthållsskjutbanor för all kulspruteskjutning med skarp ammunition. Till följd härav vore det icke möjligt att medhinna skjututbildning enligt gällande bestämmelser. Därjämte vore skjutfrekvensen & banorna under nuvarande förhållanden så stor, att utbildningens värde äventyrades på grund av att banorna ej kunde disponeras under erforderlig tid.

Sedermera har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 19 december 1942 anmält, att ovannämnda utredning numera verkstälts och att densamma utvisade, att anläggningen, som avsåges att omfatta nio kulsprute-tavelställ, beräknades draga en kostnad av 95,000 kronor. I anslutning härtill hemställde styrelsen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för anläggande av kulspruteskjutbana vid Dalregementet anvisa ett reservationsanslag av 95,000 kronor.

I arméförvaltningens förut berörda skrivelse den 10 februari 1943 har här ifrågavarande arbete upptagits utan angivande av angelägenhetsgrad, vilket föranlett att medel för ändamålet icke beräknats i propositionen 1942: 222.

Vid besök på platsen har jag kunnat konstatera, att stort behov föreligger av kulspruteskjutbana för Dalregementet. På grund härav anser jag mig böra tillstyrka, att medel för ändamålet beräknas enligt den framlagda kostnadskalkylen, vilken slutar å ett belopp av 95,000 kronor. Av detta belopp torde 87,000 kronor böra anses belasta femårsplanens kostnadsram.

Departements-
chefen.

För anläggningen erfordras såsom jämväl framhållits av arméförvaltningen visst markförvärv. Denna fråga anmäler jag i det följande för Kungl. Maj:t.

Sammanfattning. I enlighet med vad sålunda anförts beräknar jag förevärande medelsbehov för budgetåret 1943/44 på följande sätt.

	Kronor
1. Skånska pansarregementet	7,000,000
2. Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum	7,000,000
3. Barackbyggnader vid vissa truppförband	364,000
4. Garagebyggnader vid Norra Skånska infanteriregementet och Skånska trängkåren	310,000
5. Ordnande av förläggningen å Rinkaby	300,000
6. Ordnande av förläggningen för andra tygkompaniet	770,000
7. Artilleriskjutskolan och Bergslagens artilleriregemente	1,500,000
8. Tygverkstäder m. m. för armén	5,260,000
9. Hundgårdar vid arméns truppförband	188,000
10. Kulspruteskjutbana vid Dalregementet	95,000
	22,787,000

Angivna byggnadskostnader hänföra sig till prisläget den 1 juli 1942. Motsvarande kostnader enligt prisläget den 1 juli 1941 kunna beräknas till 21,081,000 kronor.

Hemställan. Aberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva

att i det föregående angivna byggnadsarbeten må, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig anförts, utföras med

anlitande av det i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten, bilaga 2, punkten 1) under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond därav, för budgetåret 1943/44 äskade investeringsanslaget av 24,000,000 kronor till Vissa byggnadsarbeten m. m.

MARINFÖRVALTNINGENS DELFOND.

I statsverkspropositionen (kapitalbudgeten, bilaga 2, punkten 6) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att *dels* till Vissa byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 10,000,000 kronor, *dels ock* medgiva, att ifrågavarande anslag må överskridas — förutom på sätt i propositionen angivits med belopp, som betingas av prisstegring — inom ramen av ett belopp av 33,623,000 kronor, i den mån så erfordras för tillgodoseende av medelsbehovet för de byggnadsföretag m. m., som enligt riksdagens beslut skola komma till utförande med anlitande av berörda anslag.

I propositionen 1943: 222 har, med undantag bland annat för Hemsö kustartilleriförsvar med Härnösands kustartilleridetachment, till behandling upptagits de byggnadsföretag för marinen som innefattas i en av marinförvaltningen med skrivelse den 10 februari 1943 överlämnad promemoria, beträffande vars innehåll jag torde få hänvisa till sistnämnda proposition. Jag upptager nu till behandling de byggnadsarbeten för Härnösands kustartilleridetachment, som böra tillgodoses med anlitande av ifrågavarande anslag.

Norrlandskustens marindistrikt.

Hemsö kustartilleriförsvar med Härnösands kustartilleridetachment, Härnösand.

Enligt 1942 års försvarsbeslut skall till Härnösand förläggas ett detachment ur Älvsborgs kustartilleriregemente. Detachmentet föreslogs av försvarsutredningen skola träda i verksamhet under budgetåret 1943/44. Detachmentets uppsättning sammanhänger intimt med lösandet av dess byggnadsfråga. Försvarsutredningens förslag i detta hänseende innebär i korthet, att den i Härnösand befintliga dövstumskolan skulle ombyggas för ändamålet och vissa byggnader nyuppföras. Genom denna lösning skulle ernås vissa kostnadsbesparingar under förutsättning att, vilket försvarsutredningen beräknat, en ny dövstumskola i Härnösand uppfördes. För utvidgning av dövstumskolans område för detachmentets räkning ha av 1942 års riksdag anvisats 63,000 kronor, varav 49,000 kronor redan disponerats för inköp av tomterna nr 2, 4 och 6 i kvarteret Venus. Vidare har avtalats med staden om inköp av 14,950 kvadratmeter av stadsägan nr 143 för en köpeskilling av 10,000 kronor, vilket köp ännu icke fullföljts. Staden har härjämte åtagit sig att utan vederlag överlåta omkring 670 kvadratmeter av ett område benämnt litt. d samt att anskaffa 380 kvadratmeter av stadsägan nr 114.

Enligt överenskommelse med staden den 17 juli 1942 har kronan erhållit nyttjanderätt till övningsfält å Härnön om cirka 127,000 kvadratmeter, övningsfält å det s. k. skarpskyttelägrat, tilläggsplats i hamnen för båtar, upplagsplats å stadens kaj, skjutbanan å Norra Brännan samt stadens enskilda vägar.

Staden har därjämte åtagit sig att medverka till att lämpliga bostäder för officerare, underofficerare och underbefäl finnas att förhyra, när sådan personal förlägges till Härnösand.

Vidare har staden medgivit kronan rätt att anlägga väg till Norra Härnöspositionen nr 1. Av en inom marinförvaltningen upprättad promemoria framgår, att staden, för den händelse kustartilleridetachmentet skulle förläggas till Norra Brännan, åtagit sig att vederlagsfritt under 50 år såsom hamn och slip för kronans båtar upplåta visst område om ungefär 100 meters längd ävensom utanför stranden beläget vattenområde, med rätt för kronan att i vattnet och på land ha nödvändiga byggnader, bryggor och andra anläggningar.

En förutsättning för ett förverkligande av försvarsutredningens förslag är att, på sätt utredningen förutsatt, den nuvarande dövstumskolebyggnaden med det snaraste ställes till försvarets förfogande.

Sedan jag inhämtat, att inom ecklesiastikdepartementet övervägts att tills vidare behålla denna byggnad för dess nuvarande ändamål och att densamma med hänsyn därtill icke kunde upplåtas för militärt bruk inom sådan tid att kustartilleridetachmentet skulle kunna planenligt uppsättas, föranstaltade jag om vissa preliminära kostnadsberäkningar avseende uppförande av nytt etablissement för detachmentet.

Dessa undersökningar gävo vid handen, att ett lämpligt område stode att finna å Norra Brännan vid Härnösand samt att ett nytt etablissement därstädes, ehuru mera kostnadskrävande än en ombyggnad av dövstumskolan, skulle i åtskilliga avseenden ur militära synpunkter vara att föredraga.

Sedan förhandlingar i frågan upptagits med Härnösands stad, beslöto *stadsfullmäktige i Härnösand* enligt skrivelse av den 30 april 1943 att dels till kronan utan vederlag upplåta ett område om cirka 107,000 kvadratmeter å Norra Brännan i Härnösand under förutsättning att området användes till kasernområde för kustartilleridetachmentet, dels ock, under angiven förutsättning, av kronan för samma pris, vartill de försålts, återköpa de markområden för vilkas förvärv enligt vad ovan angivits 49,000 kronor ställts till förfogande.

Genom beslut den 4 maj 1943 uppdrogs åt marinförvaltningen att avgiva beräkningar rörande de kostnader m. m., som uppkomme vid förläggning av vederbörligt kustartilleriförband till Brännanområdet.

I anledning härav har *marinförvaltningen* i skrivelse den 11 maj 1943 anfört bland annat följande.

Vid förhandlingarna med staden var icke tal om annat än vederlagsfri överlåtelse. I stadsfullmäktiges protokoll nämnes emellertid vederlagsfri upplåtelse. Kronan synes icke kunna vara betjänt med allenast nyttjanderätt.

Förutom återköp av tomterna nr 2, 4 och 6 i kvarteret Venus för 49,000 kronor eller samma belopp som kronan betalat för dem, må blivande avtalet med staden böra innehålla bestämmelser enligt avtalet den 17 juli 1942 rörande nyttjanderätt för kronan av övningsfältet å Härnön, tilläggsplats i hamnen för båtar och upplagsplats å stadens kaj, skjutbana å Norra Brännan samt stadens enskilda vägar ävensom rörande ett markområde avsett för hamn och slip, rätt att bedriva militära övningar å viss stadens skogsmark och att anlägga väg till norra Härnöspositionen nr 1.

Dessutom bör överenskommelse träffas med staden, att den allmänna bad-

platsen å Härnös norra strand blir tillgänglig även för detachementets personal.

Vad beträffar det markområde, som är avsett såsom hamn och slip m. m., torde visserligen vara önskvärt, att det förvärvas med äganderätt, men stadens delegerade vid förhandlingarna voro icke villiga att låta staden medgiva mer än 50 års vederlagsfri nyttjanderätt.

Stadens medverkan i fråga om anskaffande av bostäder för marinens personal synes böra bibehållas.

Avtalet om förvärv av 14,950 kvadratmeter av stadsägan nr 143 torde böra annulleras samt staden befrias från skyldighet att på kronan överlåta 670 kvadratmeter av ett område benämnt littera d och anskaffa 380 kvadratmeter av stadsägan nr 114.

För erhållande av jämförelse mellan de kostnader, som byggnadsarbetena skulle draga vid förläggning enligt tidigare förslag (dövstumskoleprojektet) och enligt senare förslag (Brännanprojektet), har en tablå över byggnadskostnaderna upprättats. Härvid ha samtliga kostnader återförts till prisläget den 1 juli 1941. Dövstumskoleprojektets kostnader ha upptagits med de belopp, som av departementschefen i propositionen 1942:210 (sid. 603) beräknats, dock med de korrekationer, som i anledning av ämbetsverkets närmare utredningar av kostnader ansetts nödvändiga. Härvid ha vissa tidigare, som outredda angivna kostnader även korrigerats. Definitiva kostnader för utförande av brygga ha icke kunnat beräknas, enär den tid, som stått till förfogande för utredningens utförande varit för knapp. I kostnadstablåen har för bryggan därför med reservation upptagits samma kostnad som i propositionen 1942:210.

Utöver byggnadskostnaderna för de skilda objekten ha upptagits kostnader för ur- och rastsignalanläggningarna samt elektriska ringledningar och upptagetmarkeringar, enär dessa utföras i intimt samband med byggnadens tillblivelse, och sålunda ansetts böra belasta byggnadskostnaderna. För att underlätta jämförande med uppgifter lämnade i marinförvaltningens skrivelse den 10 februari 1942 angående kostnader för femårsplanens genomförande ha sistberörda kostnader upptagits i särskild tablå. Däremot ha kostnaderna icke upptagits för elektrisk armatur, telefoner, larmanordningar, orderhögtalaranläggningar, radioanläggningar, luftskyddsanordningar (med undantag av de normalskyddsrum för personal, som i princip framgå av 1940 års militära byggnadsutrednings standardritningar), köksutredningar (med undantag av kok- och stekapparater, värmeskåp samt spisar), lösa inventarier m. m., vilka kostnader icke torde böra belasta byggnadsanslagen.

Vid marinförvaltningens skrivelse finnas fogade tablåer, utvisande den ena medelsbehovet för utrustning med ur- och rastsignalanläggningar samt elektriska ringledningar och upptagetmarkeringar samt den andra byggnadskostnaderna för dövstumskole- respektive Brännanprojektet. Sistnämnda tablå i vissa delar torde få fogas till statsrådsprotokollet såsom bilaga (bilaga 5). De i förstnämnda tablå upptagna kostnaderna uppgå i båda fallen till 18,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

I skrivelse den 15 maj 1943 har *drätselkammaren i Härnösand* på given anledning bekräftat att upplåtelsen av området å Norra Brännan avser överlåtelse utan vederlag med äganderätt.

Såsom av bilaga 5 framgår, beräknar marinförvaltningen kostnaderna för uppförande av nytt etablissemang för Härnösands kustartilleridetachment till 2,666,000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, oberäknat administrationskostnader. Detta alternativ kan därigenom beräknas ställa sig 629,000 kronor

dyrare än ombyggnad för detachementets räkning av dövstumskolan. Vid denna jämförelse har helt bortsetts från det värde dövstumskolans byggnader och tillhörande tomtområde kan äga för kronan. Vid jämförelsen torde även böra beaktas, att marinförvaltningen i sin tablå belastat Brännanprojektet med 49,000 kronor utgörande kronans utlägg för utvidgning av dövstumskolans område. Då staden åtagit sig att återköpa detta område för det pris kronan utgivit, bör vid jämförelsen bortses från detta belopp. Enär vissa lokaler i dövstumskolan avsetts skola utnyttjas för undervisningsändamål har Brännanprojektet belastats med 120,000 kronor för en skolsalsbyggnad. Då jag förutsätter, att de till uppförande ifrågasatta kasernernas vindar inredas till lektionssalar och reservförläggning, torde kostnaderna för Brännanprojektet vid jämförelse med dövstumskoleprojektet kunna ytterligare något minskas; i avsaknad av närmare utredning i detta hänseende kan storleken av denna kostnadsminskning icke angivas. Från dessa utgångspunkter kan, med bortseende från administrationskostnader och enligt prisläget den 1 juli 1941, Brännanprojektet beräknas draga en kostnad som med högst 580,000 kronor överstiger kostnaden för dövstumskoleprojektet.

Vid bedömandet av denna merkostnad bör beaktas, förutom fördelen för kronan av att få tillgång till ett särskilt för kustartilleriförbandet uppfört etablissement, att Brännanalternativet medför bättre övningsmöjligheter, varjämte anläggningen erhåller en mera undandragen placering i förhållande till annan värdefull bebyggelse. Jämväl transport- samt hamn- och kajfrågor kunna erhålla en fördelaktigare lösning enligt detta alternativ. Vidare undvikes olägenheten av att — såsom vid ett genomförande av dövstumskoleprojektet skulle ha blivit fallet — förbandets område genomskäres av allmän landsväg, en olägenhet som enligt vad jag inhämtat sannolikt skulle ha i sinom tid nödvändiggjort en kostsam viaduktanläggning.

Jag finner mig i det uppkomna läget böra förorda, att nytt etablissement för Härnösands kustartilleridetachment uppföres å Norra Brännan i Härnösand. Vad av marinförvaltningen anförts rörande överenskommelse med staden ger mig icke anledning till erinran. På given anledning ha stadsfullmäktige i Härnösand genom beslut den 24 maj 1943 godkänt de angivna riktlinjerna för överenskommelse i ämnet, innefattande jämväl överlåtelse med äganderätt av det till hamn m. m. avsedda området.

Det av marinförvaltningen framlagda byggnadsprogrammet ger mig i stort sett icke anledning till annan erinran än att med uppförande av gymnastikbyggnad med bastubad bör tills vidare anstå. Då denna byggnad kostnadsberäknats till 305,000 kronor, kunna alltså byggnadskostnaderna uppskattas till (2,666,000 — 49,000 — 305,000 =) 2,312,000 kronor. Till detta belopp torde emellertid böra läggas medel motsvarande 6 procent av byggnadskostnaderna för bestridande av utgifter för administration m. m. I kostnaderna böra även inräknas utgifter för ur- och rastsignalanläggningar, elektriska ringledningar och upptagetmarkeringar. Från dessa utgångspunkter beräknar jag byggnadskostnaderna på grundval av prisläget den 1 juli 1941 till 2,450,000 kronor. Motsvarande kostnader på grundval av prisläget den 1 juli 1942 torde kunna uppskattas till 2,650,000 kronor. Sistnämnda belopp

torde bära i sin helhet beräknas utgå under nästa budgetår. Med beloppet å 2,450,000 kronor bör femårsplanens kostnadsram belastas.

Åberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva

att ett nytt kasernetablissemment för Hemsö kustartilleriförsvar och Härnösands kustartilleridetachment må, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående anförts, uppföras med anlåtande av det i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten, bilaga 2, punkten 6) under försvarsväsendets fastighetsfond, marinförvaltningens delfond därav, för budgetåret 1943/44 äskade investeringsanslaget av 10,000,000 kronor till Vissa byggnadsarbeten m. m.

III. Frågor om markförvärv.

Övningsfält för Skånska pansarregementet. Såsom av det föregående framgår har jag beräknat kostnaderna för detta markförvärv till 1,250,000 kronor. Medel för detta ändamål torde bära anvisas för budgetåret 1943/44. Av medlen torde jämväl få bestridas utgifter för ianspråktagande av förläggningsområde för regementet, om och i den mån sådana utgifter uppkomma.

Skjutfält för Skånska pansarregementet. Vid bifall till det av mig framlagda förslaget rörande förläggningsort för Skånska pansarregementet kommer regementet att förläggas till trakten av Hässleholm. För skjututbildningen med tunga vapen erfordras för pansarregementena — liksom för artilleriförbanden — särskilda skjutfält, som fylla de speciella fordringar, som ur säkerhetssynpunkt och av andra skäl måste uppställas. Att utföra dessa skjutningar på det ordinarie övningsfältet är, såsom av det följande närmare framgår, uteslutet.

I skrivelse den 10 maj 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* till behandling upptagit fråga om förvärv av mark för skjutfält för Skånska pansarregementet, därvid styrelsen anført i huvudsak följande.

I skrivelse den 15 april 1943 hade chefen för armén anmodat arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, att, bland annat, företaga utredning och kostnadsberäkning angående förvärv av skjutfält för Skånska pansarregementet i trakten av Brösarp å Skånes ostkust samt att så snart ske kunde ingiva framställning om ifrågavarande markförvärv.

I berörda skrivelse hade i ämnet framhållits huvudsakligen följande.

Genom hittills vidtagna rekognosceringar och kostnadsberäkningar syntes det ha fastställts, att enda möjligheten att på tillfredsställande sätt ordna skjutfältsfrågan vore förvärv av ett av fortifikationsstyrelsen och inspektören för pansartrupperna rekognoscerat område vid Brösarp (norr om Kivik). — Då pansartrupperna inom en snar framtid komme att förfoga över stormartilleri på lavettage, komme fordringarna på säkerhetsområde vid skarp-skjutning att väsentligt höjas. Inspektören för pansartrupperna hävdade, att skjutfält för dylika skjutningar med hänsyn till säkerheten måste ha en längdutsträckning av 20 kilometer. Då det syntes omöjligt att för rimliga kostnader förvärva ett skjutfält i det inre av landets centralare delar och då det för Bergslagens artilleriregemente och artilleriskjutskolan avsedda skjutfältet vid Villingsberg icke lämpade sig för ändamålet, borde pansarskjutfältet sökas vid havskusten. En preliminär granskning av möjligheterna att

erhålla dylika skjutfält hade visat, att Brösarp syntes vara en av de få platser i landet — om icke den enda — som i alla avseenden vore lämplig. Skulle det visa sig omöjligt att annorstädes erhålla skjutplats med 20 kilometers fritt område, bleve det sannolikt nödvändigt att till Brösarp koncentrera all den skjutning vid pansartrupperna, som krävde så stort säkerhetsområde. Med hänsyn därtill vore det angeläget att Brösarpsfältet snarast förvärvades.

Med anledning av arméchefens anmodan hade fortifikationsstyrelsen låtit verkställa ifrågavarande utredning och anförde därom följande.

I samråd med inspektören för pansartrupperna hade styrelsen låtit på platsen undersöka den omfattning skjutfältet lämpligen borde ha. Skjutfältets lämpliga utsträckning hade därvid med hänsyn till föreliggande förhållanden befunnits vara den, som å en skrivelsen bifogad karta utmärkts med röda begränsningslinjer.

Beträffande den sålunda överenskomna omfattningen av skjutfältet syntes följande böra framhållas. Fältets norra gräns hade delvis dragits längs en bäck omedelbart norr Knäbäcks samhälle, vilken bäck utgjorde gräns för den s. k. Knäbäcksslyckan. Genom förvärv av hela Knäbäcksslyckan komme visserligen Knäbäckssamhälle att bilda en kil in i området, men genom förvärvet bleve det möjligt dels att förhindra en eventuell bebyggelse, som kunde bliva hinderlig för skjutfältets utnyttjande, dels ock att verkställa en tomtreglering till gagn för nuvarande fastighetsägare i Knäbäck. Dessa innehade nämligen samtliga mycket små tomter, friköpta enligt ensittarlagen, och hade tidigare icke fått inköpa mark av nuvarande ägaren av Knäbäcksslyckan för utvidgning av tomterna. Den för tomtutvidgningen avsedda marken hade å kartan ungefärligen utmärkts med blå linje. Beträffande fältets västra gräns hade två förslag diskuterats. Enligt det ena förslaget skulle gränsen gå utmed en befintlig väg, utgörande jämväl hemmansgräns. Enligt det andra förslaget skulle gränsen, med hänsyn till å området förefintlig jämförelsevis dyrbar bokskog, dragas cirka 400 meter öster om nyssnämnda väg. Av skäl, som närmare komme att utvecklas i fortsättningen, ansåge styrelsen med hänsyn till föreliggande omständigheter det mest lämpligt att låta den befintliga vägen utgöra gräns i väster. Gränsen i söder för det till förvärv föreslagna området utgjordes av Verkeån. Emellertid utgjordes området närmast norr om ån av säregen mark med olika slag av fornminnen, varför avsikten vore, att detta område icke skulle beröras av skjutövningar utan att gränsen för det egentliga skjutfältet skulle dragas cirka 400 meter norr om Verkeån. Trots detta syntes det till följd av ägoanordningen på platsen få anses lämpligt att förvärva hela området fram till ån. Det område, som sålunda skulle förvärvas men icke erfordrades för skjutfältet, syntes i så fall lämpligen böra utarrenderas samt åtgärder vidtagas för områdets bevarande som naturreservat.

Beträffande Brösarpsområdets lämplighet som pansarskjutfält hade inspektören för pansartrupperna anført följande.

1. Säkerheten kunde väl tillgodoses med såväl finkalibriga vapen som med samtliga i pansartrupperna ingående pjäser.

2. Marken vore överallt väl lämpad för motorfordon av olika slag och främst banddrivna sådana.

3. Skjutningar av såväl formell som tillämpad karaktär kunde utföras i plutonsförband å ett flertal platser, i kompaniförband å minst tre olika platser samt i bataljonsförband å två olika platser.

Området medgäve vid skjutning i förband framryckning över ett djup av omkring 2.5—3 kilometer i omväxlande terräng.

Skjutningar kunde samtidigt utföras å minst två olika platser utan att säkerheten eftersattes.

Skjutavstånd kunde uttagas intill 1,800 meter.

Lämpligaste plats för anordnande av formella skjutövningar med fasta målanordningar finnes å fältets norra del (terrängen närmast söder och syd-väst Knäbäcks fiskeläge).

4. Terrängen gynnade uppförande av varierande målanordningar på växlande avstånd från skjutplatserna utan större kostnader.

5. Området vore väl lämpat för fältnässiga övningar i allmänhet såväl för stridsvagns- och pansarvärnsförband som även pansarinfanteriförband. I skjutfältets närhet finnes därjämte tillgång till terräng, där övningar utan ersättningskrav för markskada kunde komma till utförande.

6. Inom området belägna byggnader kunde i stor utsträckning utnyttjas för militära ändamål även om de ur säkerhetssynpunkt icke kunde användas för förläggning.

7. Inom området belägna fornminnen eller sådan natur, som borde skyddas, behöfve icke skadas vare sig genom skjutningarna eller andra övningar. — På grund av ovan angivna förhållanden syntes det för eventuellt förvärv rekognoscerade området ur alla synpunkter särskilt väl lämpat såsom skjut-fält för pansarförband — i första hand för P. 2, men även såsom fältskjutningsområde för i Skåne förlagda infanteriförband.

Fortifikationsstyrelsen hade låtit inhämta yttrande från *länsstyrelsen i Kristianstads län*, huruvida ur sjöfarts- och fiskerisynpunkt eller eljest hinder eller svårigheter mötte för ifrågavarande skjutfälts anordnande. I ett med anledning därav avgivet yttrande hade länsstyrelsen anfört i huvudsak följande.

Den trakt, som vore avsedd att tagas i anspråk för skjutfältet, hade ganska egenartad natur och en skönhet, som högt uppskattades av naturvänner, och målare sökte ofta där sina motiv. Området vore ganska glest bebyggt, men flera gårdar med äldre utpräglat skånsk bebyggelse låge utspridda över markerna.

Såsom framginge av en från inspektören för pansartrupperna erhållen promemoria vore avsikten att lämna det närmast norr om Verkeån belägna området orört och att utarrendera detsamma i första hand till nuvarande ägare. På detta sätt skulle de utomordentligt vackra och säregna markerna å ömse sidor om Verkeån, den s. k. Havängsdalen, förbli skyddade, något som ur alla synpunkter vore av stort värde. Det vore av vikt att det område, som sålunda skulle undantagas från militärt bruk, icke bleve alltför begränsat utan komme att sträcka sig åtminstone 400 å 500 meter norr om Verkeån.

Enligt förslaget skulle alla de byggnader, som finnes norr om nyss berörda område upp mot Knäbäck, jämnas med marken. Att ett utplånande av den gamla bebyggelsen innebure en synnerligen allvarlig sak för alla dem, som drabbades därav och vilka där haft sitt hem, i många fall under långa tider, låge i öppen dag. Å andra sidan måste medges, att den jordbruksmark, som sålunda komme att icke längre bliva föremål för odling, knappast vore av den värdefulla art, att ur denna synpunkt betänkligheter skulle kunna resas mot förslaget. Men det vore uppenbart, att när kronan gjorde ett sådant intrång i befolkningens liv och näring, som här ifrågasattes, det måste tillses, att fullgod ersättning lämnades för detta intrång. En stor del av bebyggarna vore arrendatorer under Christinehofs fideikommiss och hade under långa tider haft relativt låga arrenden. Det bleve ingen lätt sak särskilt för de äldre arrendatorerna att skaffa sig något annat levebröd. Det syntes riktigt, att dessa synpunkter vunne beaktande vid ersättningsbestämmande.

Utänför den ifrågavarande kuststräckan bedreves ålfiske, som i allmänhet vore synnerligen givande. Detta fiske, som ägde rum särskilt under månaderna augusti—oktober eller just den tid, då övningsskjutningar skulle pågå, måste tydligen helt nedläggas. Att härigenom avsevärd skada komme att

tillfogas såväl fiskets ägare som icke minst arrendatorerna av detsamma vore uppenbart.

En mycket viktig fråga i detta sammanhang vore, huruvida de planerade anordningarna för skjutfältet komme att skada den vackra naturen. Det vore ingalunda ägnat att väcka förvåning, att alla vänner av naturskydd och särskilt de många, som lärt känna och uppskatta just dessa trakter av östra Skåne, känt stor oro inför dessa planer, i det man befarat att traktens skönhetsvärden skulle gå förlorade genom de ifrågasatta åtgärderna. Det mötte icke ringa svårigheter att taga bestämd ståndpunkt i denna fråga. Det vore klart att redan genom bebyggelsens utplånande över ett stort område ett visst intrång gjordes i naturen, som kunde vara till förfång ur ren naturskyddssynpunkt. Å andra sidan hade man, såvitt länsstyrelsen informerats i saken, icke för avsikt att vidtaga några direkta anordningar, som skulle skada naturvärdena. Den mycket vackra bokskogen i de östra delarna uppgåves sålunda skola lämnas orörd, några militära byggnader skulle icke uppföras annat än möjligen å det längst österut belägna området och fornminnena skulle bibehållas och skyddas.

Såvitt länsstyrelsen hade förstått vore det icke meningen att pansarregementet skulle använda området för annat än skjutövningar, således icke för övningar av annan art med motorfordon. Om detta senare skulle bli fallet, måste det framhållas, att terrängen syntes vara mycket litet lämpad för att befaras med tunga motorfordon, särskilt av det slag, som här kunde komma i fråga. Området i sin helhet utgjordes av sandmark, delvis betäckt med ett ganska tunt gräslager. Utan tvivel skulle grässkorpan snart rivas sönder av motorvagnarna och därefter syntes det bliva synnerligen svårt att köra över de upprivna sandiga markerna.

Såge länsstyrelsen frågan enbart ur naturskyddssynpunkt, skulle länsstyrelsen utan tvekan instämma i de önskemål, som från naturvännernas sida framstälts, att skjutfältet icke måtte förläggas till det föreslagna området. Även ur andra synpunkter, särskilt med hänsyn till det intrång, som skulle göras å den nuvarande bebyggelsen, vore det mest önskvärt, att området lämnades orört. Emellertid måste ju de olägenheter, som framhållits, vägas mot det allmänna, för staten viktiga intresse, som föranlett förslaget. Då, enligt vad de militära myndigheterna uppgivit, området skulle synnerligen väl lämpa sig till skjutfält för pansarregementet och då det icke syntes möjligt att i Skåne finna någon annan lika lämplig plats för ett skjutfält, hade länsstyrelsen knappast någon möjlighet att från de synpunkter, som länsstyrelsen kunde företräda, motsätta sig det framlagda förslaget. Länsstyrelsen förutsatte därvid, att naturvärdena i största möjliga utsträckning skyddades, och att icke andra ingrepp däri gjordes än som angivits. Det borde tillses, att dessa värden icke heller vid själva skjutningen och projektilernas nedslag i marken förstördes.

Från naturskyddssynpunkt vore det önskvärt, att området med sina skogar och vidsträckt ångar och hedar i framtiden bleve föremål för en omsorgsfull och sakkunnig skötsel och icke lämnades utan vård. Med hänsyn härtill borde detsamma ställas under domänstyrelsens förvaltning, enär man måste utgå från att de militära myndigheterna saknade sakkunniga organ för denna vård. Länsstyrelsen förutsatte jämväl, att allmänheten komme att under tider, då skjutningar icke påginge, lämnas fritt tillträde till den del av området, som icke toges i bruk för militära byggnader eller särskilda anläggningar.

Vid länsstyrelsens yttrande fanns fogad en av förmyndareförvaltningen för Christinehofs fideikommiss avgiven förklaring, av vilken framginge, att förvaltningen icke hade något att erinra mot ifrågavarande skjutfälts anordnande under förutsättning att ifrågavarande områden inköptes av kronan och att överenskommelse kunde träffas om köpeskilling och övriga villkor för överlåtelse.

I en sedermera till fortifikationsstyrelsen inkommen ytterligare skrivelse har länsstyrelsen behandlat de hinder eller svårigheter, som ur sjöfartssynpunkt kunde beräknas uppstå, om skjutfältet anordnades enligt fortifikationsstyrelsens förslag.

Länsstyrelsen har härom anfört följande.

Sjöfarten inom det område, vilket betecknats som skjut- respektive säkerhetsområde, syntes huvudsakligen utgöras dels av mera lokalt betonad kusttrafik, dels av den reguljära handelssjöfarten. Vad till en början beträffade den mera lokalt betonade kusttrafiken syntes densamma såvitt länsstyrelsen kunde bedöma icke ha någon större omfattning. Emellertid finge man i detta sammanhang icke helt bortse från den trafik, som påginge mellan Simrishamn och småhamnarna Skillinge, Brantevik, Baskemölla, Vik och Kivik, å ena, samt Åhus och hamnar å Blekingekusten, å andra sidan. Det förefölle uppenbart, att denna trafik måste i hög grad försvåras och fördras, därest den icke kunde följa kusten utan i följd av pågående skjutning måste göra mer eller mindre betydande avvikelser. Utan ingående utredning vore det emellertid för närvarande icke möjligt för länsstyrelsen att med någon grad av säkerhet bedöma omfattningen av denna sjöfart.

Vad därefter beträffade handelssjöfarten syntes denna såvitt länsstyrelsen hade sig bekant under normala förhållanden i regel framgå på ett så betydande avstånd från kusten, att densamma i regel icke kunde påverkas av pågående skjutningar. Under nu rådande förhållanden däremot framginge handelssjöfarten i all huvudsak inom territorialgränsen eller alltså på ett högsta avstånd av cirka en halv mil från kusten. Då densamma icke syntes kunna stoppas eller tvingas att söka sig utanför territorialgränsen, då skjutningar påginge, komme såvitt länsstyrelsen kunde bedöma denna omständighet att väsentligen försvåra skjutfältets utnyttjande under pågående världskrig och därmed sammanhängande inskränkningar i vårt lands handelssjöfart.

Vid avgivandet av detta yttrande hade samråd ägt rum med lotskaptenen i Malmö och tullförvaltaren i Simrishamn.

Yttrandet avsåge icke den samfärdsel, som betingades av kustfisket, utan finge länsstyrelsen i detta hänseende åberopa sitt tidigare yttrande.

Beträffande områdets värdering har fortifikationsstyrelsen i sin berörda skrivelse den 10 maj 1943 anfört följande.

Fortifikationsstyrelsen hade låtit företaga värdering av ifrågavarande till pansarskjutfält föreslagna område inom Ravlunda socken. Värderingen hade utförts av riksdagsmannen Alfred Nilsson i Steneberg och förre riksdagsmannen Anders Hansson i Ravlunda med biträde av jägmästaren F. Bergman i Höör.

Enligt upprättat värderingsinstrument omfattade hela området 780.8788 hektar mark, varav 666.89 hektar tillhörde Christinehofs fideikomiss och 113.9888 andra olika ägare. Sammanlagda värdet av markområdet hade av värderingsmännen uppskattats till 981,160 kronor och värdet av fisket utanför området till 100,000 kronor. Därjämte hade värderingsmännen beräknat 55,000 kronor såsom avträdesersättning åt arrendatorer av jordbruk och fiske. Det å kartan med blått streckade området i fältets västra del innehölle cirka 61.50 hektar mark, beväxten med bokskog, och hade åsatts ett värde av 226,000 kronor. Värderingsmännen hade under hand meddelat, att förmyndareförvaltningen för Christinehofs fideikomiss förklarar sig vilja godtaga de av värderingsmännen åsatta värdena å till fideikommisset hörande mark och fiske, därest gränsen för skjutfältet i väster droges utmed nämnda väg, d. v. s. hemmansgränsen, men att om gränsen droges 400 meter öster om vägen förmyndareförvaltningen i så fall icke kunde godtaga den gjorda värderingen utan

fordrade cirka 10 procents förhöjning å de åsatta värdena. Förmyndareförvaltningen menade, att tvister och obehag kunde uppkomma mellan militärförvaltningen och fideikommisset, om gränsen för skjutfältet droges inne i skogsområdet och icke längs den naturliga gräns som vägen utgjorde. Värderingsmännen ansåge det vara för kronan förmånligt att inköpa hela området fram till berörda väg.

För egen del har fortifikationsstyrelsen i ämnet anfört i huvudsak följande.

Av utredningen syntes framgå, att ifrågavarande område inom Ravlunda socken synnerligen väl lämpade sig såsom skjutfält för Skånska pansarregementet. Länsstyrelsen i Kristianstads län hade visserligen i sitt yttrande i ämnet erinrat om att området utgjordes av egenartad och utomordentligt vacker natur med talrika fornminnen och att det i och för sig för undvikande av ett förstörande av dessa naturvärden vore ett önskemål att skjutfältet icke förlades till det föreslagna området. De ur naturskyddssynpunkt uttalade farhågorna syntes emellertid fortifikationsstyrelsen i viss mån överdrivna. Såsom ovan framhållits vore det avsett att den s. k. Havängsdalen längs Verkeån, varest de åberopade naturvärdena till allra största delen vore tillfinnandes, skulle lämnas orörd av militära övningar. I den mån särskilda fornminnen eller annat, som särskilt borde bevaras orört, förekomme å andra platser inom det till förvärv föreslagna området, borde dessa tämligen lätt kunna skyddas mot förstörelse medelst inhägnad eller andra lämpliga åtgärder. I allt fall syntes det vara uppenbart, att den befarade förstörelsen av inom området förekommande naturvärden icke vore av den omfattning att därigenom — då det enligt gjorda rekognosceringar visat sig omöjligt att förlägga ifrågavarande skjutfält till annan plats — ett för rikets försvar så betydelsefullt företag, som anordnande av ett skjutfält för Skånska pansarregementet borde förhindras.

Fortifikationsstyrelsen hade icke någon erinran mot den gjorda värderingen av området och fisket utanför detsamma, vilket sistnämnda styrelsen funne vara nödvändigt förvärva, eller mot den beräknade avträdesersättningen åt arrendatorer av jordbruk och fiske. I likhet med värderingsmännen ansåge styrelsen, att området i väster borde sträcka sig fram till den å kartan utmärkta vägen. Genom en sådan sträckning av skjutfältets västra gräns erhöles en naturlig gräns, varigenom man lättare kunde undvika att vid övningar beträda angränsande enskilda marker. Dessutom syntes kronan därigenom erhålla möjlighet att träffa en för statsverket förmånlig uppgörelse med Christinehofs fideikommiss, som av hela det föreslagna skjutfältets areal, cirka 781 hektar, innehade cirka 667 hektar, jämte allt fiske utanför området. Det synnerligen värdefulla skogsområde, som genom nämnda gränsdragning i väster komme att förvärras av kronan, syntes icke i nämnvärd grad komma att skadas av skjutövningarna, enär skogsområdet endast vore avsett att vid övningar användas för intagande av naturliga utgångslägen för skjutningar. I händelse förvärv komme till stånd, avsåge fortifikationsstyrelsen att samråda med domänstyrelsen om skötseln av skogsområdet.

Den i ärendet gjorda värderingen syntes fortifikationsstyrelsen böra läggas till grund för kostnadsberäkning av ifrågavarande markförvärv. Då värderingsmännen meddelat, att de under hand gjort sig underrättade om att kronan i flertalet fall syntes ha möjlighet att genom frivilliga överenskommelser för-

värva de i området ingående fastigheterna till de av värderingsmännen åsatta priserna, syntes man endast för enstaka fall behöva räkna med expropriationsförfarande. Fördenskull ansåge styrelsen, att man icke behövde räkna med större reserv utöver det sammanlagda värderingsbeloppet än 20,000 kronor. För bestridande av avstycknings-, lagfarts- m. fl. kostnader beräknade styrelsen ett belopp av 3,000 kronor. Totalkostnaden skulle sålunda bli (981,160 + 100,000 + 55,000 + 20,000 + 3,000 =) 1,159,160 kronor eller i avrundat tal 1,160,000 kronor.

I en till chefen för försvarsdepartementet ställd, den 28 april 1943 inkommen skrivelse har *Maglehem—Ravlunda naturskydds- och hembygdsförening*, under framhållande av områdets säregna beskaffenhet och den rikliga förekomsten därstädes av fornlämningar m. m., riktat en enträgen vädjan att skjutfältet icke måtte förläggas till ifrågavarande område mellan Haväng och Knäbäck.

Sedermera ha *samfundet för hembygdsvård, Skånes hembygdsförbund och Skånes naturskyddsförenings arbetsutskott* jämte ett sextiotal enskilda personer förklarat sig instämma i framställningens syfte, varjämte Maglehem—Ravlunda naturskydds- och hembygdsförening i en den 15 maj 1943 dagtecknad skrivelse ytterligare anfört vissa synpunkter i ämnet.

I skrivelse den 27 maj 1943 har *svenska naturskyddsföreningens naturskyddsintendent* anfört, att ur naturskyddssynpunkt syntes kunna godtagas, att området funne den beramade användningen för militärt ändamål, under förutsättning att vissa i yttrandet angivna synpunkter vunne beaktande.

Slutligen har *riksantikvarieämbetet* i skrivelse den 19 maj 1943 till chefen för försvarsdepartementet framhållit, att ur de synpunkter, riksantikvarieämbetet hade att företräda, ämbetet icke hade något att erinra mot att det till inköp föreslagna området finge disponeras såsom militärt skjutfält. Ämbetet förutsatte därvid, att den s. k. Havängsdösen och helst även fornlämningarna omedelbart norr om Verkeån bibehölles i orubbat skick för framtiden.

Såsom inledningsvis anförts erfordras för Skånska pansarregementet ett skjutfält, där skjututbildningen med tunga vapen — innefattande även skjutning från stridsvagnar, banddrivet artilleri och pansarbilar under rörelse — kan bedrivas i möjligaste mån riskfritt och ostört. Ett pansarskjutfält bör erbjuda omväxlande terräng, varjämte markbeskaffenheten bör vara fast och lämpa sig för banddrivna fordon. Eldgivningen bör kunna ske på minst en kilometers skjutavstånd mot markmål ävensom under sammanhängande förflyttning en à två kilometer. Skjutning måste kunna utföras minst i kompaniförband. Då säkerhetsbestämmelserna, särskilt vid skjutning från stridsvagn under gång, nödvändiggöra mycket stora säkerhetsområden utöver den egentliga skjutplatsen, bör pansarskjutfältet om möjligt förläggas till strand eller kust, därvid vattnet tjänstgör såsom kulfång. Skjutning måste dock kunna ske mot mål på land. Vidare bör skjutfältet vara lämpligt beläget i förhållande till vederbörande förbands förlägningsort samt ha fördelaktiga järnvägs- och landsvägsförbindelser.

Departements-
chefen.

Det område vid Skånes ostkust, som genom pansarinspektionens försorg rekognoscerats och föreslagits såsom skjutfält för Skånska pansarregementet, torde i sällsynt hög grad motsvara de militära fordringar, som enligt det sagda rimligen kunna uppställas. Området är så beläget, att säkerhet mot skjutolyckor i möjligaste mån vinnes, terrängen är mycket lämplig för pansarskjutningar på alla erforderliga avstånd — även i förband — och bokskogen i det föreslagna områdets västra del erbjuder gynnsamma utgångslägen för övningar. Markens lämplighet — sandmark med ett delvis ganska tunt gräslager — har visserligen varit föremål för delade meningar; en på mitt uppdrag av statens väginstitut verkställd undersökning har emellertid givit vid handen att markförhållandena äro sådana, att området torde kunna användas för avsett ändamål under förutsättning att vissa försiktighetsåtgärder vidtagas. Sålunda torde marken böra underkastas kontinuerlig tillsyn, så att eventuellt uppkommande skador snabbt bliva avhjälpta, varjämte bör övervägas, huruvida särskild ytförstärkning bör anbringas å de platser, där vändningar och mera koncentrerad trafik avses skola förekomma.

Om Skånska pansarregementet förlägges till trakten av Hässleholm, torde det såsom skjutfält föreslagna områdets belägenhet icke utgöra hinder för områdets ianspråktagande. Avståndet till Hässleholm är omkring sju mil men området är lätt att nå såväl med järnväg som på landsväg. De sociala olägenheterna bli relativt obetydliga. Marken är nämligen ur jordbrukssynpunkt av svag beskaffenhet och bebyggelsen gles. Sjöfarten utanför kusten synes icke vara av den omfattning att den annat än tillfälligtvis kommer att störa skjutningarnas bedrivande. Under nuvarande förhållanden får man dock räkna med att handelssjöfarten framgår betydligt närmare kusten än under fredstid, vilket förhållande måste beaktas av de militära myndigheterna vid skjutningarnas planerande. Utanför kusten bedrivs ett lönande ålfiske, vilket även efter områdets ianspråktagande såsom skjutfält torde kunna pågå i full utsträckning, om tillmötesgående och hänsyn visas från ömse håll.

Gentemot de många fördelar, som ur skjutfältssynpunkt äro förknippade med detta område, står emellertid bygdens egenartade karaktär med talrika fornlämningar, en unik flora och en ålderdomlig och intressant bebyggelse. För egen del finner jag det förstäeligt, att länsstyrelsen samt naturskydds- och hembygdsföreningar uttalat betänkligheter i fråga om områdets ianspråktagande för militära ändamål, och skulle, om valet stode mellan ur militär synpunkt i stort sett jämbördiga områden, gärna förorda ett område, som icke vore ur naturskydds- och turistsynpunkt så värdefullt, även om militära krav därigenom i någon mån åsidosattes. Men i detta fall finnes intet annat val. De omfattande rekognosceringar, som företagits för att anskaffa skjutfält för de olika pansarförbanden, ha praktiskt taget omfattat hela landet. De platser, som kunna anses godtagbara såväl ur militär synpunkt som med hänsyn till sociala och ekonomiska konsekvenser, äro fåtaliga. Såsom exempel må nämnas, att å hela kuststräckan Blekinge—Söderhamn, som undersökts vid utredning av frågan om skjutfält för Göta pansarlivgarde och Södermanlands pansarregemente, icke någon för ändamålet lämplig plats kunnat utfinnas på fastlandet, varför de militära myndigheterna hemställt, att en ö i Stockholms skär-

gård måtte få tagas i anspråk såsom skjutfält. I fråga om skjutfält för Skaraborgs pansarregemente ha liknande erfarenheter gjorts, och det område vid Vättern, som för detta förband slutligen föreslagits, är — ehuru i övrigt fullt godtagbart — icke lämpligt för skjutningar med de tyngsta vapnen. Beträffande Skånska pansarregementet har trots ingående undersökningar något annat lämpligt skjutfält än nu ifrågavarande område vid Skånes ostkust icke påträffats. Efter noggranna övertväganden finner jag mig därför — trots de därmed förenade betänkligheterna — böra tillstyrka förvärv för lantförsvarets räkning av området vid Brösarp.

Mitt ställningstagande har därvid dikterats av — förutom de synpunkter som redan anförts — insikten om att ett militärt utnyttjande av området ingalunda behöver medföra, att dess säregna karaktär spolieras. Den avskildhet, som hittills präglat dessa trakter, kommer visserligen åtminstone tidvis icke att förefinnas i och med att pansarförband taga terrängen i besittning. Fornlämningarna komma emellertid att respekteras och skyddas, varjämte hela området utmed Verkeåns dalgång — den ömtåligaste delen av denna trakt — avses skola lämnas orört. Några större skador på grund av skjutningarna torde ej heller behöva uppstå och bokdungarna och de enstaka bokarna i hedlandskapet böra på allt sätt skyddas. Ehuru en utrymning av området torde bliva oundviklig, kommer bebyggelsen att bibehållas. Avsikten är således icke, såsom länsstyrelsen synes ha förutsatt, att befintliga byggnader skola rivas. I den mån så är möjligt komma de däremot att tagas i anspråk för olika militära ändamål. Allmänheten kommer fortfarande att äga tillträde till området då skjutningar icke pågå. Slutligen vill jag framhålla, att man vid ett militärt förvärv av området torde kunna räkna med att detta jämväl i framtiden kommer att få bibehålla sin karaktär av hedlandskap, medan i annat fall det måste vara en tidsfråga, när de öppna vidderna ändrat karaktär genom skogsplantering eller när området tagits i anspråk för villabebyggelse.

Vad värderingen av området beträffar finner jag icke anledning till erinran gentemot vad fortifikationsstyrelsen i sådant avseende anført. De föreslagna avträdesersättningarna till arrendatorer av jordbruk och fiske synas måhända höga men torde vara befogade med hänsyn till de särskilda omständigheterna i detta fall. Då det synes vara ett önskemål att en frivillig uppgörelse träffas med Christinehofs fideikommiss, vill jag tillstyrka, att området avgränsas på sätt fideikommissförvaltningen föreslagit, varigenom således den västra gränsen kommer att följa en väg i nord-sydlig riktning. Områdets areal kan visserligen därigenom synas bliva onödigt stor, men med hänsyn till att även andra pansarförband än Skånska pansarregementet torde komma att dit förlägga vissa skjutningar, för vilka någon annan lämplig plats icke kunnat utfinnas, synes någon berättigad anmärkning mot områdets storlek icke kunna göras. Jag beräknar således, i enlighet med fortifikationsstyrelsen, medelsbehovet till 1,160,000 kronor, vilket belopp i sin helhet torde böra anvisas för budgetåret 1943/44.

Jag lämnar här öppet huruvida icke hela området eller delar därav — exempelvis området utmed Verkeåns dalgång samt bokskogen — böra ställas under domänstyrelsens förvaltning. Till denna fråga torde Kungl. Maj:t få taga

ställning med beaktande av de fördelar ur naturskyddssynpunkt, som en sådan anordning möjligen kan innebära.

Å skjutfältet torde skjutbaneanläggning samt målanordningar och dylikt anordnas samt vissa förråd inrättas, varjämte skyddsrum torde böra anläggas. För dessa ändamål torde arméförvaltningen framdeles efter närmare utredning komma att äska medel. Härvid bör särskilt undersökas i vilken utsträckning vissa å området redan uppförda anläggningar kunna utnyttjas såsom skyddsrum.

Jag utgår slutligen ifrån att i fråga om området användning särskilda bestämmelser meddelas, som i görligaste mån tillgodose naturskyddsintresset. Dessa bestämmelser böra utformas i samråd med vetenskapsakademiens naturskyddskommitté.

Förvärv av mark för viss militärväg. I skrivelse den 29 juli 1942 hemställde *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse*, att medel måtte anvisas till bestridande av kostnader för förvärv av mark för byggande av en militärväg inom Malmöhus län.

Ifrågavarande ärende är av den natur att en ingående redogörelse härför icke kan lämnas till statsrådsprotokollet. Närmare upplysningar i ärendet torde få inhämtas genom de handlingar, som komma att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott. Här må endast anföras följande.

Fortifikationsstyrelsen anförde i förutnämnda skrivelse, bland annat, att vederbörande försvarsområdesbefälhavare, sedan fråga uppkommit om byggande av här avsedda militärväg, fört förhandlingar med markägarna om förvärv för kronans räkning av för väganläggningen erforderlig mark, varvid uppgörelser träffats om förvärv av markområden för tillhoppa 8,234 kronor 60 öre, samt att försvarsområdesbefälhavaren på anmodan av fortifikationsstyrelsen till styrelsen inkommit med viss utredning angående skäligheten av de i uppgörelserna överenskomna köpeskillingarna.

Sedan vid ärendets handläggning inom försvarsdepartementet fråga väckts om vägens övertagande till allmänt underhåll samt fortifikationsstyrelsen meddelat, att ur militär synpunkt intet vore att häremot erinra, anförde länsstyrelsen i Malmöhus län, efter hörande av vägingenjören i länet, i ett den 5 september 1942 avgivet utlåtande att, med den sträckning vägen skulle givas, vägen för närvarande icke kunde anses nödig för allmänna samfärdseln och att i lag stadgad förutsättning för vägens övertagande till allmänt underhåll sålunda enligt länsstyrelsens mening icke föreläge.

Genom beslut den 2 oktober 1942 fann Kungl. Maj:ts fortifikationsstyrelsens framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Sedan från vissa håll framförts klagomål i ortspressen av innehåll att mark, utan ersättning för intrånget, skulle ha tagits i anspråk vid anläggandet av ifrågavarande väg, anmodades fortifikationsstyrelsen att låta verkställa undersökning huruvida i förevarande sammanhang militär eller annan myndighet finge anses ha vidtagit åtgärd eller eljest handlat utan att därtill ha ägt befogenhet.

Fortifikationsstyrelsen har i anledning härav i skrivelse den 29 april 1943 avgivit redogörelse för vad i ärendet förekommit. Av redogörelsen framgår

bland annat, att vederbörande militärbefälhavare i utlåtande till fortifikationsstyrelsen anfört, att vid tidpunkten för vägbyggets beslutande och igångsättande från militär sida förelegat den uppfattningen, att vägsträckningen till sin huvuddel framdeles avsåges skola intagas till allmänt underhåll, ävensom att vägens tillkomst varit av sådan betydelse för försvaret, att dåvarande försvarsområdesbefälhavaren, som igångsatt vägbygget, bort äga befogenhet att utan bemyndigande av högre myndighet gå i författning därmed och att i samband därmed vidtaga åtgärder för markförvärv m. m.

Fortifikationsstyrelsen har för egen del anslutit sig till denna uppfattning men framhållit, att försvarsområdesbefälhavaren bort — innan han låtit förhandlingarna om markförvärven fortskrida så långt, att han av markägare mottagit köpebrev å dem tillhörig mark — förvissa sig om att medel till bestridandet av kostnaderna för markförvärven komme att ställas till förfogande. Emellertid hade den gjorda utredningen givit vid handen, att för undvikande av ytterligare irritation bland markägarna skyndsamma åtgärder borde vidtagas för lösande av markfrågorna. I anledning därav hade fortifikationsstyrelsen låtit undersöka på vilka villkor överenskommelse med markägarna skulle kunna träffas. Av den verkställda utredningen framginge att — förutom de markområden varom försvarsområdesbefälhavaren redan träffat uppgörelse — viss ytterligare mark borde inköpas enligt med vederbörande markägare ingångna preliminära avtal ävensom att tre markområden erbjudits kronan såsom gåva. Då det finge anses vara av såväl militärt som allmänt intresse att vägen — som numera vore i det närmaste färdigställd — alltjämt bibehölles, ansåge styrelsen att kronan lämpligen borde med äganderätt förvärva all den mark angående vilken köpebrev avlämnats eller preliminära avtal träffats. För bestridande av kostnaderna för dessa markförvärv beräknade fortifikationsstyrelsen enligt en i skrivelsen intagen sammanställning ett belopp av tillhoppa 10,853 kronor 83 öre, vartill borde läggas ett till 2,000 kronor beräknat belopp för gäldande av avstycknings- och lagfartskostnader, vadan hela det för markförvärven erforderliga beloppet uppginge till 12,853 kronor 83 öre, eller i avrundat tal 13,000 kronor. Fortifikationsstyrelsen hemställde, att de i sammanställningen upptagna markområdena måtte av kronan inköpas och att nyssnämnda gåva måtte få mottagas ävensom att ett belopp av 13,000 kronor måtte ställas till förfogande för bestridande av kostnaderna för markförvärven.

*Departements-
chefen.*

Handläggningen från militär sida av ifrågavarande ärende giver anledning till erinringar i flera avseenden. Sålunda måste den av de militära myndigheterna hävdade uppfattningen, att vägen framdeles skulle komma att intagas till allmänt underhåll, redan från början anses ha varit felaktig, vilket ock bestrykts av länsstyrelsens yttrande. Vidare må framhållas, att någon befogenhet för försvarsområdesbefälhavaren att, på sätt som skett, för kronans räkning sluta köpeavtal icke förelegat. Försvarsområdesbefälhavaren hade i stället bort i laga ordning rekvirera den för vägen erforderliga marken med nyttjanderätt för den tid rådande utomordentliga förhållanden föreligga, vilket ock i viss utsträckning ägt rum. Det sätt varpå vägfrågan blivit handlad har skapat missnöje bland markägarna, varjämte statsmakterna försatts i ett ogynnsamt läge. Det synes böra undersökas, huruvida ansvar härför bör ut-

krävas av vederbörande militära befattningshavare. Åtgärder i sådant syfte komma att av mig vidtagas. Då vägbygget i det närmaste blivit fullbordat och vederbörande markägare måste anses ha berättigade anspråk på att snarast få ersättningsfrågorna reglerade, anser jag likväl annan utväg för närvarande icke stå till buds än att kronan med äganderätt förvärvar den mark, som avses i fortifikationsstyrelsens framställning. Beträffande de övriga i vägen ingående områdena anser jag mig icke böra nu förorda åtgärd. Enär jag icke funnit anledning till erinran mot fortifikationsstyrelsens kostnadsberäkningar, beräknar jag alltså för ifrågavarande ändamål för budgetåret 1943/44 ett belopp av 13,000 kronor. Till övervägande genom vederbörande myndigheter bör upptagas frågan om vägens förvaltning för framtiden, varvid bör jämväl prövas huruvida vägen bör bibehållas efter upphörandet av försvarsberedskapen.

Förvärv av mark för utvidgning av Dalregementets övningsfält samt för anläggande av kulspruteskjutbana. I sin skrivelse den 11 september 1941 angående lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1942/43 anmälde arméförvaltningen bland annat behov av mark dels för utvidgning av Dalregementets övningsfält, dels ock för kulspruteskjutbana för regementet. I anslutning härtill överlämnade *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* med skrivelser den 12 december 1941 och den 23 februari 1942 i ärendena verkställd utredning samt hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att anvisa 367,000 kronor för utvidgning av övningsfältet samt 33,000 kronor för förvärv av mark för kulspruteskjutbanan.

Av utredningen i förstnämnda fråga må här anföras följande.

I skrivelse till fortifikationsstyrelsen den 17 maj 1941 hade chefen för Dalregementet anhållit, att styrelsen måtte snarast vidtaga åtgärder för att såsom övningsfält för regementet förvärva ett å en skrivelsen bifogad karta utmärkt område. I skrivelsen hade bland annat anförts följande.

Regementets nuvarande övningsfält, som vore beläget i anslutning till kasernområdet, utgjordes av dels ett mindre, huvudsakligen öppet område, dels ett fältskjutningsområde och ett skjutbaneområde, dels ock ett i anslutning till sistnämnda områden beläget skogsparti. Så länge endast ett fåtal kompanier hade varit organiserade vid regementet, hade utbildningen kunnat bedrivas förhållandevis tillfredsställande. Den manskapsstyrka, som för närvarande utbildades vid regementet, vore emellertid mer än dubbelt så stor som den med 1925 års härordning avsedda. Anledning funnes att för framtiden räkna med ungefär lika stora kontingenter. Till följd av de stora krav på skjutskicklighet och stridsmässig eldgivning, som måste ställas på truppen, komme skjutbane- och fältskjutningsterrängen att tagas i anspråk för skjututbildning i sådan omfattning, att under vissa tider denna terräng icke kunde utnyttjas för andra övningar. Enär icke mer än tre av vid tiden för regementschefens framställning organiserade nio kompanier samtidigt kunde bedriva skjutning, måste de sex övriga kompanierna dela den öppna terrängen eller förlägga övningarna till annan mark än kronans. Övningar i kompani och högre förband hade tidigare såsom regel förlagts till regementets övningsplats å Rommehed. Det betecknades såsom ofrånkomligt att ställa ytterligare övningssterräng till förfogande för att regementets värnpliktiga skulle kunna beredas en mot tidens krav svarande allsidig och fältmässig utbildning.

Det av regementschefen i skrivelsen framställda förslaget till förvärv av ytterligare övningssterräng innebure i huvudsak, att ett norr om det nuvarande övningsfältet beläget område, som närmare angivits å en av distriktslantmätaren K. W. Wolffelt år 1941 upprättad »Karta över delar av bergsfrälseegendomarna Hälla, Sjulsarvet, Järnlinden och Lugnet med flera i Stora Kopparbergs socken, Kopparbergs län» genom inköp skulle tillföras regementet. Detta förslag angäves vara det enda, varigenom kravet på relativt korta förflyttningar från kasernområdet till lämplig övningssterräng bleve tillgodosett.

Å regementschefens skrivelse hade chefen för dåvarande andra arméfördelningen med vitsordande av regementets stora behov av utökat övningsområde tecknat tillstyrkande av framställningen.

Sedan ärendet av fortifikationsstyrelsen underställtts chefen för armén, hade denne uppdragit åt styrelsen att verkställa utredning angående ifrågavarande markförvärv.

Enär viss del av det föreslagna området låge inom Falu stad och staden tillika ägde viss mark inom området samt det kommit till styrelsens kännedom, att staden tidigare underhandlat om inköp av den till största delen inom staden och området belägna, i enskild ägo varande fastigheten Lugnet, vilka förhandlingar staden dock avbrutit med hänsyn till den planerade utvidgningen av övningsfältet, hade styrelsen inhämtat stadens yttrande över förslaget.

I ett den 31 juli 1941 avgivet yttrande hade enligt stadsfullmäktiges uppdrag drätselkammaren i Falun efter inhämtande av särskilda yttranden av kyrkorådet i Kristine församling, Falu stads marknämnd och byggnadsnämnden i Falun anfört i huvudsak följande.

Enligt ett av byggnadsnämnden upprättat förslag till stadsplan för området öster om Linnévågen — vari ifrågavarande mark inginge — avsåges bland annat dels att avskilja den intill det ifrågasatta övningsfältet gränsande Kristine församlings nya kyrkogård, kallad Skogskyrkogården, för att skapa största möjliga stillhet på densamma, dels ock att öster om Skogskyrkogården skapa en förbindelseled mellan vägen Falun-Svärdsjö, kallad Svärdsjövågen, och vägen Falun-Skuggarvet, kallad Skuggarvsvågen. Av dessa skäl kunde staden icke eftergiva kravet på ett skyddsbalte av omkring 150 meters bredd mellan kyrkogården och ett blivande övningsfält.

Därest staden skulle medgiva, att egendomen Lugnet utlades till övningsfält, vore det för staden ett vitalt intresse, att möjligheten till en framtida utveckling av staden bevarades beträffande den norr och väster om Skuggarvsvågen belägna marken.

Staden hemställde med anledning härav, att av de för utvidgning av regementets övningsfält ifrågasatta områdena icke måtte tagas i anspråk mark belägen på mindre avstånd än 150 meter från kyrkogårdens östra gräns eller mark belägen norr och väster om Skuggarvsvågen. Staden ville slutligen erinra därom, att den icke vore beredd att försälja någon del av den staden tillhöriga marken norr om Svärdsjövågen.

I ett av styrelsen infordrat utlåtande den 15 september 1941 över stadens förenämnda yttrande hade regementschefen anfört bland annat följande.

Regementet kunde icke eftergiva det ur övningsynpunkt uppställda kravet, att skogen öster om begravningsplatsen skulle tillfalla övningsfältet. Skogen vore nämligen erforderlig för att skapa sammanhang mellan det gamla övningsfältet och det nytillkommande och för att medgiva dold förflyttning av grupperade förband i övningsfältets längdriktning. Den norr och väster om Skuggarvsvågen belägna terrängen vore däremot, ehuru synnerligen önskvärd, icke av samma betydelse för regementet som övriga delar av det föreslagna området.

Styrelsen hade därefter upptagit förhandlingar med representanter för staden i syfte, bland annat, att erhålla en jämkning väster ut av gränsen mellan det av staden önskade skyddsområdet och det planerade övningsfältet mot det att kronan skulle avstå från tidigare planer på att utvidga övningsfältet till terrängen norr och väster om Skuggarvsvägen.

Resultatet av nämnda förhandlingar framginge av kammarens protokoll för den 25 november 1941, som utvisade, bland annat, att drätselkammaren efter förnyad prövning av det framlagda förslaget beslutat förorda en uppgörelse av huvudsakligen följande innehåll.

Gränsen mellan skyddsområdet öster om kyrkogården och det blivande övningsfältet skulle fastställas i den sträckning, som med heldragen röd linje angivits å en till protokollet fogad illustrationsplan.

Kronan skulle medgivas rätt att till pris, varom särskild överenskommelse skulle träffas, samt på vissa villkor i övrigt inköpa staden tillhörig mark, belägen norr om Svärdsjövägen samt öster om den i föregående punkt nämnda gränslinjen.

Staden skulle vidare upplåta nyttjanderätt under tio år till två å illustrationsplanen med C och E betecknade områden.

Denna uppgörelse innebure bland annat, att gränsen mot skyddsområdet skulle dragas på ett avstånd av cirka 75 meter från Skogskyrkogården. Denna gränsdragning hade av regementschefen godtagits så när som på en sträcka av 175 meter, för vilken sträcka regementschefen önskat en ytterligare flyttning av gränsen mot staden av genomsnittligt 20 meter. I ett den 3 december 1941 avgivet yttrande hade regementschefen emellertid förordat en uppgörelse med staden — om ock med stor tvekan — i enlighet med det av drätselkammaren avgivna förslaget.

Fortifikationsstyrelsen hade uppdragit åt domänintendenten Fridolf Flodkvist i Uppsala att jämte av honom utsedda personer företaga värdering av området med vad därå funnes uppfört.

Värderingen hade sedermera verkställts av, förutom Flodkvist, distriktslantmätaren Wolffelt samt nämndemannen Viktor Söderlund i Nynäs ävensom, vad beträffade å området växande skog, av forstmästaren Einar Jansson i Falun.

Av ett av värderingsmännen upprättat värderingsinstrument inhämtades följande. Det till inköp föreslagna området hade en sammanlagd areal av cirka 128 hektar och hade åsatts ett värde av i runt tal 322,000 kronor. Det utgjordes av fastigheter i tio skilda ägares hand, av vilka fastigheter en i Falu stads ägo varande redan berörts. Ägaren till fastigheten Lugnet hade förklarat sig godtaga en köpeskilling av 100,000 kronor, vilket belopp överensstämde med det värde, som värderingsmännen åsatt fastigheten före minskningen av det till förvärv ifrågasatta områdets areal. Sedan värderingssumman på grund av områdets minskning nedsatts till 95,000 kronor, kunde det antagas, att fastighetsägaren komme att godtaga det lägre beloppet såsom köpeskilling. Beträffande övriga fastigheter syntes expropriation bliva nödvändig. Med hänsyn därtill syntes för förvärv av ifrågavarande fastigheter böra utöver värderingssumman — 143,700 kronor — beräknas ett belopp av i runt tal 30,000 kronor.

För gäldande av kostnader för utredning, expropriation, lagfart m. m. beräknade styrelsen ett belopp av cirka 15,000 kronor.

För genomförande av förvärvet i dess helhet skulle sålunda erfordras ett belopp av $(322,000 + 30,000 + 15,000 =)$ 367,000 kronor.

Styrelsen fann för egen del ett verkligt trängande behov föreligga av utvidgning av Dalregementets övningsfält. Sedan vissa delar av regementets gamla övningsplats Rommehed jämlikt Kungl. Maj:ts förordnanden den 6

oktober 1939 och den 20 september 1940 frångått fortifikationsstyrelsens förvaltning, hade regementet endast sällan kunnat beredas tillfälle att för sina övningar använda övningsplatsen. Styrelsen ansåge sig — med vissa smärre erinringar — böra förorda förevarande förslag till utvidgning av regementets övningsfält. I anslutning härtill hemställde styrelsen, att förenämnda belopp av 367,000 kronor måtte ställas till förfogande för ändamålet.

Beträffande frågan om mark för kulspruteskjutbana inhämtas av förenämnda skrivelse den 23 februari 1942 bland annat följande.

I skrivelse den 15 juli 1941 till chefen för andra arméfördelningen hade t. j. chefen för Dalregementet anfört bland annat följande.

Regementet disponerade tvenne skjutbanor om vardera 24 tavlor samt en korthållsskjutbana för 10 skyttar. Dessutom hade medel begärts för anläggande av en ny korthållsbana för 40 skyttar. Dessa banor behövde tagas i anspråk för utbildningen med gevär, kulsprutegevär, pistol och kulsprute-pistol. För skjututbildning med kulspruta erfordrades en ny skjutbana med 24 tavelställ. Lämplig plats med naturligt kulfång funnes vid Finnbo cirka 4 kilometer nordost om regementets kaserner i nära anslutning till regementets övningsområde. För skjutning med pansarvärnskanongevär funnes ingen lämplig skjutbana vid regementet. Sådan skjutning avsåges att förläggas till den föreslagna kulspruteskjutbanan vid Finnbo.

Chefen för armén hade i skrivelse till fortifikationsstyrelsen den 29 juli 1941 meddelat, att förvärv av Finnbo och anordnande av kulspruteskjutbana därstädes borde beaktas.

Fortifikationsstyrelsens skjutbaneofficer hade vid besök på platsen undersökt två olika alternativ till ifrågakvarande banas förläggande och funnit, att dess anläggande vid Finnbo vore det lämpligaste och sannolikt även det billigaste av de båda alternativen.

Chefen för Dalregementet hade å en till ärendet hörande karta låtit utmärka det för kulspruteskjutbanan vid Finnbo erforderliga markområdet. Enligt en av distriktslantmätaren E. V. Hising i Falun verkställd utredning innehölle detsamma en areal av cirka 36.6 hektar, därav 5.56 hektar åker, 10 hektar äng och 21.04 hektar avrösningsjord. Området utgjorde del av fastigheterna Finnbo 1¹ och Främsbacka 33¹ i Kopparbergs socken av Kopparbergs län. Hising hade åsatt området ett värde av 15,872 kronor, men därvid anmärkt, att ägaren utöver värdet torde komma att betinga sig ersättning för »allmänt intrång» och sannolikt icke ansåge sig gottgjord med en intrångsersättning av 30 procent av markens värde. Enligt Hisings mening bleve egendomen efter kronans förvärv av skjutbaneområdet högst väsentligt beskuren, och de alldeles nybyggda ekonomibyggnaderna måste anses vara för rymligt tilltagna med hänsyn till åkerjordens reducering. Det nära grannskapet till skjutbanan komme även att verka störande. Det kunde tänkas, att ägaren fordrade så stor ersättning för dessa olägenheter, att det vore förmånligare att förvärva hela fastigheterna.

För egen del anförde fortifikationsstyrelsen, att av utredningen syntes framgå, att regementet vore i stort behov av en kulspruteskjutbana. Styrelsen hade intet att erinra mot den föreslagna platsen för banan och ej heller mot den av domänofficeren verkställda beräkningen av kostnaden för förvärv av erforderligt markområde. Då emellertid ett genomförande av förvärvet syntes komma att medföra betydande olägenheter och intrång för därav berörda fastigheter, hade fortifikationsstyrelsen underställt chefen för armén frågan, huruvida icke försök borde göras att rekognoscera annan plats för kulspruteskjut-

banans förläggande. Chefen för armén hade dock förklarat, att framställning beträffande markförvärvet borde göras. I anledning därav hade styrelsen upptagit ifrågakvarande markförvärv bland medelsäskandena för budgetåret 1942/43 och därvid beräknat det för förvärvet erforderliga beloppet till 33,000 kronor, varav 20,000 kronor belöpte på själva markförvärvet, 10,000 kronor på ersättningar för intrång och 3,000 kronor på expropriationskostnader m. m.

Då det av fortifikationsstyrelsen framlagda förslaget rörande utvidgning av Dalregementets övningsfält syntes medföra alltför höga kostnader, medan däremot förslaget om förvärv av mark för skjutbana vid Finnbo syntes godtagbart, erhöll fortifikationstyrelsen den 14 april 1942 i uppdrag att undersöka, huruvida icke jämväl frågan om övningsfältets utvidgning kunde lösas genom ett förvärv för kronans räkning av hela fastigheterna Finnbo och Främsbacka i stället för det av styrelsen föreslagna området.

I skrivelse den 11 september 1942 har fortifikationsstyrelsen i anledning av det sålunda erhållna uppdraget anfört, att enligt från regementschefen inhämtat yttrande terrängen i trakten av Finnbo och söder därom icke vore av den beskaffenhet, att förvärv av densamma skulle tillfredsställa regementets behov av ytterligare övningsterräng. Den terräng regementet behövde måste nämligen dels utgöras av småbruten mark och dels ligga så nära kasernområdet, att övningar kunde äga rum utan att längre tid erfordrades för förflyttningar. Finnboområdet bestod nästan uteslutande av skogsterräng, som regementet utan särskild kostnad vid behov finge använda. Kravet på övningsfältets närhet till kasernområdet sammanhängde med nödvändigheten att på ett rationellt sätt utnyttja vissa i kasernområdets närhet belägna anordningar såsom gymnastikhus, skjutbana, närstridsbana, bastu m. m. Slutligen kunde södra delen av Finnboområdet av säkerhetsskäl icke beträdas under pågående fältskjutning på regementets nuvarande fältskjutningsområde.

Fortifikationsstyrelsen hade genom sin domänofficer ytterligare undersökt möjligheterna att utsträcka övningsfältet i annan riktning. Resultatet härav föreläge i en av domänofficeren upprättad promemoria, varav framginge, att något annat för införlivande med regementets övningsfält lämpat område än det av fortifikationsstyrelsen i skrivelsen den 12 december 1941 föreslagna icke funnes i tillräcklig närhet av regementets kaserner.

I sin skrivelse angående lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1943/44 har arméförvaltningen anfört, bland annat, att för införlivande med regementets övningsområde endast det tidigare föreslagna området syntes lämpligt, varför ämbetsverket — som räknade med att området alltjämt skulle kunna förvärfvas för det tidigare föreslagna beloppet — hemställde, att 367,000 kronor måtte ställas till förfogande för ändamålet.

I sistberörda skrivelse har arméförvaltningen därjämte framhållit, att behov av mark för kulspruteskjutbana alltjämt föreläge, varjämte arméförvaltningen erinrat, att fortifikationsstyrelsen tidigare för detta ändamål beräknat ett belopp av 33,000 kronor. På grund av den stegring av virkespriserna, som sedermera förekommit, ansåge ämbetsverket, att en höjning av områdets värde med 25 procent nu borde beräknas. Det sålunda erforderliga beloppet syntes kunna uppskattas till 40,500 kronor eller avrundat till 41,000 kronor.

Sedermera ha frågorna om markförvärv såväl för övningsfältets utvidgning som för anläggande av kulspruteskjutbana gjorts till föremål för ytterligare överväganden inom försvarsdepartementet i syfte att nedbringa kostnaderna. Sedan chefen för Dalregementet på given anledning förklarar, att det till inköp föreslagna området norr om det nuvarande övningsfältet kunde på visst sätt beskåras utan att syftet med markförvärvet förfelades, uppdrog Kungl. Maj:t den 21 april 1943 åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att med vederbörande markägare förhandla om och, där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, med förbehåll av utav Kungl. Maj:t före den 1 september 1943 lämnat godkännande, sluta avtal rörande förvärv för kronans räkning, *dels*, för utvidgning av Dalregementets övningsfält, av södra delen av det i styrelsens skrivelse den 12 december 1941 till inköp föreslagna området, utgörande Falu stad och fastigheten Lugnet tillhörande mark, därvid jämväl för staden bindande uppgörelse rörande det sålunda angivna områdets avgränsning i väster skulle eftersträvas, *dels ock*, för förvärv av mark för kulspruteskjutbana för regementet, ett område av fastigheterna Finnbo 1¹ och Främsbacka 33¹ i Kopparbergs socken i enlighet med det i styrelsens skrivelse den 23 februari 1942 framlagda förslaget.

I anledning av uppdraget har styrelsen den 8 maj 1943 inkommit med skrivelse i ärendet jämte fyra upprättade preliminära köpekontrakt och ett nyttjanderättskontrakt. Av skrivelsen inhämtas bland annat följande.

Vad först anginge den till utvidgning av regementets övningsfält avsedda marken hade förhandlingarna lett till att enighet om villkoren för försäljning till kronan av här avsedda områden uppnåtts med markägarna. Med ägarna av fastigheten Lugnet hade styrelsen, å kronans vägnar, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 september 1943, avslutat köpekontrakt om överlåtelse till kronan för en sammanlagd köpeskillning av 105,000 kronor av fastigheten Lugnet, innefattande ett område i Jernlinden och Myckelmyran inom Stora Kopparbergs socken samt hela stadsägan nr 595 i Falu stad. I denna stadsäga inginge även de med bokstäverna E och F å till ärendet hörande illustrationsplan utmärkta områden. Hela fastigheten Lugnet hade vid de tidigare i ärendet gjorda värderingarna åsatts ett värde av 100,000 kronor, varav belöpte 5,000 kronor å berörda med E och F betecknade områden. Den överenskomna köpeskillningen syntes därför styrelsen vara skälig.

Vid förhandlingarna med representanter för Falu stads drätselkammare hade överenskommelse av i huvudsak följande innehåll uppnåtts: Staden överläte till kronan för en sammanlagd köpeskillning av 83,900 kronor det enligt Kungl. Maj:ts förberörda uppdrag till förvärv avsedda, staden tillhöriga området, beläget öster om den å illustrationsplanen heldragna röda gränslinjen mot att kronan till staden för en köpeskillning av 7,500 kronor överläte de med bokstäverna E och F å samma illustrationsplan betecknade områdena av den av kronan förvärvade fastigheten Lugnet, varjämte staden mot en årlig avgift av 10 kronor till kronan uppläte nyttjanderätten till de å sistnämnda plan med bokstäverna C och E betecknade områdena för en tid av 10 år och därefter med automatisk förlängning av nyttjanderättstiden för ett år i sänder, därest härom ingånget nyttjanderättsavtal icke uppsades. Därutöver fråntrodde staden kravet på att vissa i drätselkammarens protokoll av den 25 november 1941 under punkterna 4, 6, 8 och 9 närmare angivna villkor skulle utgöra förutsättning för uppgörelse med kronan.

På grundval härav hade fortifikationsstyrelsen med stadens drätselkammare, dels under förbehåll av för styrelsens del Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 september 1943 och för drätselkammarens del stadsfullmäktiges godkännande före den 1 juli 1943, avslutat två köpekontrakt rörande överlåtelse till kronan av det staden tillhöriga till förvärv avsedda området och överlåtelse till staden av de med bokstäverna E och F betecknade områdena av fastigheten Lugnet för 83,900 respektive 7,500 kronor, dels ock upplåtelse med nyttjanderätt till kronan i enlighet med vad ovan nämnts av de med bokstäverna C och E betecknade områdena.

Den överenskomna köpeskillingen 83,900 kronor, vilken med 6,000 kronor överstege det området av värderingsmännen i augusti 1941 åsatta värdet, syntes styrelsen skälig. Det pris, som staden åtagit sig att betala för områdena E och F, vore för kronan förmånligt.

I det med stadens drätselkammare ingångna köpekontraktet om överlåtelse till kronan av det avsedda området hade såsom villkor för överlåtelsen bland annat stipulerats, att kronan skulle till innehavare av å försälda området belägna kolonistugor och kolonilotter gälda ersättning för all uppkommen förlust, kostnad och skada. Den korta tid, som stått till buds för ärendets handläggning, hade emellertid icke medgivit, att förhandlingar kunnat föras med innehavarna av dessa kolonistugor och kolonilotter. I det till ärendet hörande värderingsinstrumentet hade kolonistugorna upptagits till ett sammanlagt värde av 4,050 kronor, varjämte värderingsmännen beräknat, att den sammanlagda ersättningen till innehavarna av kolonilotter skulle, utöver ersättningen för kolonistugorna uppgå till omkring 1,000 kronor. Styrelsens t.f. domänofficer hade emellertid i en den 4 maj 1943 avgiven promemoria förklarat, att beträffande dessa kolonistugor och kolonilotter en justering uppåt av de i värderingsinstrumentet upptagna värdena syntes vara nödvändig, enär dels en del värden syntes vara lågt satta och dels nya lotter tillkommit sedan värderingen gjordes. Domänofficieren ansåge därför, att en summa av i runt tal 10,000 kronor borde beräknas i detta avseende. Därutöver beräknade domänofficieren en summa av 1,100 kronor för täckande av avstycknings-, lagfarts- m. fl. kostnader. Det sammanlagda medelsbehovet för förvärv av mark för den planerade utvidgningen av regementets övningsfält skulle alltså uppgå till $(105,000 + 83,900 + 10,000 + 1,100 =) 200,000$ kronor.

Vad anginge den till kulspruteskjutbana för regementet avsedda marken hade förhandlingar förts med markägaren, därvid enighet uppnåts.

På grundval härav hade fortifikationsstyrelsen å kronans vägnar, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 september 1943, med markägaren träffat avtal om överlåtelse till kronan av ett område, innehållande i areal cirka 36.6 hektar, av fastigheterna Finnbo 1^a och Främsbacka 33^a i Stora Kopparbergs socken för en köpeskillning av 35,000 kronor. Rörande skäligheten av detta belopp hade styrelsens domänofficer i förberörda promemoria förklarat, att han med hänsyn till det mycket stora intrång, som egendomen genom försäljningen komme att lida, varvid särskilt avseende måste tagas till av den nuvarande ägaren gjorde nybyggnader, vilkas storlek anpassats efter egendomens areal före försäljningen, ansåge köpeskillingen vara godtagbar.

Kostnaderna för det från Finnbo och Främsbacka förvärvade områdets avstyckning och lagfarande m. m. kunde beräknas till 2,000 kronor, i anledning varav det sammanlagda medelsbehovet för förvärv av mark för kulspruteskjutbanan skulle uppgå till $(35,000 + 2,000 =) 37,000$ kronor.

Dalregementets övningsfält motsvarar icke de fordringar, som man med *Departements-* tanke på regementets organisation måste ställa på ett dylikt fält. Med hänsyn *chefen.*

härtill och till att regementets gamla övningsplats Rommehed, som tagits i anspråk för andra försvarsändamål, icke längre kan disponeras för regementets behov annat än i obetydlig utsträckning för vissa skjutningar synes en utvidgning av övningsfältet genom nyförvärv av mark vara erforderlig.

Skjututbildningen vid regementet synes av liknande skäl nödvändiggöra en utökning av antalet befintliga skjutbanor med en kulspruteskjutbana, särskilt som enligt de senaste utbildningsbestämmelserna skjutning med automatvapen givits en alltmera framträdande plats inom övningsprogrammet.

Fortifikationsstyrelsens ursprungliga förslag innebar utvidgning av övningsfältet med ett norr om det nuvarande fältet och i anslutning till detta beläget område med en areal av i runt tal 128 hektar samt inköp av mark för skjutbana vid Finnbo gård 4 kilometer nordost om kasernerna. Kostnaderna hade av styrelsen beräknats till 367,000 kronor respektive 33,000 kronor, vilket senare belopp dock i fortifikationsstyrelsens beräkningar angående lantförsvarets medelsbehov för nästkommande budgetår föreslagits höjt till 41,000 kronor. Undersökningar ha sedermera företagits inom försvarsdepartementet för att om möjligt ernå en mindre kostsam men ur militära synpunkter likväl godtagbar lösning av dessa spörsmål. Ett förslag att för utökning av övningsfältet och förvärv av lämplig mark för kulspruteskjutbana inköpa hela fastigheterna Finnbo 1¹ och Främsbacka 33¹ har icke befunnits genomförbart. Där- emot har en begränsning av det tidigare föreslagna området befunnits vara möjligt och av ekonomiska skäl tillrådligt. I samråd med de militära myndigheterna har numera fortifikationsstyrelsen — efter uppdrag av Kungl. Maj:t — träffat preliminära avtal med vederbörande markägare om inköp dels av ett område om tillhopa cirka 40 hektar för utvidgning av övningsfältet, dels ock av förberörda område om 36.6 hektar av Finnbo gård för anläggande av kulspruteskjutbana. För att nöjaktigt reglera det blivande övningsfältets västra gräns har fortifikationsstyrelsen därjämte med Falu stad träffat ett preliminärt nyttjanderättsavtal, som i korthet innebär, att staden till kronan för en tid av i första hand 10 år mot en årlig ersättning av 10 kronor upplåter nyttjanderätten till två mellan det nya övningsfältet och skogskyrkogården i Falun belägna områden, vilka staden med hänsyn till områdenas karaktär av skyddsbälte mot kyrkogården icke velat avhända sig. Kronan å sin sida förbinder sig att inom områdena icke bedriva skjutningar eller utföra fältarbeten.

Vad först beträffar frågan om övningsfältets utvidgning kan jag efter besök på ort och ställe tillstyrka ett förvärv i enlighet med de av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse träffade preliminära köpeavtalen under förutsättning att samtidigt det upprättade förslaget till nyttjanderättsavtal med Falu stad träder i kraft. Genom förvärvet kommer regementets övningsfält att utökas med ett ur övningssynpunkt lämpligt område, varjämte regementet enligt avtal med Falu stad medgives rätt att disponera den mark, som erfordras för att sammanbinda det ursprungliga övningsfältet med det nya området. Att inom de sålunda av staden upplåtna områdena skottlossning icke må förekomma och fältarbeten icke komma till utförande synes vara av underordnad betydelse, enär områdena huvudsakligen erfordras för att möjliggöra fältmässiga framryckningar i nord-

sydlig riktning inom övningsfältet. Ett mellan de båda med nyttjanderätt upplåtna områdena beläget mindre område i enskild ägo har av fortifikationsstyrelsen icke föreslagits till inköp, enär kostnaderna för förvärv av detsamma beräknats bliva jämförelsevis höga och regementschefen förklarar sig kunna utan större nackdel avstå från området i fråga. — Kostnaderna för de till inköp föreslagna områdena synas skäliga och de villkor i övrigt för överlåtelserna, som träffats i samband med de preliminära köpekontraktens upprättande, synas godtagbara.

Beträffande markförvärvet för skjutbana överensstämmer det nu föreliggande förslaget med fortifikationsstyrelsens ursprungliga förslag, mot vilket jag tidigare icke haft något att invända och som jag även nu lämnar utan erinran. Priset, som enligt det preliminära köpeavtalet uppgår till 35,000 kronor, vartill komma förslagsvis 2,000 kronor för avstyckningskostnader m. m., synes godtagbart.

Jag förutsätter således, att de ingångna köpeavtalen skola godkännas och beräknar med ledning därav medelsbehovet i sin helhet till (200,000 + 37,000 =) 237,000 kronor.

Frågan om anvisande av medel för skjutbaneanläggningen har av mig i det föregående behandlats.

Stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet. I skrivelse den 20 juni 1942, nr 409, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 322, angående vissa med den fortsatta utbyggnaden av landets försvarskrafter sammanhängande markförvärv anmälde riksdagen, att riksdagen bland annat såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisat ett reservationsanslag av 1,300,000 kronor. Genom beslut den 30 juni 1942 fastställde Kungl. Maj:t stat för ifrågavarande reservationsanslag och upptog därvid bland annat för stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet ett belopp av 2,800 kronor samt för oförutsedda utgifter enligt Kungl. Maj:ts bestämmande i varje särskilt fall 78,700 kronor, varjämte Kungl. Maj:t uppdrog åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att, med beaktande av vad i det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 8 maj 1942 under arméförvaltningens delfond anförts, gå i författning om förvärv för kronans räkning av mark för förläggning av stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet. I samband därmed bemyndigade Kungl. Maj:t fortifikationsstyrelsen att med anlitande av berörda anslagspost å 2,800 kronor bestrida kostnaderna för detta förvärv.

Enligt utdraget av statsrådsprotokollet i ärendet avsågs, att för förläggning av ifrågavarande stabsmobiliseringscentral skulle med äganderätt förvärvas ett område om 2,400 kvadratmeter för ett pris av en krona per kvadratmeter enligt ett av vederbörande markägare därå avgivet försäljningsanbud.

I skrivelse den 5 maj 1943 har arméförvaltningens fortifikationsstyrelse anført bland annat följande.

I anledning av det fortifikationsstyrelsen lämnade uppdraget hade styrelsen anmodat militärbefälhavaren för sjätte militärområdet att under förbehåll av styrelsens godkännande med vederbörande markägare träffa avtal om förvärv av det sålunda avsedda området.

Till svar härå hade från militärbefälsstaben i militärområdet med skrivelse den 29 oktober 1942 till fortifikationsstyrelsen insänts avskrift av en köpehandling, enligt vilken markägarna under förutsättning av fortifikationsstyrelsens godkännande till Kungl. Maj:t och kronan för en köpeskillning efter en krona per kvadratmeter försålt ett å en skrivelsen bifogad kartsbild utmärkt område med en areal av cirka 2,500 kvadratmeter.

Sedan styrelsen på grund härav uppdragit åt arkitekt att verkställa undersökning angående lämpligheten av ett förvärv av sistnämnda område, hade denne uttalat, att området måste betraktas som otillräckligt med hänsyn till den avsedda bebyggelsens utrymmesbehov. Ett område med minst 5,550 kvadratmeter erfordrades om anläggningen i sin helhet komme att bestå av envåningshus och 5,100 kvadratmeter om vissa byggnader finge uppföras såsom tvåvåningshus. Sedan styrelsen i anledning av vad sålunda förekommit anmodat militärbefälhavaren för sjätte militärområdet att inleda nya förhandlingar med vederbörande markägare rörande inköp av ett område med en areal av minst 5,100 kvadratmeter hade hemortsbefälhavaren i militärområdet med skrivelse den 27 januari 1943 insänt en köpehandling, enligt vilken markägarna under förutsättning av fortifikationsstyrelsens godkännande till Kungl. Maj:t och kronan för en köpeskillning av 5,000 kronor försålt ett område med en areal av cirka 7,555 kvadratmeter av deras fastighet.

Fortifikationsstyrelsen hade funnit förslaget innebära en god lösning av förlägningsfrågan.

Med anledning härav och då den av markägarna för det till inköp föreslagna området begärda köpeskillningen 5,000 kronor syntes styrelsen skälig, men endast 2,800 kronor av Kungl. Maj:t ställts till styrelsens förfogande för ändamålet, erfordrades således ytterligare 2,200 kronor jämte förslagsvis 150 kronor för bestridande av lagfarts- och avstyckningskostnader, eller tillhoppa 2,350 kronor.

Under återopande av det anförda hemställde fortifikationsstyrelsen, att Kungl. Maj:t för förvärv av mark för stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet av ovan nämnda reservationsanslag av 1,300,000 kronor utöver anslagsposten 2,800 kronor måtte till styrelsens förfogande ställa ett belopp av 2,350 kronor av anslagsposten 78,700 kronor för oförutsedda utgifter.

*Departements-
chefen.*

Ehuru det måste betecknas såsom anmärkningsvärt, att de militära lokalmyndigheterna icke från början kunnat säkrare än som skett beräkna det för ifrågavarande mobiliseringscentral erforderliga områdets areal, finner jag mig dock icke böra motsätta mig inköp av ett större markområde. Medel för ändamålet finnas, såsom av fortifikationsstyrelsens framställning framgår, disponibla. Då emellertid bifall till förslaget innebär avvikelser från de förutsättningar, under vilka fjolårets riksdag fattade beslut i ämnet, torde den föreliggande frågan böra underställas riksdagens förnyade prövning.

Sammanfattning. I enlighet med vad sålunda anförts beräknar jag förvarande medelsbehov för markförvärv på följande sätt:

	Kronor
1. Övningsfält för Skånska pansarregementet	1,250,000
2. Skjutfält » » »	1,160,000
3. Förvärv av mark för viss militärväg	13,000
4. Förvärv av mark för utvidgning av Dalregementets övningsfält samt för anläggande av kulspruteskjutbana	237,000
	2,660,000

För mötande av oförutsedda utgifter torde det anslag, som bör anvisas för ändamålet, böra bestämmas till i avrundat tal 2,800,000 kronor.

Hemställan. Under åberopande av det anförda samt i fråga om anslaget natur m. m. av vad som i ämnet anförts i den till årets riksdag avlätna propositionen nr 158 hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till Mark för Skånska pansarregementet m. m. såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond därav, för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 2,800,000 kronor,

dels ock medgiva att för stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet må förvärfvas ytterligare mark på sätt i det föregående av mig angivits.

IV. Övriga anslagsfrågor.

Försvarskrafterna.

Armén.

Armén: Elektrifiering av vissa barackläger. Ut i särskilda skrivelser den 8 mars och den 12 maj 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* gjort framställning om anvisande av medel för elektrifiering av vissa barackläger. Styrelsen har anfört, att lägren i fråga för belysning hittills varit hänvisade till karbidlampor samt att lägren under de två senaste åren påkostats icke obetydliga utgifter för iordningställande såsom övningsläger. Denna elektrifiering skulle ske i samband med en planerad elektrifiering av de intill lägren liggande byarna. De totala anläggningskostnaderna för elektrifieringsföretaget ha beräknats till 197,000 kronor. För företagets finansiering har beviljats statsbidrag till ett belopp av 92,000 kronor. Av övriga kostnader skulle enligt fortifikationsstyrelsens förslag 75,000 kronor bestridas av de civila intressenterna och 30,000 kronor tillskjutas av styrelsen. I sistnämnda belopp ingå kostnaderna för den del av den till anläggningarna hörande högspänningsledningen, som ansetts böra bekostas av fortifikationsstyrelsen, samt ledningsmaterial och stolpar därtill ävensom transformatorstationer och lågspänningsledningar för baracklägrens anslutning till högspänningsledningen, ledningsmaterial, stolpar, mätarutrustning och montage m. m. Därtill skulle vidare komma kostnaderna för installationer inom baracklägren, vilka beräknats till i runt tal 10,000 kronor. Fortifikationsstyrelsen har anfört, att genom den föreslagna elektrifieringen driftskostnaderna för belysning i baracklägren skulle

bliva väsentligt lägre än tidigare, varför anläggningskostnaderna skulle komma att amorteras på relativt kort tid. Vidare krävdes elektrisk energi för rationell drift av vissa på platsen befintliga verkstäder för reparation av motorfordon m. m. Då den föreslagna kostnadsfördelningen finge anses för fortifikationsstyrelsens del förmånlig ansåge styrelsen att elektrifieringen borde komma till stånd enligt det framlagda förslaget.

Med anledning av vad sålunda anförts har fortifikationsstyrelsen, med överlämnande av till ärendet hörande kartor och kostnadsberäkningar m. m., hemställt att för här ifrågakarande elektrifieringsföretag måtte från förskottsmedel anvisas 40,000 kronor.

Departements-
chefen.

En närmare redogörelse för detta ärende än som här givits torde med hänsyn till ärendets natur icke böra lämnas till statsrådsprotokollet. Ytterligare erforderliga upplysningar torde få inhämtas av riksdagens vederbörande utskott i de handlingar som komma att överlämnas till utskottet. För egen del finner jag mig på de skäl fortifikationsstyrelsen anført kunna tillstyrka, att åtgärder vidtagas för elektrifiering av ifrågakarande barackläger. Mot den av fortifikationsstyrelsen föreslagna anordningen, att styrelsen, förutom själva den elektriska installationen i baracklägren, jämväl bekostas viss del av den gemensamma högspänningsledningen finner jag ej skäl till erinran, liksom ej heller mot storleken av det belopp, 30,000 kronor, som därvidlag skall utgöra styrelsens insats. Då jag intet har att invända mot kostnadsberäkningarna i övrigt, tillstyrker jag, att för här ifrågakarande ändamål anvisas ett belopp av 40,000 kronor. Ehuru anslagsändamålet är av natur att detsamma bort kunna tillgodoses med anlåtande av förskottsmedel, har jag funnit mig böra föreslå, att ärendet underställes riksdagens prövning. Jag får därför hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

till *Armén: Elektrifiering av vissa barackläger* för budgetåret 1943/44 å fjärde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 40,000 kronor.

Armén: Anskaffning av verkstadsutrustning för vissa truppförband m. m. Vid arméförvaltningens förenämnda skrivelse den 10 februari 1943 finnes såsom bilaga fogad en tablå utvisande ett medelsbehov av 3,936,300 kronor för utrustning av verkstäder m. m. som ingå i femårsplanens byggnadsprogram.

Tablåen torde såsom bilaga 6 få fogas till detta protokoll.

I skrivelse den 13 maj 1943 har *arméförvaltningens tygdepartement* erinrat att Kungl. Maj:t i propositionen 1943:222 tagit ställning till ett antal av de byggnadsföretag, för vilkas utrustning medel beräknats i bilagan. Med förmälan att enligt tygdepartementets mening verkstadsutrustningarna borde anskaffas samtidigt med byggnadsarbetets bedrivande, har tygdepartementet hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av 505,000 kronor för anskaffande av verkstadsutrustning m. m. på sätt i bilaga 6 närmare angives för följande organisationsenheter.

Byggnadsföretag	Kronor
Norrbottens regementes jägarbataljon, Kiruna	15,300
Göta pansarlivgardes kompani på Gotland	11,200
Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum	28,500
Bergslagens artilleriregemente, Kristinehamn	228,500
Stockholms luftvärnsregementes batteri på Gotland, Visby	3,300
Göteborgs luftvärnskår, Bua, Västra Frölunda	27,950
Luleå luftvärnskår, Luleå	27,950
Mobiliseringscentraler för Göta ingenjörkår	7,400
Göta trängkårs kompani i Nora	15,200
Mobiliseringscentraler för trängkärerna	25,900
Stabsmobiliseringscentraler	20,000
Garagebyggnader	77,600
Luftvärnsskjutskolan, Väddö	15,500
	Summa kronor 504,300

På sätt av bilaga 6 framgår har ett medelsbehov av 3,936,300 kronor anmälts för bestridande av kostnaderna för utrustande av ifrågavarande verkstadsanläggningar. Medelsbehovet är i själva verket, såsom jämväl av tablån framgår, åtskilligt större; det överskjutande beloppet avser emellertid tygdepartementet att bestrida med anslag som tidigare anvisats. Beträffande ett flertal i tablån upptagna byggnadsföretag ha kostnadsberäkningar ännu icke förebragts.

*Departementis-
chefen.*

I likhet med tygdepartementet anser jag, att medel för utrustning av verkstäder böra stå till förfogande samtidigt med att vederbörande byggnadsföretag igångsättas. För de utrustningar, som erfordras för byggnader, vartill ställning tagits i propositionen 1943:222, uppgår det medelsbehov som bör tillgodoses med särskilt anslag, till 504,300 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Enär jag tidigare denna dag föreslagit, att en skolverkstadsbyggnad för andra tygkompaniet skall uppföras i Skövde, torde jämväl det i bilaga 6 för denna verkstadsutrustning anmälda medelsbehovet, 61,000 kronor, böra upptagas i detta sammanhang. På sätt ovan under avsnittet Tygverkstäder m. m. för armén anförts, har jag funnit ett enligt prisläget den 1 juli 1941 till 300,000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1942 324,000 kronor, för provisoriska anordningar jämte viss utrustning beräknat belopp icke böra utgå från investeringsanslaget till arméns byggnader. Sistnämnda belopp torde i stället böra äskas i nu förevarande sammanhang. Det sammanlagda medelsbehovet skulle sålunda för budgetåret 1943/44 uppgå till (504,300 + 61,000 + 324,000 =) i runt tal 890,000 kronor. Till frågan om bestridande av de till 3,936,300 kronor beräknade kostnaderna i övrigt torde ställning icke behöva i detta sammanhang tagas.

Emellertid vill jag — under erinran att medelsbehovet icke synes ha förutsetts av 1941 års försvarsutredning och följaktligen icke innefattas i den av 1942 års riksdag angivna kostnadsramen för försvarsväsendet under femårsperioden 1942/47 — framhålla, att reduktioner av de för armén i nämnda kostnadsram i övrigt beräknade utgifterna bliva erforderliga i samma mån som det nu förevarande medelsbehovet tillgodoses.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Armén: Anskaffning av verkstadsutrustning för vissa truppförband m. m.* för budgetåret 1943/44 å fjärde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 890,000 kronor.

Marinen.

Marinen: Anskaffning av verkstadsutrustning m. m. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag (fjärde huvudtiteln sid. 134 f) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till **Marinen: Anskaffning av utrustning för vissa verkstäder m. m.** för budgetåret 1943/44 beräkna ett *reservationsanslag* av 200,000 kronor.

Såsom av statsverkspropositionen framgår avsåg nyssnämnda belopp tillgodoseende av följande behov, nämligen:

	Kronor
Förbättring av för verkstadskursen vid ingenjördepartementet å Karlskrona örlogsvarv avsedd maskin- och verkstadsutrustning	75,000
Utrustning av gyroklotverkstäder	97,000
Maskiner m. m. för verkstadsbyggnad och apteringshus vid Göteborgs örlogsdepå	45,000

I propositionen 1943: 207 har jag utgått ifrån att en verkstadsskola skall anordnas i anslutning till marinens sjömansskola. Denna verkstadsskola är avsedd att utgöra en ersättning för den nuvarande verkstadskursen vid Karlskrona örlogsvarv.

Såsom av propositionen 1943: 222 (sid. 164—167) framgår har på grund av ifrågasatt centralisering av verkstadstjänsten i Göteborg det tidigare ifrågasatta verkstads- och apteringshuset vid Göteborgs örlogsdepå befunnits böra inskränkas till en byggnad för materielöversyn, för vilket ändamål Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att för budgetåret 1943/44 beräkna ett belopp av 175,000 kronor.

Genom beslut den 9 april 1943 ställde Kungl. Maj:t till marinförvaltningens förfogande ett belopp av 205,000 kronor för anordnande av ett fullträffsäkert förråd för torpeder vid Gustavsviks örlogsdepå (se propositionen 1943: 222 sid. 132). Det anvisade beloppet motsvarade vad av försvarsutredningen för ändamålet beräknats med tillägg för prisstegringar fram till den 1 juli 1942.

Försvarsutredningen har icke beräknat några medel för installerande av kompressionsanläggning för i förrådet förvarade torpeders underhåll och vård. Under erinran härom har *marinförvaltningen* i skrivelse den 2 mars 1943 hemställt om anvisande av erforderliga medel för utförande av en dylik kompressionsanläggning, vilken chefen för marinen funnit erforderlig. Marinförvaltningen har uppgivit, att kompressionsanläggningen genom användande delvis av redan befintlig äldre materiel kunde utföras för en kostnad av 50,000 kronor.

Enär en verkstadsskola läser komma att inrättas vid marinens sjömansskola, torde några medel för förvärv av för verkstadskursen vid ingenjördepartementet å Karlskrona örlogsvarv avsedd maskin- och verkstadsutrustning icke nu böra beräknas. Behovet av det till 97,000 kronor beräknade beloppet för utrustning av gyroklotverkstäder kvarstår däremot. För ändamålet hade i försvarspropositionen 1942: 210 upptagits ett belopp av 80,000 kronor, vilket med hänsyn till inträffade prisstegringar av marinförvaltningen ansetts böra höjas med 17,000 kronor. Med hänsyn till de ändrade uppgifterna för den till Göteborg planerade byggnaden för materielöversyn torde medelsbehovet för inredning av denna byggnad samt verktygsutrustning enligt från marinförvaltningen under hand lämnad uppgift kunna inskränkas till 27,000 kronor. Detta belopp ingår ej i den i försvarspropositionen angivna kostnadsramen. Mot de beräknade kostnaderna för en kompressionsanläggning för torpeder vid Gustavsviks örlogsdepå har jag intet att erinra. Ej heller detta belopp har, såsom redan angivits, medtagits i nämnda kostnadsram. Nu berörda medelsbehov skulle sålunda uppgå till $(97,000 + 27,000 + 50,000 =)$ 174,000 kronor.

Jag förutsätter, att härav ett belopp av 140,000 kronor, motsvarande de till prisläget den 1 juli 1941 hänförda kostnaderna för anskaffning av ifrågasvarande utrustning, skall medräknas i förutnämnda kostnadsram, vilket kommer att nödvändiggöra reduktioner av för marinen i övrigt för femårsperioden 1942/47 beräknad materielanskaffning.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört, hemställer jag att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Marinen: Anskaffning av verkstadsutrustning m. m.* för budgetåret 1943/44 å fjärde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 174,000 kronor.

Marinen: Anskaffning av telefon- och andra elektriska anläggningar m. m. Såsom av propositionen 1943: 222 (sid. 114 ff.) framgår ha vid marinförvaltningens förenämnda promemoria den 10 februari 1943 i tabellform fogats kostnadsberäkningar för samtliga i 1943 års försvarsutrednings betänkande upptagna byggnadsobjekt med undantag för dem som äro att hänföra till Sydkustens marindistrikt. I tablerna ha vidare, med nyss nämnt undantag, upptagits samtliga övriga inom marinförvaltningen kända byggnadsbehov, vilka eventuellt kunde tänkas komma att belasta försvarsplanens kostnadsram. De i tablerna angivna egentliga byggnadskostnaderna inbegripa icke kostnader för elektrisk armatur, telefoner, larmanordningar, orderhögtalaranläggningar, radioanläggningar, ur- och rastsignalanläggningar, ringledning, luftskyddsanordningar med undantag av vissa normalskyddsrum, köksutredning med undantag av kok- och stekapparater, värmeskåp samt spisar, maskiner i verkstäder o. dyl. Marinförvaltningen har i skrivelse den 27 augusti 1942 anfört, att dessa kostnader vore av den natur, att de på ett förberedande stadium icke kunde ens till närmelsevis uppskattas, samt att de såvitt ma-

marinförvaltningen kunde finna icke inginge i de av försvarsutredningen angivna kostnadssummorna för olika byggnadsanläggningar. I särskilda kolumner i marinförvaltningens förenämnda promemoria ha angivits kostnaderna för lös inredning, telefonförbindelser m. m. Därvid synas dock icke ha upptagits kostnader för samtliga de inredningsdetaljer, som enligt vad nyss nämnts icke medräknats bland de egentliga byggnadskostnaderna. Det ytterligare medelsbehov för vissa med byggnadsföretagen omedelbart sammanhängande kostnader av beskaffenhet att täckas över driftbudgeten som icke torde kunna rymmas inom de belopp, som för dessa ändamål beräknats i samband med försvarsbeslutet, ha i propositionen 1943:222 uppskattats till åtminstone 3 miljoner kronor.

I skrivelse den 12 februari 1943 har *marinförvaltningen* hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för larm- och luftskyddsanordningar anvisa 262,000 kronor därav å tilläggsstat för budgetåret 1942/43 157,000 kronor och å riksstaten för budgetåret 1943/44 105,000 kronor.

Med återkallande av sistnämnda framställning hemställde marinförvaltningen härefter i skrivelse den 2 mars 1943, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för utrustning av marinens anläggningar med viss materiel för budgetåret 1943/44 anvisa ett sammanlagt belopp av 1,235,000 kronor fördelade på drift- och kapitalbudget enligt vissa i en vid skrivelsen fogad tablå angivna grunder.

Beräkningen av det sist angivna medelsbehovet har skett med ledning av marinförvaltningens promemoria den 10 februari 1943 men innefattar ej all för i sagda promemoria upptagna byggnadsföretag erforderlig materiel.

Med promemoria den 22 april 1943 har härefter från marinförvaltningen överlämnats en med hänsyn till vad i propositionen 1943:222 anförts reviderad tablå innefattande jämväl uppgifter om viss materiel, som erfordras för utrustning med nya anordningar av befintliga byggnader inom Sydkustens marindistrikt. Beträffande de byggnader inom Sydkustens marindistrikt, som skola nyuppföras, har i promemorian förutsatts, att kostnaderna för motsvarande utrustning skola bestridas av de kapitalinvesteringsanslag, marinförvaltningen hade för avsikt att äska, i den mån utrustningen ej vore att hänföra till lös inredning. Vidare har i promemorian uppgivits, att beräkningen av kostnaderna för utrustning av vissa verkstäder ej vore slutförd, varför de ej ännu kunde uppgivas. Den vid promemorian fogade tablå avser bland annat följande ändamål nämligen telefonförbindelser, larm- och luftskyddsanordningar, ur-, rastsignal-, order- och centralradioanläggningar, elektriska ringledningar, anläggningar för upptagetmarkeringar, radioövningsmateriel, viss verkstadsutrustning, elledningsförbindelser m. m. I det för telefonförbindelser beräknade beloppet ingå bland annat 105,000 kronor för automatiska abonnementsväxlar för Blekinge och Göteborgs kustartilleriförsvar, beträffande vilka växlar Kungl. Maj:t genom beslut den 29 januari 1943 bemyndigat marinförvaltningen att med telegrafstyrelsen träffa avtal om leverans.

Utredningen ger vid handen, att marinförvaltningens äskanden av medel för uppförande av byggnader icke inbegripit sådana anordningar som telefonförbindelser, ringledning m. m. Detta är anmärkningsvärt och ägnat att försvåra överblicken av konsekvenserna av beslut om medelsanvisning för byggnadsföretag.

Av utredningen framgår vidare, att försvarsutredningen icke tagit nu ifrågasvarande medelsbehov i beräkning. Den i 1942 års försvarsbeslut angivna kostnadsramen för marinen innefattar härigenom icke dessa kostnader. Medelsanvisning för ändamålet kan dock icke undvikas. Spörsmålet på vad sätt denna merutgift utöver kostnadsramen skall motvägas genom begränsning av de till marinen utgående anslagen i övrigt — exempelvis till byggnadsarbeten — får upptagas framdeles efter utredning från marinförvaltningen.

De i den med promemorian av den 22 april 1943 överlämnade tablån upptagna kostnaderna torde böra minskas med 82,500 kronor, nämligen dels 50,000 kronor för kompressoranläggning, dels 20,500 kronor för vissa inredningsdetaljer för Härnösands kustartilleriförsvar, för vilka ändamål medel beräknats i annat sammanhang, dels ock 12,000 kronor för gymnastik- och idrottsmateriel för en ifrågasatt sporthall å Stumholmen vid Karlskrona, som icke nu bör anskaffas.

Då i tablån upptagna kostnader sluta å 1,691,115 kronor skulle för ifrågasvarande ändamål böra beräknas (1,691,115 — 82,500 =) i runt tal 1,610,000 kronor. En begränsning till 1,575,000 kronor av det anslag, som bör anvisas, synes mig dock möjlig. Medelsbehovet torde med hänsyn till omständigheterna böra tillgodoses över driftbudgeteten och för ändamålet anvisas ett reservationsanslag, beträffande vars disposition Kungl. Maj:t torde böra meddela närmare föreskrifter.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Marinen: Anskaffning av telefon- och andra elektriska anläggningar m. m.* & fjärde huvudtiteln för budgetåret 1943/44 anvisa ett *reservationsanslag* av 1,575,000 kronor.

Vissa till försvaret hörande institutioner.

Krigsmaterielverket: Driftkostnader vid vissa förråd m. m. I särskilda skrivelser den 22 april och den 4 maj 1943 har *statens krigsmaterielnämnd* hemställt, att medel, tillhoppa 3,171,000 kronor, måtte ställas till förfogande för bestridande under budgetåret 1943/44 av kostnader, som sammanhänga med driften vid vissa i skrivelserna angivna provisoriska och permanenta förråd, för omflyttning av materiel mellan olika förråd och för distribuering av materiel till depåer, etappförråd, truppförband o. s. v. Kostnaderna vid förråden utgjordes av hyra för provisoriska förrådslokaler samt kostnader för bestridande av löner och övriga driftkostnader vid förråden. Lönekostnaderna avsåge allenast den vid förråden sysselsatta egentliga förrådsperso-

nalen, medan viss vid förråden sysselsatt verkstadspersonal, avsåges skola avlönas med anlåtande av för materielens anskaffande anvisade anslag.

Departements-
chefen.

För de ändamål, varom här är fråga, ha under innevarande budgetår medel ställts till förfogande från förskottsanslag. Under nästa budgetår komma emellertid de permanenta förråden i allt större utsträckning att tagas i bruk. Kostnaderna för dessa förråd böra givetvis, i den mån verksamheten är att hänföra till normal fredsdrift, inräknas i den för försvarsväsendet fortsatta utbyggnad och organisationen för femårsperioden 1942/47 beräknade kostnadsramen. För närvarande kan icke exakt angivas till hur stor del förenämnda belopp avser kostnader av natur att böra bestridas även under fredstid. Enligt vad jag inhämtat pågår inom statens krigsmaterielnämnd närmare utredning i detta hänseende, på grundval av vilken det bör bliva möjligt att beräkna det fredsmässiga anslagsbehovet för budgetåret 1944/45. I princip bör endast denna del av det nuvarande anslagsbehovet belasta riksstaten. I avbidan på slutförandet av denna utredning anser jag mig böra förorda, att av riksdagen för budgetåret 1943/44 äskas medel för bestridande av kostnaderna för samtliga i krigsmaterielnämndens förenämnda framställningar angivna ändamål oavsett att endast en del av kostnaderna är av natur att böra belasta riksstaten och femårsplanens kostnadsram. Vid anmälan i statsverkspropositionen av motsvarande anslag för budgetåret 1944/45 torde kunna förebringas material för bedömande till hur stor del det nu äskade anslaget skall anses belasta nämnda ram.

De nu föreliggande anslagsberäkningarna finner jag mig kunna godtaga. Jag föreslår, att anslaget med ett till 3,170,000 kronor avrundat belopp uppföres såsom obetecknat anslag, samt hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Krigsmaterielverket: Driftkostnader vid vissa förråd m. m. å fjärde huvudtiteln* för budgetåret 1943/44 anvisa ett anslag av 3,170,000 kronor.

Forskningsverksamhet inom sprängämnesområdet. I särskild proposition till årets riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Forskningsverksamhet inom sprängämnesområdet å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 228,000 kronor. Förslaget, som föranletts av vissa av försvarsväsendets verkstadsnämnd och statens krigsmaterielnämnd den 20 februari 1943 gjorda framställningar i ämnet, avser de kostnader för ifrågavarande verksamhet, som belöpa å innevarande budgetår dels för vissa erforderliga anläggningsarbeten av engångskaraktär, dels för verksamhetens bedrivande.

I sin förenämnda skrivelse har *verkstadsnämnden* beräknat medelsbehovet för ifrågavarande forskningsverksamhet under budgetåret 1943/44 till 120,000 kronor.

Departements-
chefen.

Under åberopande av vad i förenämnda proposition i ämnet anförts och under framhållande, att anslagsändamålet är av den natur att anslaget icke

synes böra belasta den för den fortsatta utbyggnaden och organisationen av landets försvarskrafter i propositionen 1942: 210 angivna kostnadsramen, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Forskningsverksamhet inom sprängämnesområdet* å fjärde huvudtiteln för budgetåret 1943/44 anvisa ett *reservationsanslag* av 120,000 kronor.

Försvarets forskningsnämnd. Såsom närmare framgår av den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 180 angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning (sid. 156 ff) har, med stöd av Kungl. Maj:ts den 5 februari 1943 lämnade bemyndigande, tillsatts en särskild nämnd, försvarets forskningsnämnd, med uppgift att — i avbidan på genomförandet av en slutgiltig organisation av den naturvetenskapliga och tekniskt-vetenskapliga forskningen för militära ändamål — verka för forcering och samordning av nu pågående forskningsverksamhet inom försvarsväsendet ävensom att verkställa utredning rörande ifrågavarande forskningsverksamhets framtida ställning och organisation. Nämnden har därjämte att avgiva förslag till närmare föreskrifter för nämndens verksamhet som samarbetsorgan m. m. ävensom de förslag, vilka av utredningen kunna föränledas.

Med erinran härom har *forskningsnämnden* i skrivelse den 29 april 1943 anfört i huvudsak följande.

Av nämndens direktiv framginge att dess huvuduppgift till sin natur vore dels verkställande dels utredande. Den utredande uppgiften krävde ingående undersökningar och överväganden och något förslag till slutgiltig organisation av denna verksamhet kunde för närvarande icke avgivas.

Nämndens hittillsvarande verksamhet hade huvudsakligen varit inriktad på att inhämta kännedom om de forskningsproblem, som för militärt ändamål vore under behandling. I full överensstämmelse med den uppfattning, som framginge av direktiven, hade nämnden därvid kommit till den bestämda uppfattningen, att en forcering av lösandet av vissa forskningsproblem ur försvarsberedskapssynpunkt vore av utomordentlig betydelse ävensom att en allmän samordning av verksamheten vore i hög grad önskvärd. Nämnden hade vidare funnit, att behovet av en organiserad informationstjänst i vad rörde militära forskningsproblem gjorde sig starkt påmint. För närvarande saknades ett centralt organ för dylik informationstjänst. Nämnden funne för sin del, att denna brist borde avhjälpas genom en av nämnden organiserad informationstjänst, vilket ur beredskapssynpunkt borde ske utan att avvakta resultatet av nämndens utredande verksamhet.

För att möjliggöra en dylik informationstjänst vore det bland annat nödvändigt att från olika håll inhämta ett stort antal uppgifter rörande forskningsproblemen, de vunna resultaten och de befintliga resurserna. Dessa uppgifter måste i sin tur bearbetas, systematiseras och uppläggas i överskådliga register samt vid behov distribueras. Denna verksamhet vore jämväl ägnad att för nämnden skapa den överblick över hithörande spørsmål, som vore nödvändig för att nämnden skulle kunna effektivt fullgöra sitt uppdrag att verka för forcering av den aktuella forskningsverksamheten ävensom att utgöra ett samarbetsorgan i syfte att effektivisera den pågående verksamheten och undvika tidsödande och kostsamt dubbelarbete.

För att nämnden skulle bli i stånd att fullgöra sin verkställande uppgift vore det nödvändigt att inom nämnden skapades ett ständigt arbetande organ, lämpligen ett verkställande utskott, i vilket inginge ledamöter av nämnden, tillkallade experter samt personal från militärfysiska institutet och försvarsväsendets kemiska anstalt.

För att bereda ärendena och handha det löpande arbetet inom nämnden och dess verkställande utskott syntes det ofrånkomligt att till nämndens förfo- gande ställdes kanslipersonal omfattande kanslichef, expeditionsföreståndare och skrivbiträde. Kanslichefen, som samtidigt borde vara föredragande i verk- ställande utskottet samt besitta största möjliga erfarenhet beträffande militär forskningsverksamhet, syntes kunna ägna huvuddelen av sin tjänstgöring åt verksamheten inom nämnden. Bland annat för ett fruktbarande samarbete med militära myndigheter syntes det lämpligt att kanslichefen vore officer. Därest vederbörande måste beredas tjänstledighet från innehavd beställning borde han givetvis tillförsäkras oförändrade löneförmåner under tjänstledig- heten. Expeditionsföreståndare och skrivbiträde borde vara heltidsanställda. För nämndens hittillsvarande verksamhet hade erforderliga lokaler ställts till förfogande inom försvarsstaben. Även det ökade lokalbehov, som betingades av ovan angivna organisation, kunde intill den 1 nästkommande oktober till- godoses inom militärstabsbyggnaden.

Vid sin skrivelse har nämnden fogat en kostnadsberäkning, enligt vilken kostnaderna för ovan angivna organisation för tiden 1 juni 1943—30 juni 1944 beräknats till inalles 27,000 kronor, därav för arvode åt expeditionsföreståndare efter 700 kronor per månad 9,100 kronor, för arvode åt skrivbiträde efter 300 kronor per månad 3,900 kronor samt för uppläggning av register, expenser och övriga kostnader (eventuell lokalhyra inbegripen) 14,000 kronor. Härav har enligt under hand lämnad uppgift ett belopp av 2,500 kronor beräknats belöpa på innevarande budgetår.

Departements-
chefen.

Vid anmälan av frågan om tillsättande av försvarets forskningsnämnd fram- höll jag, att vid övervägande av de åtgärder, som på detta område borde ifråga- komma, måste uppställas två mål, ett inriktat på den nu aktuella forskningen, ett på den militärtekniska forskningens framtida ställning och organisation. Rörande den aktuella forskningen gällde det att inrätta ett provisoriskt organ, vars huvuduppgift skulle vara att verka för att möjligheter skapades att for- cera lösandet av nu aktuella militärtekniska forskningsproblem, att befordra samarbetet såväl mellan de på olika områden verkande tekniska och veten- skapliga specialisterna inbördes som mellan dessa specialister och de militära fackmännen, att åvägabringa ett ömsesidigt utbyte av erfarenheter, att över- vaka planläggningen av forskningen i syfte att undvika dubbelarbete samt att i såväl effektiviserings- som besparingssyfte verka för gemensamt utnyttjande av redan förefintliga eller blivande hjälplaboratorier, instrumentutrustningar, konstruktions- och ritkontor, verkstäder ävensom övriga tekniska resurser. Det borde ankomma på försvarets forskningsnämnd att omhänderväsa dessa upp- gifter liksom också att utreda frågan om den militärtekniska forskningens framtida ställning och organisation.

Av nämndens föreliggande framställning framgår, att nämnden icke är i till- fälle att framlägga förslag i sistberörda avseende inom sådan tid att ärendet

kan underställas den nu församlade riksdagen. I avbidan på en definitiv organisation för forskningsuppgifternas omhänderthavande ämnar nämnden, såsom i de för densamma gällande direktiven förutsatts, inrätta sig på ett fullföljande av sina uppgifter såsom provisoriskt samarbetsorgan och har äskat de särskilda medel, som av denna anledning erfordras.

Då det är av den största vikt, att den pågående militärtekniska forskningen kan planmässigt och effektivt bedrivas, och nämnden måste beredas möjligheter att på bästa sätt på detta område fullgöra sina samordnande uppgifter, har jag icke något att i princip erinra mot bifall till nämndens föreliggande förslag. Jag utgår således från att inom nämnden upprättas ett verkställande organ, som närmast skall ha att svara för denna del av verksamheten. De föreliggande kostnadsberäkningarna giva mig heller icke anledning till erinran.

Ifrågavarande kostnader äro av den art, att de icke lämpligen böra annat än tillfälligtvis bestridas från fjärde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga, från vilket anslag nämndens utgifter nu gäldas. Den lämpligaste anordningen synes vara, att dessa kostnader bestridas från ett särskilt å riksstaten uppfört anslag, varemot nämndens kostnader i övrigt — till huvudsaklig del föranledda av nämndens utredningsarbete — böra bestridas från kommittéanslaget.

Kostnaderna kunna för budgetåret 1943/44 med ledning av nämndens kalkyler uppskattas till (27,000 — 2,500 =) 24,500 kronor. Till detta belopp torde emellertid böra läggas ett belopp av i runt tal 15,000 kronor, motsvarande beräknad ersättning för avstadda löneförmåner till den officer, som i enlighet med nämndens förslag torde böra såsom kanslichef i första hand svara för verksamhetens bedrivande. Med hänsyn härtill föreslår jag, att för ifrågavarande ändamål anvisas ett anslag av (24,500 + 15,000 =) 39,500 kronor för budgetåret 1943/44. Anslaget bör lämpligen betecknas såsom reservationsanslag.

Under erinran att Kungl. Maj:t genom beslut den 7 maj 1943 från kommittéanslaget ställt medel till förfogande för tiden före den 1 juli 1943, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Försvarets forskningsnämnd* å fjärde huvudtiteln för budgetåret 1943/44 anvisa ett *reservationsanslag* av 39,500 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt behagar Hans Maj:t Konungen bifalla.

Ur protokollet:

Sigurd Lind.

**Approximativ kostnadsberäkning för nytt kasernetablissemang för
Skånska pansarregementet.**

	Kostnader den 1/7 1941	Kostnader den 1/7 1942
Kanslibyggnad	261,000	282,000
Logementsbyggnader för 800 man	2,200,000	2,380,000
Skolbyggnad	195,000	211,000
Sjukhus	333,000	360,000
Exercishus för tekniska övningar	300,000	324,000
Gymnastikbyggnad	358,000	386,500
Idrottsplats	85,000	92,000
Mässbyggnad för officerare	190,000	203,000
» » underofficerare	160,000	173,000
Marketenteribyggnad	200,000	216,000
Matinrättningsbyggnad med värmecentral	600,000	648,000
Brandredskapsbod med slangtorn	25,000	27,000
Vattenreservoir	40,000	43,200
Gaskammare	5,000	5,400
Vakt- och arrestbyggnad	72,500	78,500
Bostäder för förvaltare, maskinist, eldare och hus- mödrar	100,000	108,000
Vinterstall med skosmedja	56,000	60,500
Varmgarage med smörj- och tvätthall	1,800,000	1,945,000
Stridsvagnsverkstad	1,100,000	1,188,000
Kallgarage	800,000	865,000
Utvändiga smörjbyggor och spolplattor	50,000	54,000
Bensinstation	35,000	37,800
Gengasstation	10,000	10,800
Intendenturförrådsbyggnader	225,000	243,000
Tygförrådsbyggnader	100,000	108,000
Pjäsförråd	260,000	280,100
Fordonsförråd	154,000	166,100
Cykelförråd	19,000	20,500
Ammunitionsförråd	52,000	56,200
Gevärssmedja	30,000	32,400
Cykelställ	1,200	1,300
Korthållsbana	35,000	37,800
Skolskjutningsbana	51,000	55,000
Handgranatsbana	5,000	5,400
Kulspruteskjutbana	50,000	54,000
Väg- och planeringsarbeten samt stängsel	600,000	648,000
Utvändiga rörtekniska arbeten	560,000	604,800
» elektriska arbeten	117,000	126,200
	Kronor	
	11,234,700	12,137,500
Administration cirka 6 ^o procent	674,100	728,300
	Summa kronor	
	11,908,800	12,865,800
Avrundat belopp	12,000,000	12,900,000

Bilaga 2.

Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum.

Ange- lighets- grad	Byggnadsobjekt	Kostnad enl. prisläget 1/7 1941		Prisstegring 1/7 1941— 1/7 1942 enligt forti- fikations- styrelsen	Anmärknin- gar
		enligt prop. 1942: 210	enligt forti- fikations- styrelsens senare ut- redningar		
1	Kanslibyggnad.....	362,000	329,000	25,600	Enl. MBU:s ritning nr 1. Vissa explok beräkn förlagda till bef byggn till fastigh Åsum 14 ^g . Jfr FS und skr d 16/9 42.
1	Logementsbyggnader.....	2,715,000	3,198,000	255,840	10 st. enl. MBU:s ritning nr 2.
1	Skolbyggnad.....	208,150	230,000	18,400	Enl. MBU:s ritning nr 5.
1	Pjäsexercishus.....	150,000	240,000	19,200	3 st. enl. MBU:s ritning nr 8.
2	Gymnastikbyggnad.....	300,000	378,000	30,240	Enl. MBU:s ritning nr 4.
2	Idrottsplats.....	90,000	72,700	5,800	Med simbassäng och avklä- ningshytter.
2	Kallbadhus.....	12,000	81,800	6,500	
1	Vattenreservoir.....	25,000	22,700	1,800	
1	Sjukhus.....	215,000	330,000	26,400	50 à 60 platser.
1	Mässbyggnad för officerare.....	210,000	150,000	12,000	Enl. MBU:s ritning nr 6.
1	” ” underofficerare.....	156,000	43,700	3,500	Ändring av befintlig byggnad tillhörande fastigheten Åsum 14 ^g . Jfr FS und skr den 16/9 42.
1	Marketeribyggnad.....	200,000	250,000	20,000	Enl. MBU:s ritning nr 10.
1	Matinrättningsbyggnad.....	450,000	890,000	71,200	Enl. MBU:s ritning nr 13, inkl. värmecentral och transfor- mator.
—	Intendenturverkstad.....	110,000	—	—	
1	Brandredskapsbod.....	25,000	25,000	2,000	
1	Gaskammare.....	4,000	4,000	320	
1	Vakt- och arrestbyggnad.....	45,000	100,000	8,000	Enl. MBU:s ritning nr 15.
1	Bostäder för underofficerare.....	125,000	125,000	10,000	
1	” ” förvaltningspersonal.....	75,000	75,000	6,000	
—	Vinterstallar.....	1,827,000	40,000	3,200	För 30 hästar samt sjukbox och liten smedja.
—	Sommarstallar.....	900,000	—	—	
—	Sjukstall och skosmedja.....	126,000	—	—	
2	Ridhus.....	220,000	130,000	10,400	
2	Rastgård.....	6,000	28,000	2,240	
2	Ridbana och hindergård.....	36,000			
1	Varmgarage.....	84,000	540,000	43,200	3 + 1 st. enl. MBU:s rit- ning nr 19.
1	Kallgarage.....	18,400	280,000	22,400	
1	Fordonsförråd.....	387,500			
1	Bensinstation.....	10,000	30,000	2,400	
1	Intendenturförråd.....	240,000	166,000	13,280	Enl. MBU:s ritning nr 25.
1	Tygförråd.....	80,000	60,000	4,800	
1	Signalmaterieförråd.....	6,000			
1	Pjäsförråd.....	548,000	415,000	33,200	5 st. enl. MBU:s ritning nr 26.
1	Ammunitionsförråd.....	30,000	30,000	2,400	
1	Bytesförråd.....	—	135,000	10,800	
1	Gevärssmedja.....	20,000	125,000	10,000	Enl. MBU:s ritning nr 84.
1	Korthållsskjutbana.....	35,000	35,000	2,800	
1	Skolskjutningsbana.....	60,000	80,000	6,400	
1	Handgranatsbana.....	5,000	5,000	400	
1	Väg- och planeringsarbeten.....	678,750	591,000	47,200	Inklusive stängsel.
1	Utvändiga rörtekniska arbeten.....	633,500	563,600	45,100	

Anslåningshöjning	Byggnadsobjekt	Kostnad enl. prisläget ¹ / ₇ 1941		Prisstegring ¹ / ₇ 1941— ¹ / ₇ 1942 enligt forti- fikations- styrelsen	Anmärkningar
		enligt prop. 1942: 210	enligt forti- fikations- styrelsens senare ut- redningar		
1	Utvändiga elektriska arbeten.....	135,750	135,000	10,800	
1	Administrationskostnader och oförut- sedda utgifter, c:a 6 % A förestående beräknade kostnader.....	698,050	595,500	47,700	
	Summa kronor	12,282,100	10,520,000	841,520	
	5 % avdrag för läge i södra Sverige	580,400	525,000	42,075	
	Summa kronor	11,681,700	9,995,000	799,445	
	Avrundat belopp	11,680,000	10,000,000	800,000	Tillkommer byggnadskostnad för tygverkstad, enligt tyg- departementets och forti- fikationsstyrelsens gemen- samma und skrivelse den ²⁹ / ₁₂ 1942 beräknad till 800,000 kr. enl. prisläge ¹ / ₇ 1942 motsvarande 726,000 kr. enligt pris- läge ¹ / ₇ 1941.

Bilaga 3.

Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum.

	Beräknad kostnad 1/1 1941
Kanslihus	261,000
Batterikaserner (1,000 man)	2,750,000
Skolbyggnad	221,000
Gymnastikhus	358,000
Matsalsbyggnad	515,000
Värmecentral och transformator	333,000
Marketeri	241,000
Sjukhus	333,000
Mässbyggnad för officerare	168,000
» » underofficerare	67,500
Vakt- och arrestbyggnad	72,500
Ridhus	124,000
Vinterstallar för 30 hästar med sjukbox och liten smedja	38,000
Pjäsexercishus	208,000
Varmgarage	515,000
Gevärssmedja	100,000
Tygförråd, varmförråd	57,000
Pjäsförråd	395,000
Kallgarage och fordonsförråd	267,000
Bytesförråd	128,500
Intendenturförråd (kall)	135,000
Bensinstation och bilkol	28,600
Idrottsplats	66,600
Simbassäng och avklädningshytter	118,000
Brandredskapsbod	23,800
Rastgård och ridbana	26,700
Korthållsskjutbana	33,300
Skolskjutningsbana	66,200
Handgranatsbana	4,800
Bostäder för underofficerare	119,000
» » förvaltningspersonal	71,400
Ammunitionsförråd	28,600
Gaskammare	3,800
Vägar, gårdsplaner och stängsel	620,000
Utvändiga värmerör och kulvertar	214,500
» vatten- och avloppsledningar	524,000
» elektriska arbeten	128,500
Administration 6 procent	561,900
Summa kronor	9,927,200

Signalregementets till Skövde förlagda kompani.

Angivelsesgrad	Byggnadsobjekt	Kostnad enl. prisläget 1/7 1941		Prisstegring 1/7 1941— 1/7 1942 enligt forti- fikations- styrelsen	Anmärkningar
		enligt prop. 1942: 210	enligt forti- fikations- styrelsens senare ut- redningar		
1	Logementsbyggnad	510,000	} 496,000	39,000	{ 2 kaserner à 100 man enl. MBU:s ritning nr 2. Lek- tionsrum i bottenvåning.
1	Lektionsrum	30,000			
1	Bostäder för underofficerare	50,000	} 197,000	15,760	Enl. MBU:s ritning nr 1.
1	Expeditionsbyggnad	—			
1	Signalmaterieförråd	30,000	35,000	2,800	Enl. MBU:s ritning nr 25. 675 m ² (15 fack à 45 m ²). 20 m ² i samma byggnad som intendenturförråd.
1	Övningsförråd	—	40,400	3,200	
1	Ammunitionsförråd	—	5,700	450	Tillbyggnad av befintligt för- råd enl. MBU:s ritning nr 23, (5 fack).
1	Intendenturförråd	53,000	60,000	4,800	
1	Cykelförråd	—	7,300	680	{ 3 fack, enl. MBU:s ritning nr 97 (för 280 cyklar).
1	Brandredskapsbod med redskap	—	6,000	500	
—	Varmgarage	200,000	—	—	{ Disponerar K 3 förutvarande garage.
—	Kallgarage	10,000	—	—	
1	Väg- och planeringsarbeten	88,300	72,100	5,800	
1	Utvändiga rörtekniska arbeten	44,200	33,600	2,700	
1	Utvändiga elektriska ledningar	17,600	900	100	
1	Administrationskostnader och oförut- sedda utgifter, ca 6 % å förestå- ende, beräknade kostnader	62,000	57,300	4,700	
	Summa kronor	1,095,100	1,011,300	81,170	
	Avrundat belopp	1,100,000	1,015,000	81,000	

Tablå

utvisande byggnadskostnaderna för Hemsö kustartilleriförsvaret och Härnösands kustartilleridetachment för förläggning till dels döfstumskolan och dels Brännanområdet i Härnösand.

Byggnadsprojekt	Döfstumskoleprojektet		Brännanprojektet
	Enligt prop. 1942: 210 beräknat belopp enligt prisläget 1/7 1941	Av marinförvaltningen efter närmare utredning beräknat belopp hänfört till prisläget 1/7 1941	Av marinförvaltningen beräknat belopp hänfört till prisläget 1/7 1941
	A	B	C
<i>A. Iståndsättningsarbeten och omändringsarbeten.</i>			
Ombyggnad av nuvarande Döfstumskolan.....	350,000	334,000	—
Rivning av bef. byggnader.....	—	—	1,000
<i>B. Nybyggnadsarbeten.</i>			
Markförvärv.....	35,000	63,000	49,000
2 st. kaserner.....	—	—	530,000
Kanslihus med offmäss.....	250,000	287,000	287,000
Vakt- och arrestbyggnad.....	—	—	36,000
Uoffmäss och manskapsmäss.....	75,000	102,000	—
Uoffmäss och manskapsmäss med matinrättning.....	—	—	254,000
Exercishall med mäthus.....	100,000	103,000	103,000
Sjukbarack.....	25,000	37,000	37,000
Gymnastikbyggnad (med bastubad)....	175,000	305,000	305,000
Skolsalsbyggnad.....	—	—	120,000
Värmecentral.....	130,000	120,000	108,000
Bostadshus (väbel, maskinist och husmoder).....	—	—	87,000
Förrådsbyggnader (proviant-, sjukvårds-, handvapens- och beklädnadsförråd) ..	195,000	260,000	260,000
Garage.....	20,000	—	47,000
Båtskjul och förråd för båtinventarier	50,000	46,000	56,000
Brygga.....	90,000	90,000	90,000
Bostadslägenheter.....	37,500	56,500	56,500
Utvändiga ledningar.....	100,000	93,000	88,000
Planeringar, vägar och stängsel.....	50,000	83,000	92,000
Utvändiga el. ledningar och yttre belysning samt anslutning till distributionsnät.....	—	40,000	42,000
Brandmateriel jämte brandbod.....	—	17,500	17,500
Summa kronor		2,037,000	2,666,000

**Kostnader för verkstadsutrustning m. m. i samband med byggnadsarbeten
för armén under femårsperioden 1942—47.**

Byggnadsobjekt	Kostnad enligt pris- läget den 1/7 1942	Kostnader för vars bestridande anslag ej finnes
a) Av försvarsbeslutet föranledda byggnadsarbeten m. m.		
<i>I. Nya etablissemang m. m.</i>		
Norrbottens regementes jägarbataljon, Kiruna:		
(Garage) 1 smörjplats och 1 tvättplats	3,300	3,300
Smedja	12,000	12,000
Göta pansarlivgardes till Gotland förlagda kompani, Visby:		
(Garage) Smörj- och tvätthallar	11,200	11,200
Utvändiga smörj- och tvättplatser	11,200	11,200
Tygverkstad	¹⁾ —	—
Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum:		
(Varmgarage) 4 smörjplatser och 6 tvättplatser	11,000	11,000
Spolplattor, 10 st. platser	1,500	1,500
Gevärssmedja	16,000	16,000
Bergslagens artilleriregemente, Kristinehamn (Servicestation för smörjning och rengöring):		
4 smörjplatser, 6 tvättplatser	11,000	11,000
Gevärssmedja	16,000	16,000
Tygverkstad	200,000	200,000
Spolningsplats för bilar utv. 10 platser	1,500	1,500
Stockholms luftvärnsregemente till Gotland förlagda kompani, Visby:		
(Varmgarage) smörjplats, tvättplats	2,850	2,850
Spolplats utv. 3 st.	450	450
Göteborgs luftvärnskår, Göteborg:		
(Varmgarage) 4 smörjplatser, 4 tvättplatser	10,000	10,000
5 utvändiga smörjplatser, 3 spolplatser	1,950	1,950
Gevärssmedja	16,000	16,000
Tygverkstad	²⁾ 110,000	—
Luleå luftvärnskår, Luleå:		
(Varmgarage) 4 smörjplatser, 4 tvättplatser	10,000	10,000
5 utvändiga smörjplatser, 3 spolplatser	1,950	1,950
Gevärssmedja	16,000	16,000
Tygverkstad	²⁾ 110,000	—
Mobiliseringscentral för Göta ingenjörkår:		
Verkstad, verktygsutrustning	3,700	3,700
Mobiliseringscentral för Göta ingenjörkår:		
Verkstad, verktygsutrustning	3,700	3,700
Göta trängkårs till Nora förlagda kompani:		
Gevärssmedja och verkstad	12,000	12,000
(Varmgarage) 1 komb. smörj- och tvättplats	3,200	3,200
Två mobiliseringscentraler för Svea trängkår:		
Gevärssmedja	7,400	7,400
En mobiliseringscentral för Göta trängkår:		
Gevärssmedja	3,700	3,700
Två mobiliseringscentraler för Norrlands trängkår:		
Gevärssmedja	7,400	7,400
Två mobiliseringscentraler för Skånska trängkåren:		
Gevärssmedja	7,400	7,400

¹⁾ Ingår i nedan upptagen rubrik »Tygverkstäder på Gotland».

²⁾ Kostnaderna avsedda att bestridas från till tygdepartementets förfogande ställda anslag.

Byggnadsobjekt	Kostnad enligt pris- läget den 1/7 1942	Kostnader för vars bestridande anslag ej finnes
Stabsmobiliseringscentral i II. militärområdet: Signalverkstad	10,000	10,000
Stabsmobiliseringscentral i V. militärområdet: Signalverkstad	10,000	10,000
IV. Garagebyggnader.		
I 2 Karlstad	} smörj- och tvätthallar	21,000
I 4 Linköping		
I 6 Kristianstad		
I 16 Halmstad		
S 1 Stockholm, 2 tvättplatser	900	900
P 2 förläggning, smörj- och tvätthallar	} 19,000	19,000
utv. smörj- och tvättplatser		
P 2 uppställningsgarage: smörj- och tvätthallar	} 15,500	15,500
utv. spolplatta		
ackumulatorförråd		
VIII. Särskilda byggnadsbehov.		
Infanteriskjutskolan, Rosersberg: Vapenverkstad (flyttnings- och kompletteringskostnad) ..	3,500	3,500
Luftvärnsskjutskolan, Väddö: (Garage) Smörj- och tvättplatser	} 15,500	15,500
Serviceverkstad, för bilar, pjäser och instrument		
samt snickarbod och laddningsrum		
Verkstäder vid Skånska pansarregementet, Hälsingborg	¹⁾ 350,000	—
Verkstäder vid Södermanlands pansarregemente, Strängnäs	¹⁾ 350,000	—
b) Övriga i försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten.		
V. I 1943 års statsverksproposition, kapitalbudgeten, upptagna behov.		
Tyganstalt vid Smålands artilleriregemente	¹⁾ 52,000	—
Tygverkstäder vid Skaraborgs pansarregemente	²⁾ 384,000	—
Verkstadsbyggnad vid Skånska luftvärnsskåren	¹⁾ 110,000	—
VII. Övriga i arméförvaltningens förslag till riksdagsäskanden för budgetåret 1943/44 upptagna av Kungl. Maj:t ännu icke slutgiltigt prövade behov.		
Ordnande av Andra tygkompaniets förläggning: Skolverkstad jämte 1 tvätt- och 1 smörjplats	61,000	61,000
Signalverkstad i Skövde	³⁾ —	—
Nybyggnadsarbeten vid truppförbandens tygverkstäder	¹⁾ 770,000	—
Modernisering av tygverkstäderna vid Bodens ingenjörkår	40,000	40,000
Tygverkstäder på Gotland	100,000	100,000
Översyn av tygstationer och truppförbandens tygverkstäder	800,000	—
Bergverkstäder för Bodens tygstation	300,000	300,000
Förråd för reservackumulatörer i Boden	43,000	43,000

¹⁾ Kostnaderna avsedda att bestridas från till tygdepartementets förfogande ställda anslag.

²⁾ I 1943 års statsverksproposition.

³⁾ Upptages nedan under rubriken »Centrala signalverkstäder (8 st.) jämte signalförrådsverkstäder vid truppförbanden.

Byggnadsobjekt	Kostnad enligt pris- läget den 1/7 1942	Kostnader för vars bestridande anslag ej finnes
Akkumulatorförråd vid truppförbanden.....	640,000	640,000
Optiska verkstäder för armén	540,000	540,000
Centrala signalverkstäder (3 st. jämte signalförrådsverk- städer vid truppförbanden)	832,000	832,000
Fredsappteringsverkstad i Boden	¹⁾ 30,000	30,000
<i>VIII. Efter sistavgivna förslag till riksdagsäskande uppkomna behov.</i>		
Förläggning för Tredje tygkompaniet i Boden	²⁾ —	—
c) Byggnadsarbeten, vilkas avskrivningsbehov skola täckas med särskilda medel.		
Ordnande av Göta pansarlivgardes förläggning:		
P 1 förläggning, smörj- och tvätthallar	} 15,000	} 15,000
utv. smörj- och tvättplatser		
P 1 uppställningsgarage:		
smörj- och tvätthallar	} 12,500	} 12,500
utv. spolplatta		
akkumulatorförråd	15,000	15,000
Stridsvagsverkstad för Göta pansarlivgarde	³⁾ 350,000	—
Övriga under c) upptagna rubriker berörda av verkstads- utrustning uppskattningsvis	800,000	800,000
Summa kronor	7,322,300	3,936,300

1) Uppskattat belopp.

2) Under särskild utredning.

3) Kostnaderna avsedda att bestridas från till tygdepartementets förfogande ställda anslag.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Skånska pansarregementets förläggning m. m.	2
Försvarsbeslutet	2
Tidigare utredningar	4
Nu föreliggande utredning	6
Departementschefen	9
 II. Kapitalinvesteringar, som skola bestridas med de i 1943 års statsverksproposition upptagna kvotanslagen	16
FÖRSVARSVÄSENDETS FASTIGHETSFOND	16
<i>Arméförvaltningens delfond</i>	16
Skånska pansarregementet	16
Wendes artilleriregementes förläggning vid Norra Åsum	17
Signalregementets kompani i Skövde	19
Norrlands dragonregemente	20
Signalregementets kompani i Kristianstad	21
Skånska trängkåren	21
Barackbyggnader vid vissa truppförband	22
Garagebyggnader vid Norra skånska infanteriregementet och Skånska trängkåren	22
Ridskolan	23
Gudhems remontdepå	23
Herrevadsklosters remontdepå	24
Ordnande av förläggningen å Rinkaby	24
Ordnande av förläggningen för andra tygkompaniet	24
Förläggning för arméns intendenturförråd å Karlsborg samt andra intendenturkompaniet	28
Artilleriskjutskolan och Bergslagens artilleriregemente	30
Tygverkstäder m. m. för armén	36
Hundgårdar vid arméns truppförband	47
Kulspruteskjutbana vid Dalregementet	50
Sammanfattning	51
Hemställan	51
 <i>Marinförvaltningens delfond</i>	52
Norrlandskustens marindistrikt	52
Hemsö kustartilleriförsvar med Härnösands kustartilleridetachment ..	52

	Sid.
III. Frågor om markförvärv	56
Övningsfält för Skånska pansarregementet	56
Skjutfält för Skånska pansarregementet	56
Förvärv av mark för viss militärväg	65
Förvärv av mark för utvidgning av Dalregementets övningsfält samt för anläggande av kulspruteskjutbana	67
Stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet	75
Sammanfattning	76
Hemställan	77
 IV. Övriga anslagsfrågor	77
Armén	77
Elektrifiering av vissa barackläger	77
Anskaffning av verkstadsutrustning för vissa truppförband m. m.	78
Marinen	80
Anskaffning av verkstadsutrustning m. m.	80
Anskaffning av telefon- och andra elektriska anläggningar m. m.	81
Vissa till försvaret hörande institutioner	83
Krigsmaterielverket: Driftkostnader vid vissa förråd m. m.	83
Forskningsverksamhet inom sprängämnesområdet	84
Försvarets forskningsnämnd	85
 Bilagor	88